

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**ORTAÖĞRETİMDE OKUYAN ÖĞRENCİLERİN
DEMOKRASİ BİLİNCİ (SAKARYA İLİ ÖRNEĞİ)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yunus AKAN

**Enstitü Anabilim Dalı: Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı
Enstitü Bilim Dalı : Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bilim Dalı**

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Ahmet AKIN

MART - 2011

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ORTAÖĞRETİMDE OKUYAN ÖĞRENCİLERİN
DEMOKRASİ BİLİNCİ (SAKARYA İLİ ÖRNEĞİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yunus AKAN

Enstitü Anabilim Dalı: Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı
Enstitü Bilim Dalı : Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bilim Dalı

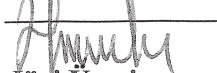
Bu tez 18/03/2011 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Ahmet AKIN

Jüri Başkanı

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Yrd. Doç. Dr. İzzet KURBANOĞLU

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Yrd. Doç. Dr. Mehmet KAYA

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Yunus AKAN

18.03.2011

ÖNSÖZ

Günümüzün en temel değerlerinden biri olan “demokrasi”, küreselleşen dünyayla birlikte hemen her toplumda tartışılan, konuşulan bir konu olmuştur. Toplumsal yaşam içerisinde demokrasi ne ölçüde etkili olursa, toplumun refah düzeyi o düzeyde gelişme gösterir. Demokrasinin etkinliğini artırmanın en önemli faktörlerinden birisi de öğrencileri demokratik değerlerle yaşayan bireyler olarak yetiştirmektir.

Bu araştırmanın amacı da; öğrencilerin demokratik bilincinin bazı faktörlere göre değişip değişmediğini incelemektir.

Araştırma süresince öneri ve katkılarıyla her zaman yardımda bulunan tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Ahmet AKIN’a en içten teşekkürlerimi sunarım.

Araştırmada yardımını ve değerli görüşlerini esirgemeyen hocalarım Prof. Dr. Ramazan ABACI’ya ve Yrd. Doç. Dr. Neşe GÜLER’e en içten teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca ölçeği içtenlikle uygulayan lise son sınıf öğrencilerine de teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmalarım süresince özveriyle bana destek olan, beraber görev yaptığım öğretmen arkadaşlarıma, aileme ve eşime teşekkürlerimi sunarım.

Yunus AKAN

18.03.2011

İÇİNDEKİLER

TABLO LİSTESİ	iii
ÖZET	v
SUMMARY	vi
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	7
1.1. Demokrasinin Tanımı	7
1.2. Demokrasinin Özellikleri	10
1.3. Demokraside Bulunması Gereken Koşullar	13
1.4. Demokraside Bulunması Gereken İlkeler	16
1.5. Yönetim Biçimine Göre Demokrasi Modelleri	18
1.5.1. Doğrudan Demokrasi	18
1.5.2. Yarı Doğrudan Demokrasi	18
1.5.3. Temsili Demokrasi	19
1.6. Demokrasi Eğitimi	19
1.6.1. Demokrasi Eğitiminin Yararları	27
1.6.2. Demokrasiyle Donanmış İdeal Öğrenci	29
1.6.3. Okulda Demokratik Yaşam	33
1.6.4. Sınıfta Demokratik Yaşam	37
1.6.5. Geleneksel Eğitim İle Demokratik Eğitimin Karşılaştırılması	40
1.6.6. Demokratik Bir Yaşam için Öğretmenlere Düşen Görevler	42
1.7. Ailede Demokrasi.....	45
1.8. Okul Meclisleri.....	49
1.9. Demokrasi Ve Vatandaşlık	54
1.10.İlgili Araştırmalar	56
BÖLÜM 2: YÖNTEM	67
2.1.Araştırmanın Modeli	67
2.2.Çalışma Grubu	67

2.2.1.Araştırmanın Evreni	67
2.2.2.Araştırmanın Örneklemi	68
2.3.Araştırmada Kullanılan Veri Toplama Araçları	71
2.3.1. Verilerin Toplanması	71
2.3.2. Bilgi Toplama Formu.....	71
2.3.3. Demokrasi Bilinci Ölçeği (DBÖ).....	72
2.3.3.1 Madde Analizi ve Güvenirlik.....	72
2.3.3.2.Yapı Geçerliği	73
2.4. Verilerin Analizi.....	74
BÖLÜM 3: BULGULAR VE YORUM.....	75
SONUÇ VE ÖNERİLER	86
KAYNAKÇA	89
EKLER.....	97
ÖZGEÇMİŞ.....	99

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1: Geleneksel Eğitim İle Demokratik Eğitimin Karşılaştırılması	41
Tablo 2: Araştırma Kapsamına Giren Öğrencilerin Cinsiyet, Okul Durumu Ve Yaşadığı Yer Durumlarına Göre Dağılımı	68
Tablo 3: Araştırma Kapsamına Giren Öğrencilerin Başarı Durumlarına Göre Dağılımı	69
Tablo 4: Araştırma Kapsamına Giren Öğrencilerin Baba Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı.....	69
Tablo 5: Araştırma Kapsamına Giren Öğrencilerin Ekonomik Durumlarına Göre Dağılımı.....	70
Tablo 6: Araştırma Kapsamına Giren Öğrencilerin Ebeveyn Tutumları Durumlarına Göre Dağılımı	70
Tablo 7: Demokratik Bilinç Ölçeği Düzeltilmiş Madde-Test Korelasyonları	72
Tablo 8: Demokratik Bilinç Ölçeği(DBÖ) Faktör Yükleri	73
Tablo 9: Demokrasi Bilinci Açısından Kız Ve Erkek Öğrencilerin Cinsiyete Göre Karşılaştırılmasına İlişkin T Testi Tablosu	76
Tablo 10: Demokrasi Bilinci Açısından Şehirde-Köyde Yaşayan Öğrencilerin Yaşadığı Yere Göre Karşılaştırılmasına İlişkin T Testi Tablosu	77
Tablo 11: Demokrasi Bilinci Düzeyleri Açısından Farklı Liselerde Öğrenim Gören Öğrencilerin Puanlarının Betimsel İstatistikleri.....	78
Tablo 12: Demokrasi Bilinci Düzeyleri Açısından Farklı Liselerde Öğrenim Gören Öğrencilerin Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Varyans Analizi Tablosu	78
Tablo 13: Demokrasi Bilinci Düzeyleri Açısından Farklı Gelir Düzeyine Sahip Öğrencilerin Puanlarının Betimsel İstatistikleri.....	80
Tablo 14: Demokrasi Bilinci Düzeyleri Açısından Farklı Gelir Düzeyine Sahip Öğrencilerin Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Varyans Analizi Tablosu.....	80
Tablo 15: Demokrasi Bilinci Düzeyleri Açısından Baba Eğitim Durumu Farklı Olan Öğrencilerin Puanlarının Betimsel İstatistikleri	81

Tablo 16: Demokrasi Bilinci Düzeyleri Açısından Baba Eğitim Durumu Farklı Öğrencilerin Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Varyans Analizi Tablosu.....	82
Tablo 17: Demokrasi Bilinci Düzeyleri Açısından Akademik Başarı Düzeyi Farklı Olan Öğrencilerin Puanlarının Betimsel İstatistikleri	83
Tablo 18: Demokrasi Bilinci Düzeyleri Açısından Akademik Başarı Düzeyi Farklı Olan Öğrencilerin Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Varyans Analizi Tablosu.....	84
Tablo 19: Demokrasi Bilinci Düzeyleri Açısından Ebeveyn Tutumları Farklı Olan Öğrencilerin Puanlarının Betimsel İstatistikler	85
Tablo 20: Demokrasi Bilinci Düzeyleri Açısından Ebeveyn Tutumları Farklı Öğrencilerin Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Varyans Analizi Tablosu.....	85

Tezin Başlığı: Orta Öğretimde Okuyan Öğrencilerin Demokrasi Bilinci	
Tezin Yazarı: Yunus AKAN	Danışman: Yrd. Doç. Dr. Ahmet AKIN
Kabul Tarihi: 18 Mart 2011	Sayfa Sayısı: vi (Ön Kısım)+96(Tez)+3(Ekler)
Anabilim Dalı: Eğitim Bilimleri	Bilim Dalı: Eğitimde Psikolojik Hizmetler
<p>Bu araştırma; ortaöğretimde okuyan öğrencilerin demokrasi bilincini değişik faktörlere göre incelemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmada, betimsel yöntem kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini 2010–2011 öğretim yılında Sakarya iline bağlı liselerden seçilen devlet liseleri oluşturmaktadır. Örneklemi ise Sakarya İl Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı devlet liselerinde, farklı lise türlerinden her bir grubundan bir tane lise olacak şekilde rastgele yöntemiyle 5 liseden seçilen 249 lise son sınıf öğrencisi oluşturmaktadır.</p> <p>Araştırma kapsamına alınan bu öğrencilere araştırmacı tarafından geliştirilen ölçek uygulanmıştır. Ölçeğin geçerlik ve güvenirlik çalışması yapılmış ve şu sonuçlara ulaşılmıştır: Madde test korelasyon 0,32–0,64 arasında değişmektedir. İç tutarlık güvenirlik katsayısı 0,90 bulunmuştur. Ölçeğin faktör yükleri 0,37 ile 0,69 arasında değişmektedir.</p> <p>Uygulamaya hazır hale getirilen ölçek, iki bölümden oluşmaktadır: Birinci bölümde öğrencilerin demografik özelliklerini (cinsiyet, başarı durumu, okul türü, ailenin yaşadığı yer, ailenin ekonomik seviyesi, ailenin başarı durumu ve ebeveyn tutumları) belirlemeye yönelik ifadeler; ikinci bölümde ise öğrencinin demokratik bilincini ölçmeye yönelik 24 madde yer almaktadır.</p> <p>Araştırma verileri tamamlandıktan sonra verilerin analizi yapılmıştır. Toplanan veriler üzerinde istatistiksel çözümlerinin yapılabilmesi için SPSS (Stastical Package For Social Sciences) paket programı kullanılmıştır. Analiz için tek yönlü varyans analizi, tukey çoklu test ve anova gibi yöntemler kullanılmıştır.</p> <p>İstatistiksel analizler sonucunda genel olarak cinsiyet, ailenin yaşadığı yer, ailenin ekonomik seviyesi, ailenin başarı durumu ve ebeveyn tutumları ile demokrasi bilinci arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Öğrencilerin başarı durumu ve öğrencilerin okudukları okul türü ile demokrasi bilinci arasında anlamlı bir fark bulunmuştur.</p> <p>Araştırma sonucunda çeşitli önerilere yer verilmiştir.</p>	
Anahtar kelimeler: Demokrasi, Demokrasi Eğitimi, Demokratik Davranış, Demokratik Bilinç	

Title of The Thesis: Awareness Democracy Students İn Secondary Education	
Author: Yunus AKAN	Supervisor: Assist. Prof. Dr. Ahmet AKIN
Date: 18 March 2011	Pages: vi (Pre Text)+96(Main Body)+3(Appendices)
Department: Educational Science	Subfield: Psychological Utility At The Education
<p>This research aimed to examine the high school students' awareness o democracy according to various factors. The survey method was used in this research. The education year in 2010–2011, formal high schools which are connected to city Sakarya Proviencie create the universe(example). The sample is created by five high schools and 249 senior high school students and these schools are depend on Sakarya Proviencie National Education Director, furthermore the schools were selected randomly one high school to be from different kind of high schools.</p> <p>The scale was adapted which was developed by the researcher these students who are involved in this research. The validity and reliability of the scale were done and the following conclusions:Article test correlation ranged from 0,32 to 0,64. Internal consistency reliability coefficient was 0,90. Factor loadings of the scale, ranged from 0,69 to 0,37.</p> <p>The scale which ready for adapt consists of two parts. At the first section, to find out the expressions about the features of students(gerder, success level, school type, the living place of family and parental attitudes) and In the second part it contains 24 items about the students'opinions which is the aim of to find out of the democratic consciousness of the students. After the completion of data research, the analysis of data were made. According to collected datas for making statistically analyzes the SPSS(Stastical Package For Social Scinces) software program was applied. For analysis, were used as one-way analysis of variance, Tukey multiple methods test and anova.</p> <p>As a result of statistical analysis in general, sex, place of residence of the family, family economic level, success or failure in family and parental attitudes were not significantly different according to the consciousness of democracy. Among the boy and girl students, there aren't significant differences accroding to gender in terms of awareness of democracy. Students' achievement level and the type of school students found no significant difference in the consciousness of democracy.</p> <p>As a result of various suggestions are given.</p>	
Keywords: Democracy, Democracy Education, Democratic Behaviour, Democratic Consciousness	

GİRİŞ

Bu bölümde; problem durumu, problem cümlesi, alt problemler, araştırmanın amacı, araştırmanın önemi, sınırlılıklar, sayıtlılar ve tanımlar yer almaktadır.

Problem Durumu

Demokrasi, insanın mutluluğuna hizmet etmeyi amaçlayan bir yaşam biçimidir (Yeşil, 2002). Demokrasi; eşitlik, barış, adalet, insana saygı, aklın egemenliğinde hareket etme, özgürlük, iyiyi arayış kavramlarını bünyesinde barındıran bir yaşam stilidir (Büyükdüvenci, 1990: 583). Demokrasi her şeyden önce, belli bir takım manevi, ahlaki, toplumsal kavramlardan ve değerlerden kaynaklanan bir düşünce, eylem ve yaşatma sistemidir. Yukarıdaki demokrasi tanımlarından da anlaşılacağı gibi demokrasiyi oluşturan bazı temel değerler vardır. Bunlar: Eşitlik, yaşama saygı, özgürlük, iyiyi arama, hoşgörü, duyarlılık, sorumluluk, farklılıkları kabul etme, güvenlik, barış, gelişim, etkililik, dürüstlük gibi becerilerdir (Oğuz, 2004: 32).

Demokrasinin tam anlaşılıp uygulanması için demokrasi eğitimine gerek vardır. Demokrasi Eğitimi: Bireyin kişiliğine ve onuruna saygı gösteren, cinsiyet, ırk ve mezhep farkı gözetmeksizin herkesin yeteneğine göre gelişmesine imkân sağlayan eğitimidir (IV. Millî Eğitim Şûrası, 1991).

Çoğu araştırmacı, demokratik yaşam kültürünün ve demokratik tutumların ancak eğitim sistemi içinde ve eğitimin ilk yıllarından itibaren kazandırılabilceğini belirtmektedir (Garrison, 2003).

Demokrasi belli bir insan anlayışına dayanır. Bu insan anlayışında; yurtseverlik, hoşgörü, hukuka saygı vardır. Bu erdemler doğuştan gelmez, sonradan eğitimle öğrenilir ve geliştirilir. Buradan şu sonuç çıkmaktadır; eğitimsiz demokrasi düşünülemez çünkü demokrasi kendisini yaşatacak bireyleri demokrasi eğitimi ile yetiştirmeyi ve bu bağlamda bireyleri, insanın temel hak ve özgürlüklerini bilen, onları benimseyip saygı duyan ve savunan etkin yurttaşlar haline getirmeyi amaçlamaktadır (Gözütok, 1995: 25). Demokrasi eğitimi sayesinde; özgür düşünebilen, araştırmacı, iyi ilişkiler kurabilen, saygılı, hoşgörülü, kendi kararlarını kendi verebilen demokrat insanlar yetiştirmeye çalışılmaktadır (Gömleksiz, 1988).

Demokratik tutum; bireylerin fırsat ve imkân eşitliği, özgürlük ve adalet gibi temel kavram ve değerleri yasalarla belirlenen sınırlar çerçevesinde bir yaşam tarzı olarak hayata geçirdiği davranışlar bütünüdür (Büyükkaragöz, 1990). Demokrasi, insanların nasıl bir arada yaşamaları gerektiği ile ilgili bilişsel ve duyuşsal yaşama dayalı eylemsel bir kavramdır (Duman, 2004: 94). İfadeden de anlaşılacağı gibi demokrasi eğitimi her ne kadar verilse bile yaşatılması gereken eylemsel bir kavram olduğunu, demokratik tutum ve davranışlar ancak günlük yaşamda pratik yapılarak benimsenebileceği görülmektedir. Maalesef eğitim sistemi içerisinde demokrasinin davranışlara dönüştürülmesi, demokratik tutum haline getirilmesi gerektiği çoğu zaman göz ardı edilmiştir (Özbudun, 1989:4-5). Şunu da unutmamak gerekir ki; öğretmenin öğrenciye demokratik anlayış, tutum ve idealleri benimsetebilmesi için bu değerleri kendi yaşamının ayrılmaz bir boyutu haline getirmiş olması gerekir. Burada iki aşamalı süreç vardır: Bu aşamalardan birincisi demokrasi bilincini kazandırmak, ikincisi ise kazandırılan bilincin yaşama yansıtılmasını sağlamaktır. Bu iki aşamalı bir süreci işlevsel kılmak için, her şeyden önce demokrat bir öğretmen ordusuna sahip olmakla mümkündür.

Demokratik tutumları kazandırmada demokratik tutumları benimsemiş ve kişiliğinin ayrılmaz bir parçası haline getirmiş öğretmenlerin rolü çok önemlidir (Kuzgun, 2000).

Demokratik tutum oluşturmak ancak uygun bir okul ve aile ortamı içinde olacağı aşîkârdır. Demokratik ortam; demokratik uzlaşma, adalet, hak, ödev bilinci ve duygusu gelişmiş bireylerin oluşturduğu; insan onuru, özgürlüğü, eşitliği, yaşamın dokunulmazlığı ve insana güven gibi değerlerin temel değerler olarak kabul edildiği, bir dayanışma ve uzlaşma ortamıdır (Çiftçi, 2003: 44). Demokrasinin eşitlik, özgürlük, laiklik, adalet, hümanizm, hoşgörü, sevgi, saygı, katılımcılık (çoğulculuk), insan hakları, iletişim, barış gibi kavramlarla yüklü olması nedeniyle bu kavramların kazandırılabilmesi ancak aile ve okulda demokratik ortamların sunulması ile mümkündür (Demirbolat, 1998:48) .

Demokratik bir sınıf ortamının varlığı öğrenci başarısını etkileyen önemli etkenlerden biri olduğu kadar öğrencilerde demokratik tutum ve davranışların oluşmasında ve gelişmesinde de önemli bir etkidir (Yağcı, 1998). Demokratik öğretmenlerin tutum ve davranışları sayesinde oluşacak ortamda öğrenciler, daha bağımsız, kişilikli, gelişmeye

açık, araştırmacı, kendini ifade edebilen, sorumluluk sahibi, anlayışlı, sosyal ilişkilerinde başarılı insanlar olarak yetişebilirler. İnsan ancak demokratik bir ortamda bilişsel, devinimsel ve duygusal yeteneklerini geliştirme olanağına kavuşabilir (Başaran, 2006).

Okul kadar aile içindeki ortam da demokratik tutumları kazandırmada çok önemlidir. Yapılan araştırmalarda; öğrencilerin, aile içinde demokratik tutum ve davranışları yeterince kazanamadıkları ortaya çıkmıştır. Bu da aile fertlerinin demokratik tutum ve davranışlar yönünden eğitime ihtiyaçları olduğunu göstermektedir (Doğan, 2003: 94).

Yapılan bu çalışma, topluma yetişkin bir birey olarak katılacak öğrencinin ve diğer bireylerin demokratik tutum ve davranışlar kazanmasına katkıda bulunabilmeyi amaçlamıştır.

Problem Cümlesi

Ortaöğretimde öğrenim gören öğrencilerin demokratik bilinç düzeyleri arasında fark var mıdır?

Alt Problemler

- 1- Ortaöğretimde öğrenim gören öğrencilerin demokratik bilincinde cinsiyete göre anlamlı fark var mıdır?
- 2- Ortaöğretimde öğrenim gören öğrencilerin demokratik bilincinde ortaöğretimdeki okul türlerine göre anlamlı fark var mıdır?
- 3- Ortaöğretimde öğrenim gören öğrencilerin demokratik bilincinde öğrencilerin okuldaki başarı seviyelerine göre anlamlı fark var mıdır?
- 4- Ortaöğretimde öğrenim gören öğrencilerin demokratik bilincinde ailenin ekonomik seviyesine göre anlamlı fark var mıdır?
- 5- Ortaöğretimde öğrenim gören öğrencilerin demokratik bilincinde babanın eğitim seviyesine göre anlamlı fark var mıdır?
- 6- Ortaöğretimde öğrenim gören öğrencilerin demokratik bilincinde yaşadığı yere göre anlamlı fark var mıdır?

7- Ortaöğretimde öğrenim gören öğrencilerin demokratik bilincinde ebeveynin tutumuna göre anlamlı fark var mıdır?

Araştırmanın Amacı

Öğrencilerde yerleşik bir demokrasi kültürünün oluşturulması, demokrasi bilincinin geliştirilmesi ve öğrencileri, hayatlarının her alanında demokrasiyi kullanan bireyler olarak yetiştirmek çok önemlidir. Çünkü bu öğrenciler, ileride ülkenin kaderini belirleyen yöneticilerini seçecek veya yönetici olacaklardır.

Bu araştırmanın amacı; öğrencilerin demokratik bilinç düzeyleri hakkında bilgiler vermek, öğrencilerin demokratik bilinçlerini değişik faktörlere göre incelemek ve var olan eksikliklerin farkına varılmasını sağlamaktır.

Araştırmanın Önemi

Demokrasilerde başarılı ve özgür bireyler yetiştirmek için eğitime ihtiyaç vardır. Demokratik bilincin yaşanılır hâle getirilmesi için iki şeye ihtiyaç vardır:

- 1- Demokrasiyi teorik olarak öğretmek yani demokrasi eğitimi.
- 2- Demokrasiyi yaşayarak, uygulayarak öğretmek ki yaparak ve yaşayarak öğrenilenler daha kalıcı olmaktadır.

Demokrasi, insana en büyük değeri veren ve insanın özgür bir biçimde kendi kişiliğini oluşturmasına ve geliştirmesine olanak sağlayan bir yönetim ve yaşam biçimidir. Bu araştırma, demokrasi eğitimine; yaşayarak, model olarak, uygulatarak demokratik bilincin geliştirilmesinin önemine vurgu yapmakta ve bu doğrultuda yapılacak genel araştırmalara ışık tutacağı umulmaktadır.

Sınırlılıklar

Bu araştırma,

- 1-Sadece mezun olabilecek lise son sınıf öğrencileri ile
- 2- Sakarya İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı devlet liselerinde farklı lise türlerinden rastgele yöntemiyle seçilen 5 lise ve 249 öğrenci ile

3- Anadolu öğretmen lisesi, Anadolu lisesi, Genel lise, Kız Meslek lisesi, Sağlık Meslek lisesi türleri ile sınırlandırılmıştır.

Sayıtlar

1- Lise son sınıf öğrencileri demokratik bilinç ölçeğine objektif, içten ve doğru cevap verdikleri varsayılmıştır.

2- Seçilen araştırma yönteminin ve istatistiksel çözümleme yöntemlerinin, araştırmanın amacına ve verilerin çözümlenmesine uygun olduğu kabul edilmiştir.

3- Özgürlük, eşitlik, katılımcılık, hoşgörü, insan hakları, demokrasi eğitiminin temelini oluşturur.

4- Demokrasi eğitimi ve demokrasi bilinci, sadece okul faktörüyle sınırlı olmayıp aile ve çevrenin de demokrasi eğitimi ve demokrasi bilincinde önemi büyüktür.

Tanımlar

Demokrasi: Halk hükümeti, en yüksek gücün halkın elinde bulunduğu ve bu gücü ya doğrudan doğruya ya da bir temsilcilik düzeni ile dolaylı olarak kullanıldığı bir hükümet, halk egemenliğine dayanan devlet biçimidir.

Bireye değer veren ve insan kişiliğinin bütünlüğünü önemli sayan, insan zekâ ve anlayışına inanç duyan ve karşılıklı saygı, işbirliği, hoşgörü ve doğruluk... gibi nitelikleri yansıtan, toplumsal ilişkilere yer veren bir yaşam yoludur (Öncül, 2000).

Ortaöğretim Okulu: İlköğretime dayalı en az 4 yıllık öğrenim veren genel, mesleki ve teknik öğretim kurumlarıdır.

Demokratik Tutum: Bireylerin fırsat ve imkân eşitliği, özgürlük ve adalet gibi temel kavram ve değerleri yasalarla belirlenen sınırlar çerçevesinde bir yaşam tarzı olarak hayata geçirdiği davranışlar bütünüdür (Büyükkaragöz, 1990).

Demokratik Eğitim: Öğretim çalışmalarında, öğretmen-öğrenci ilişkilerinde, eğitsel etkinliklerde, öğrencinin birey olarak değerine ve bütünlüğüne, birlikte çalışmaya, karşılıklı saygıya, hoşgörüye, kişiliğe önem veren; bizzat demokrasi ilke ve kurallarının, insan haklarının yaşatılarak öğretildiği, özgürlüğün zaman içinde geliştiği ve önem kazandığı eğitimidir.

Demokratik Bilinç: Bireyi belli insanlar, nesnelere ve durumlar karşısında demokrasi ilkeleri doğrultusunda belli davranışlar göstermeye iten öğrenilmiş eğilimlerdir.

Okul Meclisleri: Öğrencilerin verdiği oylarla belirlendiği sınıf temsilcilerden oluşan kuruldur.

BÖLÜM 1: KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

1.1. Demokrasinin Tanımı

Demokrasinin çok farklı tanımları yapılabilir. Çünkü demokrasi terimi kolayca tanımlanabilecek bir kavram değildir. Çoğu tanım yapılmış ama yapılan tanımların hiç birisi demokrasi teriminin içerdiği geniş anlamı yansıtamamıştır. Tanımlama bir ölçüde anlam yükleyen inancıları, duygularını yani düşünce atmosferini yansıtmaktadır (Lâskî, 1962:3).

Demokrasi; Bazı kimseler için bir hükümet şekli bazıları için sosyal bir yaşam tarzıdır. Demokrasi kavramının özü zorunlu olarak zamana ve yere göre değişir. Daha doğrusu ayrı yer ve ayrı zamanlarda, demokrasiye ayrı anlamlar yüklenmiştir. Farklı toplumlarda ve aynı zaman diliminde yaşayan iki kişiden sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan birisinin demokrasi dediği sistem, sosyo-ekonomik düzeyi düşük bir vatandaşa göre dar, savunulamaz bir oligarşi gibi görülebilir.

Demokrasiye şu veya bu anlamı verirken şu nokta göz önünde tutulmalıdır: Demokrasi toplum yaşamının tümünü içerir. Bunun için hayatın bütün yönleriyle demokrasi sürekli olarak etkileşim içindedir (Lâskî, 1962:3). Demokrasinin tanımı zamana ve mekâna göre farklılık gösterdiği için eski zamandan günümüze kadar çok farklı tanımları yapılmıştır.

Demokrasi literatüründe şu tanımlarla karşılaşırız:

“Demokrasi nasıl tanımlanırsa tanımlansın, her şeyden önce insan haklarını temel alan bir özgürlükler rejimidir ”(Özüerman, 1995).

Sözlük anlamı olarak demokrasi: Bireye değer veren ve insan kişiliğinin bütünlüğünü önemli sayan, birlikte davranan, zekâ ve anlayışına ihtiyaç duyan, karşılıklı sevgi ve saygı, işbirliği, hoşgörü ve doğruluk gibi nitelikleri yansıtan, toplumsal ilişkilere yer veren bir yaşam yoludur”(Öncül, 2000:290).

“Genelde kabul edilen şekliyle demokrasi, halkın egemen olduğu yani siyasal gücün halkın yetkisinde bulunduğu bir yönetim şeklidir”(Büyükkaragöz, 1998).

“Demokrasi, bir topluluk içerisinde kişilerin karşılıklı hak ve özgürlüklerinin varlığına dayanan yaşam biçimidir”(Larousse, 1993:153).

“Demokrasi, halkın halk tarafından halk için yönetilmesi şeklinde tanımlanabilir”(Çeçen, 1984:13).

“Bir yönetim biçimi olarak demokrasi genel anlamıyla siyasi gücün halkın yetkisinde olması demektir”(Gözütok, 1995:18).

“Üzerinde hemfikir olunan tanıma göre demokrasi, halkın kendi kendini yönetmesidir”(Büyükkaragöz, 1990:25).

Siyasal gücün halkın yetkisinde bulunduğu ve bu gücü sağlamak için de hürriyet, adalet, eşitlik, dayanışma, hoşgörü vb. ilkelerin söz konusu olduğu fonksiyonel bir yönetim biçimidir (Büyükkaragöz, 1998:9).

Tanımlarda da görüldüğü gibi demokrasi, bireye ve onun özelliklerine dönük bir sistemdir. Demokrasinin odak noktası insan ve ona saygıdır. Bireyin öz benliğiyle, özgür iradesiyle, tüm potansiyel güçlerin, özgür bir ortamda geliştirmesini hedefleyen bir sistemdir. Bu sistemde bazı demokratik değerler vardır ki bu demokratik değerlerin başında özgürlük gelmektedir.

Lenin’e (1917: 18) göre, demokrasi ve özgürlük geniş halk kitleleri içindir. Toplumda baskı varsa, orada aynı zamanda şiddete başvurma vardır, dolayısıyla demokrasi ve özgürlük yoktur (Akt., Erdoğan, Alemdar, 1990).

Demokrasi, mevcut yönetimle, ülke çözümleri hakkında aynı düşüncede olmayanların, bu düşüncelerini açıklama ve yayma haklarının bulunduğu bir çoğunluk yönetimidir.

“Demokrasi, rejimler arasında kötülerin en iyisidir.”, “Demokrasi erdemdir.” gibi deyişlerin altında yatan önemli bir gerçek vardır: Demokrasi, bir toplumun yapısına en uygun olan siyasi iktidarı ortaya çıkarır (Kongar, 2005).

Demokrasi, azınlıkta olanların haklarına saygı gösterildiği ve onlara bir gün çoğunluğa dönüşebilme yollarının açık tutulduğu, özgürlükçü bir çoğunluk yönetimi biçiminde tanımlanabilir (Kışlalı, 2003).

Demokrasi, tek bir doğruya birleşmek yerine başkalarının doğrularına da saygı göstermeyi öğrenerek, farklı düşünen ve davrananlarla barış içinde yaşayabilmeyi amaçlar. Demokrasinin gerçek halk egemenliğini yansıtıcı bir yönetim şekli olması için; eksikliklerinin ciddi biçimde incelenmesi, tespit edilmesi ve eksikliklerin giderilmesi önem taşımaktadır (Demir, 2003).

Adaletle dayanan, ahlaki bir yaklaşımı temel almayan demokrasi sadece bir oyundur. Ahlaki yargı yeteneği, demokratik kişiliğin temelini oluşturur (Çiftçi, 2003: 72).

Lind de (1984), “Ahlaki yargı yeteneği, demokratik kişiliğin çekirdeğini oluşturur.” sözüyle kişinin haklı-haksız konusunda karar verebilmesi için ahlaki yargılama yeteneğinin kullanılması gerektiğini önemle vurgulamıştır (Akt., Çiftçi, 2003).

Demokrasiyi özlu olarak uygulamanın yolu, yani oy verme, seçim gibi hakların yanında; kamusal alanı vatandaşların katılımına açmak ve vatandaşların çıkarlarını göz önünde tutmak, devletin “sosyal devlet uygulamaları” dediğimiz çalışmalara da girişmesinden geçer. Sosyal devletler; gelir, yaş ve sağlık durumu açısından ihtiyacı olan vatandaşlara el uzatır. Sosyal devlet uygulamalarını gerçekleştirebilen demokratik sosyal devletler, eşitsizlikleri azaltıp, geliri dağıtarak ve riski yeniden planlayarak ekonomik büyüme ve istikrarı sağlamakta, böylece toplumsal istikrarı da arttırmaktadır (Bilgin, 2005).

Demokrasi kültürünün temelinde yatan, “kendime istediğim özgürlükleri başkalarına da tanımam gereklidir” düşüncesiyle ortaya çıkan, “kendine saygı” ve bu saygının “insana saygı” şekline dönüşmesi anlayışıdır (Demir, 2003). Tanili’ye göre demokrat insan; yeniliklere, değişime açık, kendini yenileyen, tabuların, dogmaların tutsağı değil, kuşkucu, araştırmacı, bağımsız düşünebilen, kısaca çağdaş insandır (Tanili, 1982:12).

Karasar (1979) çağdaş demokratik toplumlarda iyi vatandaş şu şekilde tanımlamıştır: Bağımsız düşünebilen, problem çözmede bilimsel yöntemlerden yararlanabilen, kendisine ve çevresine karşı dürüst davranabilen, açık fikirli, karşı fikrin ve karşıdaki insanın saygıdeğer olduğunu içtenlikle kabul edebilen, eleştirebilen, bilimsel gerçekleri kabul edebilen, alçakgönüllü olabilen, kendisine açıklanan hükümler için ispatlar isteyebilen bir kişiliğe sahiptir (Akt., Demir, 2003).

Demokratik ortam; demokratik uzlaşma, adalet, hak, ödev bilinci ve duygusu gelişmiş bireylerin oluşturduğu; insan onuru, özgürlüğü, eşitliği, yaşamın dokunulmazlığı ve insana güven gibi değerlerin temel değerler olarak kabul edildiği, bir dayanışma ve uzlaşma ortamıdır (Çiftçi, 2003: 44).

Arendt (1983), demokratik bir politika kavrayışının, insanın çoğulluk durumuna dayanması gerektiğini belirtir. Çünkü dünyada insan değil, insanlar yaşamaktadır (Akt., Kılıncı, 2005: 49). Demokratik toplum yapısı; insanın odak alındığı, demokratik, laik, sosyal hukuk devletinin işlerlik kazandığı, her alanda insanca yaşama ve gelişmenin temel amaç ve hedef olduğu, katılım, dayanışma ve paylaşmanın toplumsal bütünleşmeyi sağladığı, ilişkilerde karşılıklı sevgi, saygı ve hoşgörünün temel olduğu, sorumluluk sahibi ve bilinçli bireylerin etkili olduğu bir toplum düşüncesini gerektirir.

İnsan haklarına saygı, özgürlük, eşitlik ve sosyal adalet düşüncesi; çoğulculuk ve katılımcılık demokrasi kültürünün temel göstergeleridir. Bu özellikler ışığında demokratik toplum; rasyonel, eleştirel düşünen, sorumluluk üstlenebilen, özgür karar verebilen, karar ve davranışlarının arkasında duran bireylerin oluşturduğu bir toplumdur, şeklinde tanımlanabilir. Aksi halde, bu özelliklere sahip olmayan bireylerden oluşmuş toplumlarda demokrasi işlevsel olamaz.

1.2. Demokrasinin Özellikleri

Demokrasi, bir kültür yani bir yaşam biçimidir. Düşünce özgürlüğü ile söz özgürlüğü kadar, beslenme özgürlüğü, barınma özgürlüğü, öğrenim özgürlüğü, çalışma özgürlüğü, sağlığını koruma özgürlüğü de demokratik yaşamın olmazsa olmaz özellikleridir. Demokrasiler özgürlüktür. Özgürlükçü demokrasilerin en önemli ilkesi de, insanın devlet için değil, devletin insan için var olduğudur. Demokrasi insanı en yüce varlık olarak görür ve korur (Ateş, 2007:2).

Bir demokrasinin işleyebilmesi için özel bir çevre; buna bağlı olarak da sorumlu ve eğitilmiş bir halk, ekonomik gelişmişlik ve sosyal ilişkiler ağı olması gerekir. Fakat bunların da ötesinde belli kuralların geçerliliği söz konusu olmalıdır. Bireyler, toplumsal yapının devamı için oluşturulmuş kurallar bütününe uymak durumundadırlar (Kuzu, 1997:104).

Bu yönüyle demokrasi aynı zamanda bir kurallar ve kurumlar rejimidir. Kurumlar yıpratılıp devre dışı bırakılmakla, kuralları bir kez ihlal etmekle bir şey olmaz tarzındaki yaklaşımlar, demokratik rejim açısından tehdit oluştururlar. Demokratik rejime zarar gelmemesi açısından bu şekilde düşünen kişilerin anayasal kurumlar tarafından uyarılmaları gerekir (Ateş, 2007: 2).

Demokratik sistem bireylere verdiği hak ve özgürlüklerin yanında onlara birtakım sorumluluklar da yükler. Bu sorumlulukların başında, devlet yönetimine katkıda bulunurken bencil olmamak yani kişisel mutluluğu topluluk mutluluğundan ayırmamak, başkalarına ve onların fikirlerine karşı hoşgörülü olmak gelir. Bir yaşama şekli olarak demokrasinin sadece “halkın yönetimi” olmadığı, aşağıdaki şartları taşıması gerektiği ileri sürülmüştür (Kuzu, 1997:104):

1. Egemenlik halka ait olmalıdır. Temsilcilere yetki sınırlı bir şekilde verilmiş olmalı ve her an geri alınabilmelidir.
2. Farklı alternatifler arasında bir seçim yapma imkânının verilmesi gerekir.
3. Demokrasi ancak bir hukuk devletinde yaşar. Bu açıdan kanunların üstünlüğünün sağlanması şarttır.
4. Demokratik idealler doğrultusunda bireylerde sorumlu vatandaş bilincinin geliştirilmesi gerekir.
5. Demokrasi sadece seçimden seçime varlığını gösteren bir rejim değildir. Çoğulculuk, gündelik yaşantıda da kendini duyurmalıdır.
6. Demokrasinin fonksiyonu sadece siyasi müesseselerle sosyal güçler arasında bir denge sağlamaktan ibaret değildir. Bu ideal, fertlerin yaşantılarının her aşamasında bir ana prensip olarak göz önüne alınmalıdır.
7. Demokrasi için gelişmiş bir toplum yapısı ve dengeli bir büyüme sağlanmalıdır.
8. Kişisel özgürlükler zedelenmeden güvenlik sağlanmalıdır.
9. Demokrasi kişiye dayanan bir rejim olduğuna göre her şeyden önce kişiler rasyonel olmalıdır.

Tezcan ise demokrasinin belli başlı özellikleri olarak şunları saymıştır:

1. Devlet amaçtan ziyade bir amaca ulaşmaya çalışılan bir araç olarak kabul edilir.
2. Tüm bireyler ayırım olmaksızın eşit ve vazgeçilmez haklara sahiptirler.
3. Demokrasilerde insan aklı önemlidir.
4. Demokrasilerde her birey özgürdür ve bu özgürlük demokrasi tarafından korunur ve durağan bir özellik olmayıp geliştirilir.
5. Demokrasilerde siyasi partiler önemlidir.
6. İnsanlar tüm haklara eşit olarak sahip oldukları için, insanların kamu hizmetinden ayırım yapılmadan eşit bir şekilde yararlanma hakları vardır.
7. Demokrasi, kişilerin haklarını ve egemenliğini temsil eder (Tezcan, 1997: 93-94).

Yeşil ise demokratik toplumlarda genel olarak bulunan özellikleri şöyle sıralamıştır:

1. Demokrasilerde egemenliğin kaynağı toplumdur.
2. Toplum içerisindeki farklılıklar demokrasinin bir diğer özelliğidir. Bir toplumda siyasal, kültürel, cinsiyet, yaşam tarzı vb. yönlerden birbirinden farklı bireyler bulunur. Demokrasi bu farklılıkları bir zenginlik olarak kabul eder.
3. Demokratik toplumlarda toplum kendi hukukunu kendisi oluşturur. Devlet içerisindeki her birey bu hukuk yoluyla devlete karşı korunmuş olur.
4. Demokratik toplumlarda, seçilmiş yönetim ön plandadır (Yeşil, 2002).

Sarıbay da demokrasinin başlıca özellikleri olarak; işbirliğinin açık olması, eleştirel olabilmek ve eleştiriyi kabullenmek, farklılıkları uzlaşma yoluyla çözmek, hoşgörü, güven ve sorumluluk gibi özellikleri saymaktadır (Sarıbay, 1998: 82–83).

Demokrasi kültürü de demokrasinin yaşayabilmesi için en az kanunlar kadar gereklidir. Çünkü toplumun kültürü ve değer yargıları da demokrasi için gereklidir. Toplum oluşturulan bireylerin birbirini kabullenmeleri ve birbirlerine saygı göstermeleri demokrasi kültürünün dokunulmaz unsurlarındandır (Taşkesen, 2005:111). Demokrasilerde tek doğru yoktur. Her bireyin kendi doğruları olmakla birlikte demokrasi bu tek doğrulardan birinde birleşmek demek değildir. Demokrasi, farklı

düşüncelere de hoşgörü ile bakabilmek ve farklılıkları bir zenginlik olarak görebilmek ve barış içinde bir arada yaşamayı başarabilmektir.

Demokrasinin yaşaması ve yaşatılması için, bireylere, topluma ve devlete düşen görevler vardır. Her biri, üzerlerine düşen görevleri tam olarak yerine getirmelidir. Bu görevler demokrasinin gereklerini oluşturur. Demokrasinin yaşamasına ne kadar uygun zemin hazırlanırsa, demokrasinin değer ve özellikleri o kadar korunmuş olur. Bu değer ve özelliklerin korunması demokrasinin tek ve en önemli gereğidir (Yeşil, 2002: 10).

Yeşil'e göre, yönetimin üzerine düşen görevler açısından demokrasinin dayandığı ilkeler şunlardır:

1. Bireyin her zaman amaç olarak görülmesi.
2. Bireyin her zaman öncelikli bir konumda yer alması.
3. Yönetimin hiçbir ayırım yapmadan herkese eşit ve objektif davranması.
4. Bireyin eğitime önem verilmesi.
5. Düşüncenin ve eleştirinin önemli olması.
6. Hoşgörünün toplumdaki tüm bireylere etkin bir şekilde hâkim kılınması.
7. Eğitilmiş bireylere önem verilmesi (Yeşil, 2002).

1.3. Demokraside Bulunması Gerekli Koşullar

Demokrasiye dayanak oluşturan koşullar aşağıdaki biçimde sıralanabilir:

1. Halk egemenliği,
2. Siyasi gücün yönetilenlerin rızasına dayalı olması,
3. Çoğunluğun yönetimi,
4. Azınlık haklarının korunması,
5. Temel insan haklarının güvence altında olması,
6. Özgür ve adil seçimler,

7. Yasalar önünde eşitlik,
8. Uyuşmazlıkları hukuka dayalı olarak çözme,
9. Hükümetin anayasa ile sınırlandırılması,
10. Toplumsal, ekonomik ve siyasi çoğulculuk,
11. Hoşgörü, işbirliği ve uzlaşma değerlerinin paylaşılması (Lijphart, 1986: Akt., Gökçe, 2007:61-62).

Powell ise demokrasinin temel niteliklerini:

1. Siyasi iktidarın genel seçimlerle oluşturulması,
2. Gerektiğinde siyasi iktidarın karar ve uygulamalarını da denetleyebilen bağımsız yargı,
3. Farklı toplumsal çıkar ve görüşleri temsil eden siyasi partiler,
4. Farklı toplum kesimlerini temsil eden ve siyasi katılımı kolaylaştıran dernekler ve sendikalar gibi kitle örgütleri,
5. Vatandaşların doğru bilgi edinme haklarını sağlayacak özgür kitle iletişim araçları olarak belirtmektedir (Powell, 1990: Akt., Gökçe, 2007:62).

Demokrasinin en ayırt edici noktası seçme ve seçilme hakkıyla donatılmış vatandaşlardır. Bununla birlikte çoğunluğun yönetimi, işbirliği, temsilcileri belirleyebilme demokrasinin koşullarındandır. Bir demokraside bulunması gerekli koşullar şu şekilde sıralanabilir:

1. Siyasi gücü kullananlar üzerindeki kontrol, anayasal olarak seçilmiş organlara ait olmalıdır.
2. Seçilmiş organlar, dürüstçe yapılmış seçimlerden oluşturulmalıdır.
3. Yetişkin kabul edilenlerin tümü seçimde oy hakkına ve seçilebilme hakkına sahip olmalıdır.
4. Vatandaşlar, çeşitli tehditlere uğramadan görüş ve düşüncelerini serbestçe açıklayabilmelidirler.

5. Vatandaşlar, bilgi edinmede seçeneklere sahip olmalı ve bu seçenekler yasalarla güvence altına alınmalıdır.
6. Vatandaşlar, siyasi tercihlerini örgütleyebilmeli ve örgüt şekillendirme haklarına sahip olmalıdırlar.
7. Halkın seçimi ile oluşturulan kurumlar, seçilmemiş kurumların baskısı altında olmamalıdır.
8. Devlet, diğer baskı gruplarından bağımsız olarak kendi kendini yönetebilmelidir (Keane, 1994: Akt., Gökçe, 2007:62-63).

Dahl'a göre ise bu koşullar;

1. Örgüt kurma ve bunlara katılma özgürlüğü,
2. Düşünce ve düşünceyi açıklama özgürlüğü,
3. Oy verme hakkı,
4. Kamu görevliliğine getirebilme hakkı,
5. Siyasi liderlerin seçmen tercihini kazanmak için yarışabilme hakkı,
6. Değişik haber alma kaynaklarından yararlanma hakkı,
7. Serbest ve adil seçimler,
8. Hükümet politikalarını oylara ve diğer tercih belirtilerine dayandırmak için gerekli kurumların bulunmasıdır (Dahl, 1993: Akt., Gökçe, 2007:63).

Powell'a göre (1990) göre ise bir demokraside;

1. Siyasi iktidarın meşruluğu, vatandaşların isteklerini temsil etme durumuna bağlıdır.
2. Kabulü sağlayan örgütlenmiş yarışma kurumu siyasi seçimlerdir. Bu nedenle bir demokraside en az iki siyasi partiye gerek vardır.
3. Yetişkinlerin çoğu, hem seçen hem de seçilen olarak seçim sürecine katılır.
4. Oylama gizlidir ve zorlama söz konusu değildir.

5. Vatandaşlar ve liderler, söz, basın, dernek ve örgütlenme temel özgürlüklerine sahiptirler (Dewey, 1967: Akt., Gökçe, 2007: 63).

Demokrasi, daha önceki tanımlardan da anlaşılacağı üzere halk yönetimi olarak yasaları oluşturma, uygulama ve yargılamanın yurttaşların hak ve görevi olduğu bir siyasi sistemdir. Bunun doğurduğu sonuç, vatandaşların kendi oluşturdukları yasalara itaat etmesi ve hak ve görevle yüklenmiş olmasıdır. Demokrasi, siyasi sistemler içinde şimdiye kadar yerine başkalarının konulmadığı bir siyasi sistem olarak, insanın doğasından kaynaklanan haklarının korunduğu, bu haklarını özgürce kullanılabildiği bir yaşam modeli olarak değerlendirilebilir (Gökçe, 2007: 64).

Diğer taraftan demokrasi, bütün çekiciliğine rağmen korunması ve yaşatılması en zor siyasi sistemdir. Zira demokrasinin birbirine bağımlı, fakat aykırı durumlar içermesi, bunlardan doğan gerilimlerin her zaman kolayca çözülemediği bir durum yaratır. Demokrasi, bir yandan farklı görüş ve düşünceleri, öte yandan görüşler üzerinde birlikteliği gerektirir.

Demokrasi hem temsile dayalılığı hem de yönetilebilirliği sağlamak durumundadır. Dolayısıyla, bu durumlar demokrasinin sınırlılığı olarak kabul edilir (Russel, 1995: Akt., Gökçe, 2007: 64). Ancak demokrasi, sivil toplum demokrasisi anlayışıyla, yukarıda belirtilen türdeki yetersizliklerini çözebilecek bir noktaya doğru ilerlemektedir. Demokrasinin gelecekteki sorunu devletçiliğe veya despotizme olanak sağlaması değil, toplumsal yaşamda bireylerin ve grupların değerlerine yanıt verebilme yeterliliği konusunda yoğunlaşacağı söylenebilir (Gökçe, 2007: 65).

1.4. Demokraside Bulunması Gereken İlkeler

Demokrasinin ilkeleri konusunda farklı görüşler vardır.

Tezcan, bir siyasal sistem olarak demokrasinin ilkelerini şu şekilde açıklamaktadır:

1. Devletin kendisi başlı başına bir amaç değil, fakat beşeri amaçlara ulaşmak için bir araçtır.
2. Bütün insanlar belirli vazgeçilmez haklara sahiptirler.
3. Demokrasi bireysel özgürlükleri korur ve geliştirir.

4. İnsanlar kamu hizmetinden yararlanma bakımından eşit sayılırlar.
5. Demokrasi insan aklını temel alır.
6. Demokrasi parti sistemini gerektirir.
7. Demokrasi kuvvetler ayrımını gerektirir.
8. Modern demokrasi geniş ölçüde temsil edicidir (Tezcan, 1997: 85).

Yıldırım ise demokrasinin temel ilkelerini yedi başlık altında toplamıştır:

1. Siyasal Çoğunluk: Çoğulcu demokraside tüm düşünce ve inançlar serbestçe ifade edilebilir. Kişiler ve topluluklar iktidarla diyaloga girebilirler. Birbirine karşı çeşitli görüş ve düşünceler çatışabilir. Ancak bunlar yok edilmemeli, dengeler kurulmaya çalışılmalıdır.
2. Temsil: Çoğulcu demokrasi, temsili demokrasidir. Çünkü halkın adına kararı yine halkın seçtiği temsilciler alır.
3. Seçim: Çoğulcu demokraside halkın adına hareket edecek temsilciler, seçim yoluyla belirlenir. Genel ve eşit oy uygulaması ile halkın temsilcilerini seçmesinde geniş bir halk kitlesinin katılımı sağlanmış olur.
4. Çoğunluğun Yönetme Hakkı: Çoğunluğun yönetme hakkının gerçekleşmesi siyasal partiler yoluyla olur. Çoğunluğu sağlayan parti veya partiler iktidarı, diğerleri muhalefeti oluşturur. Çoğunluğun aldığı kararların demokratik ilkelere uygun olması, açıklık ve özgürlük içinde tartışılarak alınmış olması gerekmektedir.
5. Muhalefet Etme Özgürlüğü: Çoğulcu demokrasinin en belirgin özelliği hiç şüphe yok ki, muhalefet etme özgürlüğüdür. Azınlığın çoğunluğu denetlemesi ve iktidar olmak için çalışması en doğal hakkıdır. Çünkü çoğulcu demokraside iktidar hem geçici hem de değişkendir. Azınlığın korunması çoğunluğu eleştirebilmesi, görüş ve düşüncelerini tam bir serbestlikle ifade edebilmesi ile mümkün olmaktadır.
6. Temel Hak ve Özgürlüklerin Korunması: Çoğulcu demokrasi bir özgürlük rejimidir. Haklar ve özgürlükler insanların doğuştan sahip olduğu özelliklerdir. İktidar, insan hakları ve özgürlük ile ilgilenmek zorundadır. Çoğulcu demokraside özgürlüklerin korunması için çeşitli hukuksal önlemler alınmıştır.

7. Yasa Önünde Eşitlik: Yasalar, toplum içindeki yeri, toplumsal kökeni, ekonomik gücü ne olursa olsun, herhangi bir ayırım yapılmadan uygulanır (Yıldırım, 1994).

Demokrasinin temelinde sorunlara nesnel, kalıcı çözümler bulunmaktadır. O halde bu nesnellığı sağlayan düşünce ve uygulama açısından demokrasi; halkın söz sahibi olduğu yani siyasal gücün halkın yetkisinde bulunduğu ve bu gücü sağlamak içinde hürriyet, adalet, eşitlik, dayanışma, hoşgörü, fikir alış-verisi, denetim v.b. ilkelerin söz konusu olduğu fonksiyonel bir sistemdir (Büyükkaragöz, 1995: 2).

1.5. Yönetim Biçimine Göre Demokrasi Modelleri

Halkın egemenliği kullanım biçimine göre demokrasi üç kısma ayrılır: Doğrudan demokrasi, yarı doğrudan demokrasi, temsilli demokrasi.

1.5.1. Doğrudan Demokrasi

Doğrudan demokrasi kanunların bizzat halk tarafından yapılmasını ve kamu gücüne ilişkin kararların bizzat halk tarafından alınmasını ifade eder. Bu sistemde yöneten yönetilen farklılığı yoktur. Doğrudan demokrasi, sadece yurttaş olanların katılımıyla eski yunan sitelerinde uygulanabilmiştir. Bunun dışında İsviçre'nin bazı kantonlarında doğrudan demokrasi yöntemi uygulanabilmiştir.

Geniş coğrafya ve nüfus fazlalığı doğrudan demokrasiyi olanaksız kılmaktadır. Ancak ileride kitle iletişim araçlarının gelişimiyle tüm halkın kamu yönetimine katılması düşünülebilir. Peki, halk kendi kendini yönetebilir mi? Şüphesiz bu günümüz toplumlarında olanaksız bir şey gibi görünüyor.

1.5.2. Yarı Doğrudan Demokrasi

Halkın temsilcilerinin yanı sıra bazı konularda halkoyuna da başvurulması öngörülen bir sistemdir. Halk üç şekilde egemenliğin kullanılmasına katılabilir: Referandum(halkoyuna başvurma), halkın vetosu ve halkın kanun teklifi. Referandum, yasama organının yaptığı bir teklifi halkın evet veya hayır şeklinde oylamasıdır. Halkın vetosu ise, referandum yapılması için halkın girişimde bulunmasıdır. Yarı doğrudan demokrasi halka kanun teklif etme yetkisi de tanınmıştır. Halkın isteğiyle yapılan oylama sonucu teklif, ya kabul edilecektir ya da reddedilecektir.

Yarı doğrudan demokrasi, halka yönetime daha etkili katılma imkânı tanıdığı için özgürlükler lehine bir avantaj sağlamaktadır. Ayrıca, halkın temel sorunlarda karar vermesi, yönetenlerin politikaları ile kamuoyu arasındaki uyuşmazlıkları yâda anlaşmazlıklar ortadan kaldıracaktır.

Bu yararlı yönlerine karşı, halkın oylamaya sunulan önemli ve karmaşık konuları değerlendirmedeki yeteneksizliği, genellikle evet-hayır şeklinde yapılan halk oylamalarında ayrıntıların gözden kaçabilmesi ve nihayet sık sık halkoyuna başvurulmasının egemenliğin kullanılmasında isteksizlik, ilgisizlik, çekimserlik yaratması, yarı doğrudan demokrasinin çekinceleri arasında sayılmaktadır. Ayrıca siyasal kararların alınmasında bu tür araçlardan yararlanılmasının önemli maliyetleri(zaman maliyeti, parasal maliyet...) bulunmaktadır (Köker, 2005).

1.5.3. Temsili Demokrasi

Doğrudan demokrasi bir ideal olduğuna göre asıl amaç ona en yakın olan bir yönetim biçimini bulmaktır. Günümüzde demokrasi denildiğinde bunu temsilli demokrasi olarak anlamak gerekir. Temsilli demokrasi halkın temsilcilerini özgür iradeleriyle seçmesi anlamına gelir. Yönetilen halk, yöneten ise halkın temsilcileridir.

Demokrasinin modern biçimlerinin ise ‘‘halkın halk tarafından halk için yönetimi’’ diye klasik formülünde ilişkin olarak özgürlük, eşitlik ve katılımcılık değerlerini, halkın doğrudan doğruya değil de kendi belirlediği temsilciler aracılığıyla, dolaylı olarak gerçekleştirdiği bir yönetim tarzı olduğu sıkça vurgulanmış bir tespittir (Köker, 2005:199).

Temsilli demokrasinin eksikleri de çoktur. Kimi seçmen ilgisiz iken kimileri de bilgisizdir. Bundan dolayı seçmenin iradesini halk iradesi olarak yorumlamak güçtür. Dahası günümüzde medya gibi enformatik güç, kolayca seçmenlerin iradelerini belirleyici ve etkileyici bir rol oynayabilir.

1.6. Demokrasi Eğitimi

Demokrasi eğitimi, pek çok ülkede başarılı ve etkin bir şekilde uygulanabilmektedir. Gerek demokrasilerin olgunluğa eriştiği, gerekse demokratikleşmeye çalışan toplumlar, demokrasilerini, sağlam temeller üzerinde inşa etmeye, vatandaşlarının haklarını ve

özgürlüklerini genişletmeye çalışırken üzerinde durulması gereken önemli bir nokta da şudur: Uzun süreli kalıcı bir başarı için demokrasi ilkelerinin, değerlerinin ve uygulamalarının bireyler tarafından etkili bir şekilde benimsemesi gerekir.

Kepenekçi, demokrasinin öğrenilebilmesi için eğitime gereksinim olduğunu ve bu anlamda eğitimin demokrasinin önkoşulu olduğunu belirtmektedir. Demokrasinin insanca yaşam isteğinin temel gereği olduğu, bunun da ancak eğitimle gerçekleştirilebileceği öngörülmektedir. Yaşatarak öğretilen ve yaşanarak öğrenilen demokrasinin, sınıfın dört duvarı arasında kalmayıp özümseyen tutum ve davranışlara, dolayısıyla bir ‘Yaşam Biçimi’ne dönüştürülme şansı daha yüksektir (Kepenekçi, 2003: 218).

Eğitim ve demokrasi, anlam ve işleyiş yönünden birbirine bağlı iki kavramdır. Eğitimin demokratikleşmesi ya da eğitim sürecinin temel kurumları olan okulların demokratikleşmesi, o toplumda demokrasi kültürünün yerleşip gelişmesi ile ilgili bir sorundur (Polat, 2003: 113).

Demokratik bir yaşam biçiminin oluşturulması demokrasinin yaşanarak öğrenilmesi ile olanaklıdır. Bunun da yeri öncelikle aile ve daha sonra okuldur. Eğitimin sosyal işlevi, toplumun sürekliliğini ve gelişimini sağlayacak, toplumla uyumlu bireyler yetiştirmektir (Fidan ve Erden, 1993: 57). Eğitim kurumları bu işlev için:

1. Öğrencilerine toplumun kültürel mirasını aktarır.
2. Öğrencilerin toplumsallaşmasını sağlar.
3. Yenilikçi ve toplumun kültürünü geliştirecek bireyler yetiştirir.

Görüldüğü gibi, eğitimin sosyal işlevi, kişileri hem yaşadığı toplumun hem de çağdaş dünyamızın uyumlu bir üyesi haline getirmesidir (Kaya, 2003: 62).

Modern yaşama önem veren her toplum demokrasiye ve bununla özdeşleştirilebilecek özgürlüklerin uygulamasında vatandaşlarına iyi bir eğitim sağlamak zorundadır. Bu çerçevede hem eğitim programlarını hazırlayan hem de bu programlar çerçevesinde eğitim veren öğretmenlerin demokrasiye ilişkin bilgilendirici ve eğitici bir anlayışa sahip olmaları son derece önemlidir.

Demokratik bir ortamın genel eğitime faydası açısından yaklaşan Magendzo, bu faydaları kısaca şu şekilde sıralamaktadır (Magendzo, 1994: 253) :

1. Bireyin sorgulama ve eleştirme kabiliyetleri alabildiğine gelişir.
2. Okullar, açık ve gizli programlardaki gelişmeleri takip etmek ve gerekenleri yapmak zorunda kalırlar. Böylelikle, değişmelere açık ve gelişmeleri takip eden kurumlar haline gelirler. Bu gelişme ve değişimler yalnızca içerik boyutuyla değil, metodolojik yön ve değerlendirme boyutlarıyla da ilgilidir.
3. Demokrasi, okul kültürünü etkileyerek önce okulda, sonra da tüm toplumda yaşanır hale gelir.
4. Demokrasinin okula girişi, derin ve hakiki bir eğitim reformuna öncülük eder.

“Eğitim bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak değişme meydana getirmesi sürecidir.” (Ertürk, 1975: 3). Eğitim; yeni yetişen kuşakları toplum hayatına hazırlamak amacıyla onların gerekli bilgi, beceri ve anlayış kazanmalarına ve kişiliklerini geliştirmelerine yardım etme etkinliği, insan davranışlarında yetenek, gizil güç, karakter ve bilgi bakımından belli gelişmeler sağlamak amacıyla yürütülen etkinlikler sistemi, geçmişten geleceğe her kuşağa, geçmişe ait bilgi ve deneyimleri planlı ve sistemli bir biçimde verme ve kazandırma süreci olarak da tanımlanabilir (Demirtaş ve Güneş, 2002: 47).

Demokrasi eğitimi, öncelikle demokrasinin ve onun özünün ne olduğunu ve ne olmadığını öğretmekle başlanmalıdır. Eğer öğrenciler demokrasiyi içtenlikle benimseyen vatandaşlar olacaklarsa eleştirel ve değerlendirci bir bakış açısıyla onu diğer yönetim biçimlerinden ayırabilmelidirler.

21. yüzyılda, artık demokrasi, ideal bir yaşam biçimi olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda bireylerden beklenen demokrasinin bir idare şekli olmayıp, herkesin karşılıklı hak ve sorumluluklar taşıdıkları, birbirlerinin görüş ve inanışlarını saygıyla karşıladıkları bir yaşam biçimi olduğu düşüncesini benimsemeleridir.

O halde, demokrasi eğitiminde ön plana çıkarılması gereken önemli noktalardan biri, demokrasinin modern yaşamda sadece politik bir kavram olmadığını vurgulanmasıdır. Demokrasi her şeyden önce bireylerin yaşamlarını etkileyen sosyal bir süreç ya da

Durkheim' in deyimiyle "sosyal olgu" olarak ele alınmalı ve bu bağlamda bir yaşam biçimi ve modern yaşamın bir gerekliliği olarak demokratik ilke, tutum ve değerler öğretilmeye çalışılmalıdır.

Demokratik eğitim, amacı, programları ve yöntemleri demokrasinin dayandığı temel ilkelere göre saptanan; öğretim çalışmalarında, öğretmen-öğrenci ilişkilerinde, eğitsel etkinliklerde, öğrencinin birey olarak değerine ve bütünlüğüne, birlikte çalışmaya, karşılıklı saygıya, hoşgörüye, kişiliğe değer veren; bizzat demokrasi ilke ve kurallarının, insan haklarının yaşatılarak öğretildiği eğitim olup özgürlüğe zaman içinde gelişme yetisi kazandıran eğitimidir. Hedefi, bağımsız, dünyaya bakışında sorgulayıcı ve çözümleyici olan ve yine de demokrasinin kurallarını ile uygulamalarını derinlemesine bilen yurttaşlar yetiştirmektir (Köker, 2005). Çünkü insanlar hem kendileri, hem de çocukları için özgürlüğü zaman içinde olanaklı kılan toplumsal ve siyasal düzenlemeler hakkında doğuştan bilgi sahibi değildirler; bunları öğrenmeleri gerekir.

Türkiye’de demokratik eğitim 1991 yılında toplanan IV. Milli Eğitim Şurası’nın gündem konusu olmuş; Şurada demokratik eğitimin esaslarını ve şartları belirlenirken demokratik eğitim şu şekilde tanımlanmıştır (IV. MEŞ, 1991): “Her şeyden önce, bireyin, bir insan olarak yaratılmış olmakla, şahsiyet ve haysiyetine saygı gösteren ve cinsiyet, ırk ve mezhep farkı gözetmeksizin ilgi ve yeteneklerine göre gelişme imkânını sağlama amacını giden bir eğitim sistemidir”.

Demokrasi, demokrasiyi anlayan ve ona inanan, davranışlarını onun temel ilkelerine göre düzenleyen insanlara gereksinim duyar. Demokrasinin geliştirilmesi büyük ölçüde o toplumda yaşayan insanların anlayışına, beceri ve tutumlarına bağlıdır. Bu anlayış, beceri ve tutumlara sahip bireylerin yetiştirilme sorumluluğu ise büyük ölçüde eğitime düşmektedir.

Toplumda demokratik bir kültürün oluşturulmasına elbette eğitim tek başına katkıda bulunamaz. Aile, medya gibi kurumların da yeni yetişen kuşağın politik toplumsallaşmasında etkisi vardır. Ancak burada okulun sorumluluğunu ayrı bir yerde tutmak gerekir. Çünkü okul; planlı, programlı olarak demokratik yurttaşın eğitim sorumluluğunu üstlenmiştir. Özellikle demokratik kültürün henüz oluşmadığı ya da oluşma sürecinde olduğu toplumlarda, bu konuda okula düşen görev ve sorumluluk daha da artmaktadır. Bu çerçevede, okullar genç bireylere demokratik bir yaşamın

sürdürülebilmesi ve geliştirilebilmesi için demokrasiyi ve demokrasiyle özdeşleştirilen ilkeleri, tutumları, değerleri ve uygulamaları öğretmek, kazandırmak zorundadır.

Okullar, yalnızca demokrasinin ne olduğuyla ilgili bilgilerin verildiği yerler olarak değil, demokrasinin yaşama uyarlanarak, bireylerin bundan sonraki yaşamlarında demokrasiyi bir yaşam biçimi olarak seçebilmelerini sağlayacak kurumlar olarak görmek lazım. Demokratik okulun belli başlı özellikleri “öğrenci merkezli olması, çok çeşitli dersleri içermesi, sosyal, kültürel, sanatsal, sportif etkinlikler sunması, okul çalışanları arasında mesleki etkileşim ve dayanışmanın olması, yoğun hizmet içi eğitim, okul yönetiminin etkili ve demokratik olması, çevreye açıklığı, okullar arası işbirliği, iletişim ve düzeni sağlaması ve eğitim teknolojisini etkili kullanmasıdır” (Kıncal ve Işık, 2003: 55).

Tocqueville'nin ifade ettiği gibi "Demokratik toplumlar içerisinde her yeni kuşak yeni bir halktır". Bir kuşak demokrasinin ilke ve niteliklerini anlayıp bildiği sürece demokrasiye dayalı bir yönetim ve yaşam şeklinin istikrarlı ve başarılı olacağı kesindir. Bu nedenle demokratik bir sürecin oluşturulması ve onun kurumlarının geliştirilmesi ve sürdürülmesi çabaları içinde okullar, genç bireylere demokrasinin ilke ve uygulamalarını sağlam bir temele dayalı olarak öğretmelidirler (Tocqueville, 1994:61).

Okullarda eğitim-öğretimin büyük ölçüde gerçekleştiği yerler sınıflardır. Davranış değişikliği olarak ifade edilebilen eğitimin ve bunun için yapılan öğretimin üretim yerleri sınıflardır. Dolayısıyla demokratik bir eğitim için sınıfların ve öğretmenlerin sınıflardaki davranışlarının önemi büyüktür. Sınıf, eğitim-öğretim etkinliklerinin gerçekleştiği bir yaşama alanıdır (Aydın, 2000: 12) . Bu ortak yaşama alanının yapısı, işleyişi ve sınıfta yürütülen etkinliklerin niteliği öğrencilerin kişilik gelişimlerini yönlendirir (Demirtaş, 2003).

Waldo ve diğerleri, yönetimi, amaçların gerçekleştirilebilmesi için insan ve madde kaynaklarının, etkili bir şekilde koordine edilerek işlerin yapılmasını sağlamak şeklinde ifade etmişlerdir (Gürsel, 1997:37). Sınıf yönetimi ise; sınıfta etkili bir öğretme-öğrenme sürecinin gerçekleşebilmesi ve sonuçta beklenen eğitsel başarıya ulaşılabilmesi için öğretmen tarafından gerekli ortam ve koşulların hazırlanması ve sürdürülmesini ifade eder (Şişman, 1999: 177-178).

Demokratik bir eğitim ve demokratik bir sınıf yönetiminde öğretmenin demokrasiye inanması ve bunu davranışlarında ve eğitimsel uygulamalarında göstermesi zorunluluktur.

Demokrasi ve eğitim arasındaki ilişkinin irdelenmesinde dikkat çeken iki önemli nokta vardır. İşlevsel demokratik bir eğitimin hedefi olarak, birincisi; kendine ve başkalarına saygı duyabilen, bireyselleşmiş, farklılıkları kabullenmiş, bilimsel düşünme alışkanlığı edinmiş bireyler ikincisi; düşünen, tartışan, ussal bir biçimde bilginin üretimine katılabilen, başkalarıyla birlikte olabilmeyi ve işbirliği yapabilmeyi başaran demokrat bireylerdir. Burada iki aşamalı bir süreç vardır. Bu aşamalardan birincisi demokrasi bilincini kazandırmak, ikincisi ise kazandırılan bilincin yaşama yansıtılmasını sağlamaktır. Bu iki aşamalı süreci işlevsel kılmak için her şeyden önce gerçekten demokrat bir öğretmen ordusuna sahip olmak gerekir (Demirbolat, 1998: 48).

Demokrasinin etkin bir şekilde öğretilmesinde öğretmenler önemli bir rol oynamaktadırlar. Bu rol, öğretmenlere atfedilen akademik roldür. Bununla birlikte, çok açık bir şekilde gözlenebilir davranışlar içerisinde olan öğretmenlerin öğrenciler için iyi bir model olmaları da beklenmektedir. Bu durum da, demokrasi eğitimi açısından ele alındığında, öğretmenlerin demokrasiyle özdeşleştirilen ilkeleri ve değerleri öğrencilere benimsetmelerinde, demokratik tutum ve davranış içerisinde olmalarının ne kadar önemli olduğu açıktır.

Şişman; ideal bir öğretmenin taşıması gereken özelliklerle ilgili yayınları taramış ve sonucu 30 maddede sıralamıştır. Bu maddelerden birine göre ideal öğretmen; “Demokrasiyi tüm değerleriyle benimseyen kişidir” (Şişman, 2002).

Araç-gereç ve uygun ortam olmasa bile nitelikli öğretmenle iyi bir eğitim sağlanabilir. Öğretmenlerin demokratik ilkeleri kendi yaşamlarına sındırmış olmaları, derste bu ilkeleri öğrencilerin yaşamına dönüştürmelerini kolaylaştırır. Demokrasiyi yaşam biçimi olarak uygulayamayan öğretmenlerden, demokratik eğitim beklemek hayalcilik olur. Bu nedenle son yıllarda öğretmenin yeterlilik alanlarına, genel kültür, alan bilgisi ve öğretmenlik bilgisine “dördüncü boyut” tanımlamasıyla Atatürk ilke ve devrimlerinin kazandırılması da eğitim kamuoyunda önemle vurgulanmaktadır.

Oysa Atatürk ilke ve devrimlerinin dördüncü boyut olarak değil, diğer üç boyut içerisinde kazandırılması gerekir. Atatürk ilke ve devrimlerini özümseyememiş öğretmenlerin, demokratik-laik eğitim ve öğretimi ne kadar sağlayabileceklerini araştırmaya bile gerek yoktur (Karakütük, 2001: 22).

Demokratik değerleri bir yaşam biçimine dönüştürmüş bireylerin yetişmesi okul ortamı içerisinde, ancak bu değerleri benimsemiş öğretmenlerle mümkündür. “Okul demokratik ilkelerle işleyen bir kurum olmalı, öğrencilere her fırsatta uygun rol modelleri sunulmalıdır. Bunun için de demokratik tutumları benimsemiş ve kişiliğinin ayrılmaz bir parçası haline getirmiş öğretmenlerin rolü çok önemlidir (Kuzgun, 2000).

Öğretmenin, öğrencilere bilimsel düşünce ve davranış kazandırmaya çalışması, onlara tarafsız olarak davranması ve onları eşit olarak görmesi demokratik eğitim açısından önemlidir. Dersleri öğrencilerin katılımını sağlayan, ezbercilikten uzak, öğrencilerin etkin olduğu bir ortamda sürdürmek, öğretmenlerin elindedir (Karakütük, 2001: 23).

Demokratik bir ortamda çocuklar, sorularına cevap aldıkları oranda araştıran, keşfettikçe onurlanan, bilmenin ve yapabilmenin tadını alan bireyler olabileceklerdir (Öktem, 1994: 90).

İnsanlığın doğuşundan itibaren var olan eğitim, canlı ve cansız çevre ile etkileşim yoluyla her ne kadar gerçekleşmekte ise de öğretici konumundaki bir öğretmen gözetiminde gerçekleştirilen eğitim daha kalıcı ve daha verimlidir. Öğretmenler, bilgi taşıyıcı ve aktarıcı değil, bilgi kaynaklarına giden yolları gösterici, kolaylaştırıcı birer eğitim lideri olmalıdır. Öğretmenler sınıf içinde gösterdikleri davranışlarıyla öğrencilere yol gösterici olmalıdır. Öğretmenler, öğrencilerin ussal, tinsel ve öz benliklerine saygı göstermelidirler (Celep, 2002:254). Öğretmenin bu davranışı bireyin bireyselleşmesinden toplumun demokratikleşmesine uzanan süreçte önemli bir rol oynayacaktır.

Öğrenci-öğretmen ilişkisi birincil bir ilişki türüdür. Yani birebir ve insancıl yaklaşımı olan ben-sen ilişkisidir. Bu nedenle sınıftaki ilişkilerin dokusu öğretmen kılavuzluğunda ve öğrencilerin katılımıyla belirlenmelidir. Öğretmen açıklayıcı, öğretici, düşündürücü ve tam yerinde diyebileceğimiz uygun kuralı bulmada yardım edici olmalı, ilişkilerin amaçlarını tanıtabilmeli ve ilişkileri belirleyen kuralların bu amaçlara uygunluğunun

saptanmasını sağlayabilmelidir. Bir kişinin özgürlüğünün başladığı yerde diğer kişinin özgürlüğünün bittiği düşünülürse; birlikte yaşanan bir yerde özgürlük ve düzenin birlikte ve ölçülü kullanılması gerekir.

Öğrenciler de tıpkı öğretmenler gibi düzeni severler ama baskıcı, sıkıcı ve kısıtlayıcı düzen istemezler. Sınıfta bulunan öğrenciler farklı geçmiş yaşantılara farklı kişilik yapılarına, farklı ilgi ve yeteneklere sahip olarak heterojen bir yapı oluştururlar. Bu heterojen yapı, sınıfta meydana getirilen öğrenme, öğretme faaliyetleri sırasında farklı davranışların meydana gelmesine ve farklı görüntülerin ortaya çıkmasına yol açabilir.

Öğretmenler, sınıf yönetimi süreçlerinde öncelikle öğrenci gereksinimlerini ve bu gereksinimlerle ilintili olan davranışların ilişkisini anlamalı, ardından öğrencilerin bireysel gereksinimlerini karşılamaya çalışmalıdırlar. Bu süreç istedik öğrenci davranışı oluşturmak; grubunun akademik gereksinimlerini karşılayacak biçimde öğrenmeyi kolaylaştıran yöntemleri kullanmayı içerir. Bu da, güvenli bir ortamın yaratılmasına yardım eden davranışsal standartları oluşturmaya ve geliştirmeye yönelik açık sınıf örgütünün oluşumuna olanak sağlayan, öğrenen merkezli yöntemleri kullanmayı gerektirir (Celep, 2002).

Öğretmenler, sınıflarda birçok rolün yanında liderlik rolü de sergilerler. Bu rolün niteliği demokratik bir eğitim ve sınıf için son derece önemlidir. Öğretmenin bu rolü algılayış biçimi ve bu role dönük uygulamaları öğrenciler üzerinde önemli etkiler yapar. Öğretmenler, lider insanları bir amaç peşinde birleştirebilen kişidir ya da grubun tecrübelerini değerlendirip düzenleyen ve bu tecrübeler yoluyla grubun gücünden yararlanan kimsedir. Demokratik lider ise; her zaman grubun üyesiymiş gibi hareket eder, onları destekler ve fikirlerine saygı gösterir. Demokratik bir lider olarak öğretmen; öğrencilerin görüşlerini alır, yapılacak işler konusunda onlarla uzlaşır, çalışma düzenlerini seçme hakkı tanır. Araştırmalara göre demokratik ortamlarda yetişen öğrencilerin uyumlu, olumlu tavırlı, işinden zevk alan başarılı oldukları ve yetkeci bir tutum içindeki eğitim sonucunda da bunun tersi davranışların geliştiği gözlenmiştir.

Demokrasi, grubun kendisince yönetilmesidir. Grubu yönetecek olanları seçip serbest bırakmayı değil, seçilenlerin kararlarını grubun etkilemesini de içermelidir. Demokrasilerde yönetilenler, yönetimin kararlarını önceden haber alabilir, tartışır, görüş ve isteklerini yönetenlere iletir, bunlar da yönetenlerce dikkate alınır. Demokrasi,

çoğunluğun azınlığı yönetmesi değildir. Yalnızca sayı çokluğuna dayalı bir yönetim, çoğunluğun azınlığa hükmetmesi olur, bu da demokrasi olmaz. Üstelik sınıfta öğretmen çoğunluk da değildir. Demokrasi; azınlıkta kalanların da görüşlerinin dinlendiği, hakların gözetildiği, niteliğin sayıya feda edilmediği, tartışma, uzlaşma, anlaşma, inandırma yöntemlerinin kullanıldığı bir yönetim biçimidir, sınıfta da böyle işlemelidir.

Demokratik sınıf yönetiminde, öz disiplini ve öz motivasyonu gerçekleştirmek temel hedeftir. Bu yaklaşım öğrencinin özgürlük deneyimlerini zenginleştirir; öğrenciye davranışlarında sorumlu olma bilinci verir (Çelik, 2002:39-40). Öğretmenin liderlik tarzı, onun ne tür bir disiplin yaklaşımı benimsediğinin göstergesidir. Disiplin anlayışları bakımından öğretmenler arasında farklılıklar vardır. Örneğin; kimi öğretmene göre soru sorulunca öğrencinin ayağa kalkarak cevaplaması gerekir. Kimine göre de soruya verilen doğru cevap ön plandadır.

Demokratik bir sınıf ortamında öğretmen, ne yetkeci, ne de serbest bırakıcı olmalıdır. Öğrenci sınıf kurallarının belirlenmesinde söz hakkına sahip olmalı, ödül veya ceza nedeniyle değil, işini yapmanın gerçek yararlarını bilerek ve bunun süreçlerine katılarak işine güdülenmelidir.

Öğretmenlerin rolleri ne olursa olsun, değişmeyen gerçek sürekli insanlarla çalışıyor olmalarıdır. Bu nedenle öğretmenin insan ilişkilerinde başarılı olması gereklidir.

Sınıf yönetimi becerileri, tüm eğitim kurumlarında görevli öğretmenler için olduğu kadar ortaöğretim kurumlarında çalışan öğretmenler için de büyük önem taşımaktadır. Ortaöğretim öğrencilerinin yaşları dikkate alındığında, öğretmenlerin öğrencilerle etkileşimlerinde dikkatli olması bir gerekliliktir. Ortaöğretim kurumlarında yürütülen derslerin kalitesini etkileyen önemli değişkenler arasında, öğretmenlerin sınıf yönetimi becerilerinin yer aldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Dersleri ilgiyle izlenen öğretmenlerin gözlenen bir özelliği de alanlarındaki yeterliklerinin yanında demokratik tutum ve davranışlarıdır (Demirtaş, 2003).

1.6.1. Demokrasi Eğitiminin Yararları

Demokratik eğitimin, okul topluluğunun her çalışma alanında, bu eğitim sisteminin gereksinim duyduğu özgür hava içinde öğrencilere verilmesi gerekir. Öğrencilerin, okulun demokratik havasını her an yaşamaları ve hatta koklamaları gerekir. Okul bir

aile ocağı olmalıdır (IV. MEŞ, 1991). Öğrenciler, kuralları ve düzenlemeleri oluştururken öğretmene yardım etmeli, kuralların oluşturulması sürecinde öğrencilerin söz sahibi olması ve sürece katılması, kuralların içselleştirilmesini ve uygulanmasını kolaylaştırır. Bu yolla öğrenciler demokrasinin uygulanmasında önemli deneyimler kazanabilirler.

UNESCO Uluslararası eğitim tavsiyelerine dayalı olarak evrensel yurttaşlık bilincinin kazandırılması için öngörülen amaçlar şunlardır.

1. Sosyal – Duygusal Amaçlar

- A. İnsan haklarını ahlak olarak benimseme.
- B. Olumlu benlik imajı ve özgüven oluşturma.
- C. Kendisi ve başkalarına karşı sorumluluk hissetme.
- D. Çatışmayı çözüme ulaştırma, değişime açık olma.
- E. Adalet ve eşitlik düzeyini yükseltme isteği duyma.
- F. Farklı kültürleri, yaşam biçimlerini anlayışla karşılama.
- G. Gruplar arasında dayanışmayı savunma.
- H. Mesleğinin sosyal işlevini ve global bağlantılarını görebilme.

2. Bilişsel Amaçlar

- A. Dünyayı bütünsel ve gerçekçi olarak kavrayabilme.
- B. Eleştirel düşünebilme.
- C. Kendisinin ve başkalarının hak ve sorumluluklarını anlayabilme.
- D. Yerel ve global sosyal sorunların ve çözüm olanaklarının bilincinde olma.
- E. Global düzeyde karşılıklı bağımlılıkları anlayabilme.
- F. Uluslararası işbirliği sürecinde ülkesinin rolünü belirleyebilme.
- G. Planlama ve kalkınma uygulamalarında bu rolün etkisini anlayabilme.

3. İşlevsel Amaçlar

- A. Bir grup üyesi olarak davranabilme.
- B. Sorumlulukları doğrultusunda harekete geçebilme.
- C. Başkalarını da dikkate aldığını gösterebilme.
- D. Farklı kültürden insanlarla iletişim kurabilme.
- E. Düşüncelerini anlaşılır ve kanıtlara dayalı biçimde ifade edebilme.
- F. Bilgi ve deneyimlerini tutarlı ve sürekli biçimde geliştirebilme.
- G. Demokratik katılım beceresi gösterebilme.

Bu amaçlar gerçekleşirse birey, aşağıdaki yeterlilikleri gösterecek düzeye gelebilir:

- A. Çevrenin güvenlik ve sürekliliğini sağlayacak biçimde davranabilir.
- B. Adaletli biçimde paylaşabilir.
- C. Eşitlik ve insan hakları konusunda ilerleme isteği duyabilir.
- D. Sürdürebilir kalkınma olasılıklarının bilincine varabilir.
- E. İnsanlığın kültürel mirasını koruma isteği gösterebilir.
- F. Her bireyin yaşama, gelişme ve mutlu olma hakkı olduğunu kavrayabilir.
- G. İyi bir yönetimi geliştirmek için demokratik karar sürecine etkin katılabilir.

1.6.2. Demokrasiyle Donanmış İdeal Öğrenci

Kıncal'ın yaptığı araştırmada ideal bir öğrencide bulunması gereken demokratik değerler ve bu değerlere ait örnek davranışlar aşağıdaki şekilde belirtilmiştir (Kıncal, 2004) :

Adalet:

1. Adaletin gerekliliğine inanır.
2. Adil davranır.

3. Arkadaşlarının adil davranmasını sağlar.
4. Adalet ilkesine aykırı davranışları kolayca sezer.

Eşitlik:

1. Eşitliğe inanır.
2. Arkadaşlarına eşit davranır.
3. Farklı tepkiler için objektif kriterlere sahiptir.
4. Görevlerde dengeyi gözetir.

zgrlk:

1. Hak ve özgürlüklerin bilincindedir.
2. Özgürlüğün sınırlarını bilir.
3. Arkadaşlarının özgürlüklerini kullanabilmesi için gerekli önlemleri alır.
4. Özgürlükleri kısıtlayıcı eylemi yoktur.

Yaşama Saygı:

1. Yaşamın kutsallığını bilir.
2. Yaşam sevinciyle doludur.
3. Başkalarının yaşam alanını sınırlayıcı eylemi söz konusu değildir.
4. Başkalarının zel yaşamına ilişkin bilgileri ifşa etmez.

İşbirliği:

1. İşbirliğine inanır.
2. Katılımcı yaklaşıma sahiptir.
3. Arkadaşları arasında ekip ruhuna sahip olmayı sağlar.
4. Yanındaki bireyleri onurlandırıcı davranışlar sergiler.

Özgüven:

1. Özgüvenin gerekliliğine inanır.
2. Kendisine karşı özgüveni vardır.
3. Öz disipline sahiptir.
4. Özgüveni arttırıcı önlemler alır.
5. Eleştirilere açıktır.
6. Öz eleştiri yapar.

Dürüstlük:

1. Dürüstlüğün gerekliliğine inanır.
2. Kararlarının arkasında durur.
3. Olayları abartmaz.
4. Bardağın dolu kısmını görür.
5. Tutarsız davranış sergilemez.
6. Tercihlerinde dürüstlük ön plandadır.

Hoşgörü:

1. Hoşgörünün gerekliliğine inanır.
2. İletişimde hoşgörülüdür.
3. Uzlaşmadan yanadır.
4. Aşırılıktan kaçınır.
5. Cömerttir.
6. Sabırlıdır.
7. Bireyleri sorgularken kendisini onların yerine koyar.

Duyarlılık:

1. Toplumsal değerlere duyarlıdır.
2. Evrensel değerlere duyarlıdır.
3. Kültürel değerleri korur.
4. Çevreye duyarlıdır.

İyi Arayış:

1. Daha iyisinin olabileceğine inanır.
2. Var olanla yetinmez.
3. Gelişime açıktır.
4. Daha iyisini arayış içindedir.

Sorumluluk:

1. Sorumluluğun gerekliliğine inanır.
2. Sorumluluklarının bilincindedir.
3. Yetki ve sorumluluğu dengeli dağıtır.

Farklılıklara Saygı: Din, dil, cinsiyet gibi farklılıklara saygı duyar.

Güvenlik: Kendisinin ve başkalarının can ve mal güvenliğinin sağlamaya çalışır.

Barış: Barış ve huzur içinde yaşamaya çalışır.

Demokratik bir sınıf ortamında öğrencilere “ben” yerine “biz” bilinci kazandırılır. Böyle bir sınıftaki öğrencilerin şu özelliklere sahip olmaları beklenir (Celep, 2002).

1. Paylaşmayı öğrenirler.
2. Birbirlerine karşı saygılıdırlar.
3. Birbirlerine yardım eder, destek olurlar.
4. Sınıfın önemli birer üyesidirler.

5. Sınıfta olmaktan gurur duyarlar ve bir gruba ait olma duygusunu geliştirirler.
6. Sınıftaki aktivitelere aktif olarak katılırlar.
7. Birbirlerinin öğrenmelerine katkıda bulunurlar.
8. Sevgiyi öğrenirler.
9. Kendi davranışlarını kontrol etmeyi öğrenirler.

1.6.3. Okulda Demokratik Yaşam

Etkili bir eğitim, mutlaka demokrasiyle bağlantılı olmalıdır. Bireylerin değil toplumların karakteristiği olan demokrasi, herkes tarafından yaşam biçimi haline getirilmiş demokratik bir toplum olma özelliğini kazandırabilmelidir. Okullarda öğrenciler topluluğun birer üyesi olarak görülmelidir. Eğitim süreçlerinde de tercihler yapılırken her bir üyenin etkin rol almasına özen gösterilmelidir. Okullarda hali hazırda planlarımızı uygulama yerine, onların yaşamla ilgili planlarını gerçekleştirmelerine, kendilerini bulmalarına ve yaşama hazırlanmalarına yardımcı olmak görev olmalıdır. Kendileri için iyiyi, doğruyu, güzeli görebilmeyi, seçebilmeyi, gerçekleştirebilmeyi kısaca kendi yaşamlarına yön vermeyi öğretebilmeliyiz. Bu nedenle okullarımız herhangi bir kurumdan zorunlulukları ve sorumlulukları bakımından farklılaşır.

Öğretmenler demokrasiye, öncelikle öğrencilerle ilgili olarak, eğitsel nedenler için neyin gerekli olduğu açısından yaklaşmalıdır. Onları eğitirken doğalarını ve gereksinimlerini göz önünde bulundurmalı, doğru kararlar alabilmelerine, kendi geleceklerini belirleyebilmelerine yardımcı olmalıdır. Çünkü bu, yasal olduğu kadar ahlaki bir zorunluluktur. Onlara kararlara katılmak için yeterlilikleri olup olmadığına göre değil, demokraside kararlara katılmalarının onların hakkı olduğu bilinci içerisinde davranmalı, bu haklarını kullanma fırsatı vererek, onlara güvendiğimizi göstermeli, onların da kendilerine inanmalarını sağlamalıdır. Hata yaptıkların da düzeltmeleri, kendi hatalarından doğruya ulaşmaları için rehberlik etmeliyiz. Okullarını bitirdikten sonra birçok karar almalarını gerektiren durumda kaldıklarında, aldıkları eğitim onları yaşama hazırlamış olmalıdır ki, onlar da mantıklı tercihler yapabilsinler.

Çocuk daha ilköğretim yıllarında farklılıkları kabullenmeyi, başkalarının düşüncelerine değer vermeyi ve insan haklarını öğrenmelidir. Onun için bu becerileri kazandıracak

ortamlar yaratarak onların bu davranışları yaparak yaşayarak öğrenmelerine, bilgiye ulaşmalarına yardımcı olunmalıdır. Aksi takdirde verilen eğitim, demokratik eğitim, okulumuz da demokratik okul olma özelliğini taşıyamaz.

Eğitimciler; öğrencileri yeteneklerine göre gruplandırmada, özel eğitime yerleştirmede veya disiplin uygulamalarında, öğrenciler hakkında onların en fazla yararına olacak şekilde karar verebilmek için onların da kendileri için en doğruyu seçmelerine fırsat tanınmalıdır. Öğrencilerin sahip oldukları demokratik haklarını kullanmalarına zemin hazırlanmalı, öğrenciler kısıtlanmamalıdır. Buradaki kısıtlama onlara ayrıcalık tanıma değil, her bir öğrencinin kurumun işleyişine katılma hakkına saygı duymadır. Veliler ve diğer toplum üyeleri de okulla ilgili olup bitenlere katılma hakkına ve zorunluluğuna sahip oldukları göz önünde tutularak her bir kişi ya da grup diğerlerinin görüşlerini ve isteklerini dikkate almalıdır. Öğretmenlerin bu amaçlarını gerçekleştirmelerine de okul yönetimi, okuldaki diğer çalışanlar ve toplum üyeleri işbirliği ve dayanışma içinde yardımcı olmalıdır.

Eğitim ortamına tartışma etkinliğinin katılması, kararların sorgulanması, doğru nedenlere dayandırılması ve herkese saygıyla yaklaşıldığının gösterilmesi açısından faydalı olacaktır. Demokrasi eğitimi verilirken eğitim ortamının; öğrenmeye, bilgiye ulaşmaya, kanıt elde etmeye dayalı olmalı, alınan kararın neden doğru olduğunun ve diğerlerinin neden farklı görüşte olduğunun anlaşılması ve saygı duyulması ön planda tutulmalıdır. Gerekliğinde kendi görüşünün yanlış, başkalarının görüşlerinin doğru olabileceğini kabullenebilmeli, kendi fikrinden vazgeçerek doğru olduğuna inandığı diğer görüşleri destekleyebilmelidir. Bu anlayışlar sadece öğrenciler değil diğer tüm insanlar açısından da geçerli anlayışlar olduğundan demokrasi eğitiminin verilmesinde de son derece önemlidir. O nedenle böyle bir eğitim ortamı sadece okullarda değil kurumlarda da yaşatılması hem demokratik bir toplum olma hem de kurumların sağlıklı ve verimli işleyişi hatta devamı için gereklidir. Böylece kurumlarda yetki paylaşılmış, alınan kararlara diğerlerinin de sahiplenmesi ve değer vermesi de sağlanmış olacaktır.

Şimşek'e göre:

Eğitim sürecinin işleyişi demokratik olmadığı zaman, bir içerik ögesi olarak demokrasinin öğrenilmesi de olanaksızdır. Öğrencilere demokrasinin anlatılması gerekli olmakla birlikte, yeterli değildir. Önemli olan, bireylerin tüm yaşam alanlarında ve

kendi eylemleri yoluyla demokratik birikim oluşturmalarıdır. Başka bir deyişle, demokrasi, yaşanılarak öğrenilen bir süreçtir ve öğrencilerin etkin katılımını gerektirir. Dolayısıyla, eğitim ortamlarındaki öğretmen-öğrenci etkileşimi özgürleştirici bir anlayışla yürütülmek zorundadır. Bu da, öğretmenlerin demokratik eğitim uygulamaları konusunda eğitilmelerini gerekli kılar (Şimşek, 2002).

Eğitimde demokrasiyi örgütsel bir şema olarak düşünmek yerine eğitimin bizim için ne olduğu ve neleri gerektirdiği konularında bir anlayış geliştirmeli, eğitimin toplumun çok geniş bir alanına etkisi olduğunu göz ardı edilmemelidir. Çünkü asıl olan bir sistemde kimin üstte kimin altta olacağı değil, bu sistemin hedeflerinin ne olduğu ve nasıl gerçekleştirileceğidir. Eğitimin gereklerini yerine getirirken de öğrencilerimizi tartışma ortamına çekmeye, eleştirel düşünmeye teşvik etmeliyiz.

Tartışmalarımız; not verme, öğrencilerin değerlendirilmesi, ders programları ve kitapları, okulun ve derslerin mevcut işleyişleri ile ilgili olabilir. Bu öğrencilerin düşündüklerinin ve düşüncelerinin niteliğinin önemli olduğu hissini uyandıracak, bu davranışlarla eğitime aktif katılımları sağlanacaktır. Sınıflarda öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarından haberdar olunmalı, onların neleri bildikleri, neleri bilmek istedikleri, neleri bildiklerini sandıkları, neleri değiştirmek istedikleri, neleri dinlerken sıkıldıkları, konularında konuşurularak bilgi sahibi olunmalı, ders etkinliklerinde bu konulara ağırlık verilmeli, onlar düşüncelerini açıklarken dikkatle dinlenmelidir.

Çalışma konularının, ders kitaplarının, okuma parçalarının, ders uygulamalarının seçiminde onların da görüşleri alınmalı, onlara grubun bir parçası oldukları hissettirilmeli, kendi rolleriyle ilgili bakış açısı kazanmaları sağlanmalıdır. Bunun dışında okul aile birliği toplantılarında olsun, okul yönetim kurulunda olsun tartışılan hemen her konu öğrencilerle de tartışılabilir.

Okul ve sınıf bazında forumlar, münakaşalar düzenlenmeli, birbirleriyle ekonomik, siyasi, kültürel konuları tartışmaları, birbirleriyle diyalog kurmaları için gerekli eğitim ortamı hazırlanmalıdır. Derslere ve aktivitelerinin planlanmasına katılmaları onların okul hakkında düşüncelerinin netleşmesini, pozitif olmasını sağlayacaktır. Bu düşüncelerini okul yönetimine sergileme fırsatları vererek değişik eğitsel konularla ilgili sunumlar yapmalarına destek olunmalıdır. Yapılan bu demokratik uygulamaların da okulun eğitsel programıyla bağlantılı olmasına dikkat edilmeli, amacımızın eğitimi

demokrasinin önemli bir parçası, demokrasiyi de eğitimin önemli bir parçası haline getirmek olduğu unutulmamalıdır.

Doğan'ın belirttiği gibi:

Okul içi demokrasi; eğitici kol çalışmaları, düşünce ve kanaatlere saygı, kendini grup ve sınıf ortamında rahatlıkla ifade becerisi, farklı görüşlere karşı tahammül ve sabır gösterme, okul eşyasının ve itibarının korunması, okul çevresine duyarlılık gösterme gibi güzel alışkanlıklarla beslenir. Toplum hayatında uyulması gereken sosyal davranış kuralları, okul içindeki genel kuralları oluşturur. Öğrenci bu kurallara okul dışında olduğu kadar, okul içinde de uymak zorundadır (Doğan, 2003).

Sevgi, saygı, dürüstlük, başkalarına ve çevreye zarar vermemek gibi güzel değer ve alışkanlıkların, toplumda anlamı ne ise okulda da odur. Toplumda hoş görülme, yapılması istenmeyen bir davranış okulda da hoş karşılanmaz. Arkadaşlarının bilgisi dışında onların ders araç ve gereçlerini alan, arkadaşlarını rahatsız eden, onlara zarar verecek davranışlar gösteren öğrenci, başkasının hak ve hürriyetleri ile ilgili sınırları çiğnemektedir. Toplumda küçüklere sevgi, büyüklere saygı gösterilmesi istenir. Hal ve davranışları ile arkadaşlarını ve öğretmenlerini rahatsız eden öğrenci, toplumdaki saygı ve sevgi gibi değerleri de çiğnemiş olur (Doğan, 2003: 94).

Çocuğun sosyalleşmesinde ve yaşama hazırlanmasında, toplumda demokrasi kültürünün oluşmasında hem okulun hem de ailenin etkisi büyüktür. Bunu sağlamak sadece programlara demokrasiyi koymak ve derslerle işlemekle değil, okulda demokratik bir iklimin oluşturulması ve çocuğa bu iklimin yaşatılması daha etkili olacaktır.

Konuyla ilgili olarak, Duman'ın aktardığına göre:

1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununda 'Demokrasi Eğitimi' Türk Milli Eğitiminin Temel İlkelerinden biri olarak şu şekilde belirtilmiştir: 'Güçlü ve istikrarlı, hür ve demokratik bir toplum düzeninin gerçekleşmesi ve devamı için yurttaşların sahip olmaları gereken demokrasi bilincinin, yurt yönetimine ait bilgi, anlayış ve davranışlarla sorumluluk duygusunun ve manevi değerlere saygının, her türlü eğitim çalışmalarında öğrencilere kazandırılıp geliştirilmesine çalışılır. Ancak eğitim kurumlarında anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine aykırı siyasi ve ideolojik telkinler yapılmasına

ve bu nitelikteki günlük siyasi olay ve tartışmalara karışılmasına hiçbir şekilde meydan verilmez (Duman, 2001: 142-143).

Demokratik bir yapıya sahip olan devletler bunu yasa ile belirlemeli, okullarda benimsenmeli ve yasaya uygun olarak gerçekleştirilmelidir. Bu nedenle, demokratik bir eğitim-öğretim ortamında yer alan herkes; demokratik değerleri benimsemeli, bu değerleri davranış haline getirip çevresine ve ilişkilerine yansıtarak okulda demokrasi kültürünü oluşturmaya özen göstermelidir. Bunun yanı sıra, demokrasi sadece ders içi etkinliklerle değil, öğrencilerin katılabileceği ders dışı etkinliklerle de desteklenmelidir.

Demokratik değerlerin ailede ve okulda yaşatıldığı, genç kuşaklara aktarıldığı, hak, özgürlük, eşitlik, adalet, sevgi, saygı, hoşgörü, görev, sorumluluk gibi kavramların öneminin öğrencilere benimsetildiği bir toplumda demokrasinin yaşatılması daha mümkün görülmektedir.

1.6.4. Sınıfta Demokratik Yaşam

Sınıf, öğrencilerin ve öğretmenlerin eğitsel amaçlara ulaşabilmeleri için, kendilerinde var olan ve çeşitli iletişim araçlarıyla sağladıkları bilgi ve yaşantıları uygun bir düzenlenişle paylaştıkları ortamdır (Başar, 1994; Akt., Demirtaş, 1999:32)

Öğrencilerin demokrasiyi ve demokratik değerleri kavramasının en iyi yolu yaparak, yaşayarak öğrenmedir. Bunun için öğretmenler demokratik bir sınıf ortamı oluşturmalarıdır. Demokratik bir sınıf ortamında öğrenciler daha başarılı, daha üretken olacaklardır. Ayrıca demokratik bir sınıf ortamı öğrencilerin kişiliklerinin gelişmesi adına da çok olumlu bir katkı sağlayacaktır.

Demokratik bir sınıfta öğrencilerin katılımı, etkililiği ve akademik performansı ile sınıfın sosyal ve politik yapısı arasında doğrudan bir ilişki söz konusu değildir. Sınıf içinde baskın bir statü oluşmaz. Öğrenciler karar alma sürecinde kendileri de söz sahibidirler ve öğrenciler arasında samimi ve işbirliğine dayalı ilişkiler söz konusudur. Öğrencilerin statüleri akademik yetenekleri dışında diğer sosyal niteliklerine çok fazla bağlı değildir.

Demokratik bir sınıf ortamının varlığı, öğrenci başarısını etkileyen önemli etkenlerden biri olduğu kadar, ayrıca öğrencilerde demokratik tutum ve davranışların

geliştirilmesinde de önemli bir etkidir (Yağcı, 1998:21). Sınıf içinde öğretim yöntemlerinin seçimi, dersin öğrencinin mi yoksa öğretmenin mi merkezinde işlendiğinin bir göstergesidir. Öğrenci katılımı öğrenci-öğretmen etkileşimini esas alan öğretim yöntemlerinin seçimiyle mümkün olur. Bu bağlamda, demokratik sınıf ortamların oluşturulması, öğrenci merkezli bir öğretim sürecinin uygulanmasını gerektirir (Celep, 2002).

Etkili bir sınıf yönetimi demek, etkili bir öğretmen demektir. Etkili bir öğretmenin ise en önemli özelliği dersini en iyi şekilde işleminin yanı sıra sınıf ortamına demokrasiyi hâkim kılmasıdır. Bu nedenle öğretmenlerin sınıflarda demokratik bir ortam yaratmak için uyguladıkları davranışların demokratik olup olmadıklarını tespit etmeleri, kendilerini sorgulamaları ve bu şekilde eğitim-öğretim adına verimliliği artırabilmeleri açısından önem taşımaktadır.

Yapılan bir araştırmaya göre demokratik sınıf ortamının yaratılmasıyla ilgili öğretmenlere önerilen bazı yöntemler aşağıdaki gibi belirtilmiştir (Celep, 2002).

1. Eşitlik ve saygının var olduğu bir ortam yaratın. Sınıfınızda birçok yönden farklı öğrenciler bulunmaktadır. Ancak hepsinin insan olma yönünü unutmamak gerekir. Onlara değer veren, dinleyen, görüşlerini açıklamalarına fırsat veren bir tutum göstermek, onların da size saygı göstermelerini bekleyin. Onları yeteneklerini ortaya çıkarmaları için cesaretlendirin destekleyin, onlara değerli olduklarını hissettirin.
2. Öğrencilerinizi teşvik edin. Öğrencilerinizin olumlu yönlerini öne çıkarın, onları destekleyin. Bu tutum onların öğrenme güdülerini geliştirir ve sizinle olan ilişkilerini kuvvetlendirir.
3. Öğrencilerinizin alınacak kararlara katılmasını sağlayın. Sınıfta oturma düzeninden, sınıf etkinliklerinin planlanmasına, sınıf kurallarının belirlenmesine kadar her şeyde öğrenciler söz sahibi olabilirler. Karar almayı öğrenmek, eğitimin önemli bir parçası ve yetişkinliğe hazırlık olması bakımından önemlidir. Böylece öğrenciler söz sahibi oldukları bir sınıf politikası belirleyerek buna uyma çabası içinde olurlar.
4. Öğrencilere mantıklı açıklamalarla disiplin kurallarını öğretin ve geliştirin. Kurallar akla uygun ise, mantıklı sonuçlar getiriyorsa ve özellikle bu kuralların ve sonuçların oluşturulmasında öğrenci söz sahibi olmuşsa demokratik ortam sağlanabilir.

Yapılan başka bir araştırmaya göre sınıf içerisinde demokrasinin oluşabilmesi için aşağıdaki koşullara uyulması gerekir (Yağcı, 1998:21):

1-Bilimsellik: Öğrenciye kazandırılması düşünülen her türlü bilgi bilimsel ölçülerle tartışılabilir. Bir başka deyişle, hiçbir bilgi “bu doğrudur” diye tartışmaya kapalı biçimde benimsetilmemelidir.

2-Katılma: Her öğrenci sınıf içi etkinliklere bir yolla katılmalıdır. Bu, öğrencinin bilgi açısından başarısını arttıracak gibi daha önemli olarak öğrencinin kişilik gelişimini etkileyecektir.

3-Saygı: Her öğrencinin özgün ve saygı duyulması gereken bir varlık olduğu, gelişmeye hakkı olduğu kabul edilmelidir. Öğretmen bilmeden bile olsa bazı öğrencilerin “eşitler içinde daha eşit” gördüğü anda diğer öğrencilerin gelişme şansını kısıtlamaktadır.

Öğretmenler sorunun sınıf içi nedenlerini ortadan kaldıran bir düzeni sınıflarına yerleştirmek zorundadır. Sınıf içi eşitlik ve karşılıklı saygının olduğu, öğrencilerin kararlara ortak edildiği, hataların tartışıldığı ve herkesin davranışlarının sorumluluğunu aldığı bir sınıf atmosferinde sorunlar daha az ortaya çıkacaktır. Öğretmenler, öğrencilerin kendi davranışlarının sorumluluğunu almaya yönelik tutum takınmalarına zemin hazırlayan ortam oluşturulmalıdır.

Demokratik bir sınıf atmosferinin yaratılmasında öğretmenler aşağıda sıralanan davranışlara özen gösterirlerse sorunların aşılmasında önemli bir yol aşmış olurlar (Coşkun, 1999) :

1. Karşılaşabileceğiniz davranışlara hazırlıklı olun.
2. Yaşadığınız olumlu deneyimlerden yararlanın.
3. Öğrencilere talep üzerine ilgi göstermeyin.
4. Beklemedikleri bir anda onları görerek teşvik edin.
5. Güç çatışmasına girmeyin.
6. Olumsuz davranışların sonuçlarının yaşanmasına izin verin(bazı durumlarda).
7. Kendi intikamınızı almaya çalışmayın. Aksine iyi ilişkiler kurmaya çalışın.

8. Umutsuzluğa kapılmayın. Yıkıcı eleştiri ve acıma göstermeyin.
9. Her olumlu adımı destekleyin.
- 10.Olumsuz davranışlarla ilgili yapıcı tartışmalar yapın.
- 11.Derste ve sınıf ortamında değişiklikler yapın.
- 12.Okul yöneticileri ve diğer öğretmenlerle işbirliğine gidip, ortak davranışlar sergileyin.
- 13.Aile ile işbirliği kurun.

1.6.5. Geleneksel Eğitim İle Demokratik Eğitimin Karşılaştırılması

Sınıf ortamında öğretmenlerin aşırı baskıcı ve kontrollü tutumları onların sınıf içerisinde disiplinini ve saygınlığını artırmayacağı gibi aksine onları zor durumda bırakacaktır. Ayrıca bu otoriter, geleneksel disiplin anlayışı öğretmen-öğrenci ilişkisi açısından arada bir perde oluşturacak ve öğrencilerin eğitim-öğretim sürecini de olumsuz etkileyecektir. Demokratik bir sınıf ortamı ise öğrencilerin demokrasiyi benimsemiş ve yaşamının her alanında demokratik davranan bireyler olarak yetişmesinde etkili olacaktır.

Aşağıda geleneksel eğitimle demokratik eğitim ayrıntılı olarak karşılaştırılmıştır:

Tablo 1. Geleneksel Eğitim İle Demokratik Eğitimin Karşılaştırılması

GELENEKSEL EĞİTİM	DEMOKRATİK EĞİTİM
Temel bilgi alanlarındaki gerçekler ve olgular için çalışır.	Demokratik yaşam için davranış, tutum ve anlayış örüntülerini geliştirir.
Bir üst basamağa hazırlar.	Demokratik bir yaşama hazırlar.
Belli başlangıç ve sonucu olan konuların öğretimini yapar.	Konu alanları işlevsel bir biçimde kullanılır.
Öğrenmede, olguların anımsanması ve yitirilmemesi ile ilgilenir.	Öğrenmede, düşünme ve kalıcı davranış değişiklikleri yaratmayla ilgilenir.
Öğrenme için aktarmalı ve özet yaşantılar sağlar.	Öğrenme için toplum yaşamında geçerli yaşantılar sağlar.
Yapay güdüleme vardır.	Doğal güdüleme vardır.
Bireyler kendinden önceki bireylerin kültürüne bağımlı yetişir.	Bireyler kendi kültürlerini oluşturur.
Zihinsel gelişimle ilgili bilişsel düzeyde disiplinlerin üzerinde durur.	Çevreyle ilişkilere yönelik deneysel etkileşim sağlar.
Yetişkinlerin isteği doğrultusunda alışkanlıklar geliştirir.	Grup çalışmalarına katılır ve kendini denetleme alışkanlığı kazanır.
Yarışmacı bir tutum sergilenir.	İşbirlikli çalışmaya yönelik bir tutum sergilenir.
Öğretmen öğrenmeyi yönlendirmede tek söz sahibi olandır.	Öğrenmede, öğrencinin bireysel çaba, yetenek ve yaratıcılıkları esastır.
Öğrencileri, yetişkinlerin karar verdiği dersleri almaya zorlar.	Öğretmen öğrencisine rehberlik yapar. Öğrencinin kendi hedeflerini gerçekleştirebilmesini sağlar.
Tüm öğrencilerden aynı tepkiler beklenir. Bireysel farklılıklar dikkate alınmaz.	Bireysel farklılıklar ve yeteneklere göre öğrenme süreci yapılandırılır.
Öğrencilerin mevcut kaynaklarla uyuşmayan fikirleri açıklamaları engellenir.	Öğrenci görüşleri dikkate alınır. Öğrenme sürecine öğrencinin birebir aktif katılımı sağlanır.

(Gömlüksiz, 1988:12-13).

1.6.6. Demokratik Bir Yaşam İçin Öğretmenlere Düşen Görevler

Demokratik öğretmen, öğrenciler arasında ayırım yapmayan, öğrencilere eşit davranan, bireysel farklılıkları bilen, sınıfında tatlı-sert olan, dayak atmayan, tehdit etmeyen, zamanı iyi kullanan, öğrenciyi objektif değerlendirendir (Asan, 1998).

Demokrasi kavram olarak, bir kimsenin her istediğini yapabilme özgürlüğüne sahip olması demek değildir (Büyükkaragöz, 1998). Demokrasi, bir kimsenin kendini ilgilendiren kararlara katılma ve bu kararları etkileyebilme özgürlüğü olarak tanımlanmaktadır. Bir sınıfta, karar alma biçimi sınıf içi demokrasinin bir göstergesidir. Otoriter bir sınıfta, bütün kararlarda öğretmen belirleyici olurken, demokratik bir sınıftaki öğrenciler ise alınan her karara katılır.

Yapılan bir araştırmada sert, otoriter ve dogmacı öğretmenlerin sınıflarında öğrencilerin derse olan ilgilerinin çok az olduğu görülmüştür. Öte yandan anlayışlı, açık fikirli, ahlaki inançlarında ve düşüncesinde “gerçekçi” diye nitelenebilen ikinci grup öğretmenlerin, öğrencilerini yaratıcılık çabaları konusunda destekledikleri, sorumluluk duygusunu geliştirmeye çalıştıkları ve onların derse olan ilgilerini arttırdıkları saptanmıştır (Yavuzer, 2002).

Demokratik öğretmenler, öğrencilerine güven duyarlar ve onların duygularına, düşüncelerine önem verirler. Başarı veya başarısızlıklarının sınıfta birlikte değerlendirilmesi gereğine inanırlar. Eleştirilere açık bir ortam sağlar, eleştiriye teşvik eder ve zaman zaman kendilerine yöneltilen eleştirileri anlayışla karşılarlar. Sınıfın bir üyesi gibi davranır ve öğrencilere bunu hissettirirler. Öğrencileri değerlendirmede objektif olmaya gayret sarf ederler (Oğuzkan, 1985). Daima üzüntü ve gerginlikleri hisseder ve bu durumu en asgari düzeye indirger. Öğrencilerin ayrı ayrı bireyler olduklarını ve her birinin bireysel ilgiye ihtiyaçları olduğunu bilir ve kendilerini iyi hissetmelerini sağlar. Eleştirmekten ziyade ödüllendirmeye önem verir (Çetin, 2001).

Demokratik bir sınıf ortamında öğretmen, ne yetkili, ne de serbest bırakıcıdır. Öğrenciler sınıf kurallarının belirlenmesinde söz hakkına sahiptir. Öğretmen, öğrencilerinin görüşlerini alır, yapılacak işler konusunda onlarla uzlaşır, çalışma düzenlerini seçme hakkını tanır (Başar, 1999). Dersin hazırlayıcısı ve yürütücüsü öğrencilerdir. Öğretmen sadece yardımcı bir rol oynar. Öğrencilerin gruplar halinde ders

hazırlamaları ve yürütmelerini sağlar, yani grup çalışmalarına ağırlık verir. Öğrencilerden gelen teklif ve isteklere olumlu bakar. Böylece dersle ilgili kararları grup tarafından verilmesini sağlar. Öğretmen, her konuda öğrenciyle konuşmaya hazırdır. Öğrencileri hakkındaki eleştirileri, bireysel değil, tüm gruba ya da sınıfa yöneliktir (Tezcan, 1988).

Demokratik öğretmen, öğrencileri ile güvene dayalı bir ilişki kurmak üzere samimi, arkadaşça ve destekleyici davranır. Geleneksel öğretmenin davranışları ise eleştirmek ve baskı kurmayı bırakır. Bunu sağlamanın yolu akademik çalışmaları da sosyal çalışmalar kadar kaliteli yapmaktır. Öğrencilerine bilgi vererek onları şu yargıya ulaştırmaya çalışırlar: “Başka işlere zaman harcamak yerine, kaliteli çalışmalar yapmak, ihtiyaçlarımı daha fazla karşılayacaktır” (Glasser, 1990; Akt., Tosun, 2001).

Demokratik eğilimli bir öğretmen öğrencilerinin lideri gibi davranır. Bununla birlikte, önce onlara gerektiğinde rehberlik etmeyi, cesaret vermeyi ve sorumluluğu paylaşmanın nasıl olduğunu öğretir, böyle bir öğretmenin sahip olduğu özellikler şunlardır (Tezcan, 1988):

1. Sınıfta gerekli olduğu kadar disiplin sağlanmasında liderlik yapar.
2. Öğrenci, kendi başına araştırma ve karar verme alışkanlığını kazanır.
3. Anlayarak öğrenir ve öğrenilenler kalıcı nitelikte olur.
4. Öğrencinin aktif olarak derse katılmasına, derse ilişkin değerleri kendisinin belirlemesi ve bu değerlere gönüllü olarak uymasına bağlı olarak gerçek disiplin duygusu gelişir.
5. Öğrenciler arasındaki ilişkiler, kıskanmadan çok yardımlaşma biçimindedir.
6. Derse katılımdaki aktiflikten dolayı sorumluluk duygusu gelişir.
7. Öğrencilerin yaptıkları yanlışları bir öğrenme aracı olarak düşünerek onların eksikliklerini veya yanlışlarını düzeltmeye teşvik eder.
8. Bu ilişki ağı içerisinde öğrencide öğretmene karşı güven duygusu oluşur.
9. Öğrenciler bu öğretmenlere duydukları güven nedeni ile sırlarını açarlar.

10. Böyle bir öğretmenin sınıfındaki öğrenciler, başkalarını düşünen, yardımlaşan, herkesin iyiliğini isteyen, dolayısıyla iyi ilişkiler kurmaya çalışan kişiler olurlar.

Demokratik öğretmenlere karşı yapılan eleştiriler şunlardır (Glasser, 1990; Akt., Tosun, 2001):

1. Öğrenciler çok sıkı çalışsa bile, demokratik öğretmenlerin disiplinlerinin çok gevşek olduğu söylenir. Çünkü onların sınıfında gülme vardır.

2. Başarılı demokratik öğretmenler çocuklara çok fazla dikkat ettikleri ve çok fazla ilgilendikleri için ve bu tavırları profesyonelce bulunmadığı için eleştirilirler. Ama öğrencileri daha başarılı olur.

3. Demokratik öğretmenler, yaptıkları ve inandıkları değerler yüzünden otoriter müdürler tarafından sevilmediklerini hemen öğrenirler. Otoriter öğretmenlerin çoğu fena halde başarısızdır, ama yine de sisteme uyduğu için otoriter öğretmenlerin yaptıklarını doğru, demokratik öğretmenlerin yaptıklarını yanlış olarak değerlendirirler.

Kısaca diyebiliriz ki, demokratik öğretmenlerin tutum ve davranışları sayesinde oluşacak ortamda öğrenciler, daha bağımsız, kişilikli, gelişmeye açık, araştırmacı, kendini ifade edebilen, sorumluluk sahibi, anlayışlı, sosyal ilişkilerinde başarılı insanlar olarak yetişebilirler.

Görüldüğü gibi, okullarda en önemli görev, en zor yük öğretmenlerin üzerindedir; çünkü öğretmenler, öğrencilerin birer “çocuk” olmaktan ziyade birer “insan” olduklarının bilincine varmalı, öğrencilerin farklı bireyler olduğunu, onların duyuş, düşünüş ve davranışlarının aynı olamayacağı gerçeğini kabul etmelidirler. Demokratik davranabilmenin önündeki en büyük engelin belirli kalıplar içinde düşünmek olduğunun bilincinde olmalı ve öğrencilerin, insan olmanın gereği hata yapabilecekleri, yanlış davranabilecekleri, çeşitli sorunlarının olabileceğini anlamalıdır. İşte böyle durumlar öğretmenler için en kritik durumlardır. Bu gibi kritik durumlarda demokratik davranabilen öğretmenler başarılı öğretmen olabilirler (Demir, 2003).

Bilinmeyen bir tutumun uygulanması mümkün değildir. Öğrencilerden beklediğimiz tutumları, öğrencilerimiz bilmiyorlar ise onlardan bu tutumu sergilemelerini isteyemeyiz. Haklarını ve sorumluluklarını bilmeyen öğrencilerden sorumluluklarını

yerine getirmelerini bekleyemeyiz. Bu nedenle sınıf öğretmeni demokratik tutum sergileyen bir öğrencinin sorumluluklarını yerine getireceği bilinen bir gerçektir. Çünkü öğrenciler sınıflarına elde ettikleri bir hak ile girerler ve sonra bu haklardan sorumlu olmayı öğrenirler. Sınıfta herhangi bir hakkı olmayan öğrenci ise, koruması ve geliştirmesi gereken bir şeye sahip olmadığından sorumluluklarını bilmez.

Demokratik değerlerin alışkanlık haline getirilebilmesi için sürekli bir uygulama olanağına sahip olması önemlidir ve dersler bunun için en ideal ortamlardır. “Öğretmenin tartışmasız olarak sunduğu doğrularla ve niceliğin önem taşıdığı eğitim programlarıyla yoruma, tartışmaya, diyaloga açık olmayan bir eğitimle öğrenciler, hür ve bilimsel düşünme gücünü kazanamayacaklardır. Okudukları, gördükleri, yaşadıkları olay ve bilgiler arasında bağlantılar kurmasını öğrenemeyen, soru sormasını, eleştirmeyi bilmeyen, eleştirel düşünceyle yetiştirilmeyen öğrenciyi bağınazlıktan, dogmatik düşünceden korumak da çok zor olacaktır” (Sayın, 1990: Akt., Demir, 2003).

1.7. Ailede Demokrasi

Demokrasinin bir ülkede kabul görmesinde ve bireye benimsetilmesinde, sadece okullar yeterli olmamakta, başta aile olmak üzere tüm toplumsal kurum ve kuruluşlara görevler düşmektedir. Ailenin görevi, toplumdaki değerlerin ve kabullerin çocuğa aktarılması, kültürün sürdürülmesi ve bunu takiben bireyi toplumsallaştırması ve siyasallaştırmasıdır. Aile, geleceğin vatandaşlarının gelişimine yardım ederek kamusal anlamda önemli bir görevi daha yerine getirmektedir. Eşit olarak değer vermenin görüldüğü, aile içi konularda söz sahibi olmanın ve başkalarının düşüncelerine saygı göstermenin öğrenildiği ve hak kullanmanın beraberinde yükümlülükler de getirdiğinin farkına varıldığı çocukluk deneyimleri, demokratik bir vatandaş olmak bakımından oldukça önemli öğrenme süreçleridir (Başaran, 2006: 51).

Aile, bireyin temel davranışlarını kazandığı tek yerdir. Aile, Toplumun en küçük birimidir. Çekirdek aile anne, baba ve çocuklardan oluşmaktadır. Günümüzde ailelerin büyük çoğunluğu çekirdek aile özelliği taşımaktadır. Geleneksel geniş ailenin çekirdek aileye dönüşmesi ailede demokratik yaşam biçiminin gerçekleşmesini de kolaylaştırmıştır.

Freud ve Adler'in yanı sıra birçok psikolog kişilik gelişiminde çocuğun ilk beş yaş içindeki yaşantılarının çok önemli bir rolü olduğuna işaret ederken, daha sonraki yıllardaki gelişmelerin büyük ölçüde ilk çocukluk yıllarında kazanılan kişilik özelliklerine bağlı olarak şekillendiğini vurgulamaktadırlar. Aileler çocuklarına demokratik değerler, insan sevgisi ve insan haklarına bağlılık duygusu kazandırmaya çalışmalıdır. Bunun için de öncelikle anne ve babaların bu değerlerin kendi davranışlarına yansıtılmaları, çocuklarına örnek olmaları gerekmektedir (Demirtaş, 2008:8). Anne babalar her zaman çocuklarına model olmalıdırlar.

Anne-babalar çocuklarını sorumlu, işbirliğine yatkın, kendi kendini disipline eden, yapıcı ve yaratıcı bireyler olarak yetiştirmek için çocuklarıyla sağlıklı iletişim kurmalıdırlar.

Aile içinde demokratik davranışlar kazanabilen çocuk, aile dışındaki hayata daha kolay uyum sağlayacaktır. İşbölümü, düşünce ve kanaate saygı, keder ve sevincin paylaşılması, aile iktidarının korunması, demokratik ve mutlu bir ailenin temel özelliklerindedir. Böyle bir aile ortamında yetişen ve bu yaşantıyı benimseyen birey haklarının bilincinde olur (Büyükkaragöz, 1990:10).

Aile üyeleri bazı siyasal değerleri, tutum ve davranışları bilinçli olarak çocuğa aktarmasalar bile, çocuklar otorite, hoşgörü, katılım, oy verme gibi birçok demokratik değeri aile ortamında gözleyerek öğrenmektedir. Demokratik değerlerin öğretilmesinde aileyi önemli kılan sebepler şunlardır:

1. Etkileşimde bulunan insanların sayıca sınırlı olması nedeniyle aile bireylerinin tepkilerinin, birey açısından son derece önemli olması.
2. Ailenin diğer eğitim kurumlarına göre, bireye ilk ulaşan ve onun boş zihnini ilk işleme fırsatını bulan eğitim kurumu olması.
3. Gelişimsel özelliği açısından çocuğun, çevresini tanıma ve kabul etmeye en açık olduğu ve hatta tam bir ihtiyaç içinde bulunduğu dönemi, aile içerisinde geçirmesi.
4. Ailenin doğal bir eğitim çevresi olması.
5. Ailenin yoğun duygusal ilişkilere dayanıyor olması.

6. Ailenin, ilişkilerin yüz yüze ve içtenlik açısından çok güçlü olan kurumların başında gelmesi.
7. Ailenin sosyal etkileşiminin başladığı ve gelişerek devam ettiği bir çevre olması.
8. Çocuğun, ana-baba sevgi ve şefkati gibi eşsiz bir duyguyu yaşadığı tek yerin aile olması.
9. Ailenin, kişilik tohumlarının atıldığı ve şekillenmeye başladığı bir ortam olması.
10. Ailenin, doğum öncesinden başlayıp hayat boyu devam eden bir eğitim kurumu olması.

Bu sebepler, demokratik değerlerin öğretilmesinde aile kurumundan faydalanmayı zorunlu hale getirmektedir (Yeşil, 2002:92).

Aile içinde disiplin anlayışı ve demokrasi uygulamaları, çocukların demokrasi eğitimine doğrudan etki etmektedir. Ailelerin benimsemiş oldukları disiplin anlayışları demokrasi eğitimine olumlu-olumsuz tesirler yapmaktadır (Yeşil, 2002:95).

Ailelerde görülen disiplin anlayışları beş farklı grupta toplanabilir. Bunlar; aşırı baskıcı ve otoriter yaklaşım, aşırı hoşgörülü-özgürlükçü yaklaşım, aşırı koruyucu-kaygılı yaklaşım, dengesiz ve kararsız yaklaşım ile güven verici demokratik yaklaşımdır (Kıncal, 2004:91-97).

Aşırı Baskıcı ve Otoriter Yaklaşım: Bu yaklaşımı benimseyen anne babalar çocuklarının kişilik özelliklerini ve ilgilerini dikkate almazlar. Çocuk devamlı denetim altındadır. Çocuğun bütün kurallara uyması beklenir. Katı bir disiplin anlayışına sahiptirler. Çocuğun kendi kendisini yönetebileceğini, kararlar verebileceğini kabul etmezler, bütün kararları aile bireyleri alır. Baskıcı ve otoriter yaklaşımın uygulandığı ailelerde yetişen çocuklar olumsuz kişilik özellikleri geliştirmekte ve toplum kurallarına uymamaktadırlar.

Aşırı Hoşgörülü Yaklaşım: Aşırı hoşgörülü anne-babalar çocuklarının isteklerine sınırlama ve denetim getiremeyen anne babalardır. Çocuklarla ilişkilerde ödül ve cezanın sınırları belirlenmelidir. Bireye sürekli ceza uygulanması nasıl olumsuz sonuçlar doğuruyorsa, bireyin sürekli ödüllendirilmesi de olumsuz sonuçlar

doğuracaktır. Devamlı ödüllendirilen çocuk neyin doğru neyin yanlış olduğunu öğrenemeyecek ve normal bir kişilik özelliği geliştiremeyecektir.

Aşırı Koruyucu-Kaygılı Yaklaşım: Bu yaklaşımda çocuğun bütün davranışları denetim altında tutulmaya çalışılmaktadır. Çocuk her zaman koruma altındadır. Kendi kararlarını kendisi verememektedir. Çocuğun farklı bir kişiliği olduğu kabul edilmeli, gerektiğinde veya kendisi istediğinde yardımcı olunmalıdır.

Dengesiz ve Kararsız Yaklaşım: Kararsız yaklaşımda anne veya baba çocuklarına farklı şekilde yaklaşmaktadırlar. Baba çocuğun her hangi bir davranışına olumlu tepki gösterirken anne olumsuz tepki gösterebilmektedir. Anne babanın bu yaklaşımı ile çocuk hangi davranışın nerede ve ne zaman yapılması gerektiğini kestiremez. Bu yaklaşımın uygulandığı ailelerde yetişen çocuklar tutarsız davranışlar sergilerler. Böyle bir aile ortamında çocuk hangi davranışında cezalandırılacağını veya ödüllendirileceğini bilmediği için, anne ve babasıyla sağlıklı ilişki kuramaz. Çevresine uyum sağlamakta zorlanır.

Güven Verici Demokratik Yaklaşım: Demokratik yaklaşımın benimsendiği ailelerde yetişen çocuklar kendine güvenen, kendi kararlarını kendisi verebilen ve doğruyu-yanlışını birbirinden ayırabilen bireyler olacaklardır. Böyle bireyler kendilerine uygun arkadaşlar seçebilecek insanlarla sağlıklı ilişkiler kurabilecek, okul dönemlerinde de yeteneklerine uygun başarılar göstereceklerdir.

Dönmezer'e göre, demokratik disiplin anlayışının geçerli olduğu ailede ilişkiler, karşılıklı sevgi, saygı ve hoşgörü temeline dayanır. Sorunlar konuşarak ve danışarak çözümlenmeye çalışılır. Ailede gerginlik yerine ılımlı ve samimi bir ortam vardır. Çocuklara söz hakkı tanınır. Paylaşma ve işbirliği yanında bütün aile bireylerinin uyması gereken kurallar bellidir. Ancak kurallara uyulması dayakla, baskıyla korkutmayla değil, herkesin gönüllü olarak benimsemesiyle sağlanmaya çalışılır. Cezalar, ılımlı ve eğitici. Cezanın amacı çocuğu sindirmek değil, sorumluluk duygusu kazandırmaktır. Çocuğun bağımsız davranışları desteklenir, özerk bir kişilik geliştirmesi için çocuğa yardım edilir (Dönmezer, 2006:Akt., Kıncal, 2004:95).

Demokratik bir aile ortamında yetişen bireylerden oluşan toplumlarda toplumsal yapı daha sağlam, ilişkiler daha güçlü, dayanışma ve paylaşma duygusu kuvvetli, toplumsal

sorunların daha az olduğu görülür (Yeşil, 2002:95). Ailedeki demokratik değerler doğru bir şekilde bireye aktarılmamışsa bireyler hem aile hem de toplum için birer sorun kaynağı olurlar.

1.8. Okul Meclisleri

Demokrasi eğitimi, okullarda verilen diğer derslerin eğitiminden farklı olarak günlük hayatta uygulaması yapılarak öğrenilebilen ve cumhuriyetin yaşamasını sağlayan bir eğitimidir. Okullardaki eğitim programlarına bakıldığında ayrı bir ders olarak demokrasi eğitimine rastlanmaz. Hayat Bilgisi, Türkçe, Sosyal Bilgiler dersleri içine yerleştirilen demokrasi eğitimi, okulda öğrenilen her şeyle bağlantılı hâle getirilmiştir. Henüz vatandaş sayılmayan gençlerin, demokratik hayat tarzını okullarda öğrenip uygulamaya koyması gerekir. Bu bakımdan oluşturulan okul meclisleri uygulamasıyla öğrencilerde yerleşik bir demokrasi bilinci oluşturulması amaçlanır.

Öğrencilere demokratik yurttaş bilinci ve millet sevgisini ancak eğitim yoluyla kazandırabiliriz. Demokratik eğitimin pratikliğine ilişkin değer, tutum ve davranışları geliştirmek amacıyla Millî Eğitim Bakanlığı ve Türkiye Büyük Millet Meclisi arasında 13 Ocak 2004 tarihinde imzalanan protokolle “Demokrasi Eğitimi ve Okul Meclisleri Projesi” uygulamaya konulmuştur. Proje 81 ilde seçilen her tür ve dereceden seçilen 300 pilot okulda uygulanmış, alınan sonuçlar çerçevesinde 2004–2005 öğretim yılında tüm Türkiye geneline yayılarak geniş çaplı bir çalışma yapılmıştır.

Okullarımızda böyle bir projenin uygulamaya konmasıyla, öğrencilerimiz demokrasinin esaslarını uygulayarak öğrenme fırsatı bulacaklardır. Böylece ileriki yıllarda demokrasiyi iyice kavramış bireyler yetişmiş olacaktır. Ülke yönetiminde söz sahibi olacak kişilerin, demokrasi bilinciyle yetişen fertler içinden çıkacağı düşünüldüğünde projenin daha özenle uygulanmasının gereği bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Proje sayesinde öğrenciler; “Kendini ifade edebilme, toplumsal sorumluluk ve bağlılık bilinci kazanma, bir fikri ya da grubu temsil edebilme, örgütlenme, haklarını kullanma, eleştirel düşünme, üretken olma, problem çözme becerisi kazanma, tanıma ve değerlendirme, bilgi kaynaklarına başvurma ve bilgiyi kullanabilme, ahlakî sorgulama, katılımcı olma, çok yönlü iletişim kurma, işbirliği ve takım çalışması yapabilme, tartışma ve uzlaşma kültürünü kazanma, çatışmayı önleme, arabuluculuk ve

kolaylaştırıcılık, atılganlık, demokratik liderliği benimseme, kamuoyu oluşturma” davranışlarını göstereceklerdir (Aygneş, 2004: 32).

Demokrasi Eğitimi ve Okul Meclisleri Projesi, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Kalkınma Planları ve Türk Millî Eğitimi Temel Kanunu’nda belirtilen demokratik bir eğitimle ilgili maddeler dayanak alınarak Talim Terbiye Kurulu’nda projeye ilgili görev yapanlarla TBMM’nin ortak çalışmasıyla hazırlanan “Demokrasi Eğitimi ve Okul Meclisleri Yönergesi” doğrultusunda yürütülür. Çalışmaların yürütülmesinde, TBMM ve Millî Eğitim Bakanlığı gerekli kaynağı sağlayacak, isterlerse çalışmalara gözlemci olarak katılabileceklerdir.

Projenin işleyişinde c ayrı meclis bulunmaktadır; bu meclislerden ilki okullardaki sınıf temsilcilerinden oluşan okul meclisi, ikincisi, okul meclisi başkanlarından oluşan il ğrenci meclisi, cncs, il ğrenci meclisi başkanlarından oluşan Türkiye ğrenci Meclisidir. Bu meclislerden en işlevseli okul meclisleridir. Okul meclislerinin oluşması için sınıf temsilcilerine gerek vardır. Her ğretim yılında kasım ayı içinde bir yıllığına okuldaki her sınıf, sınıfını temsil edebilecek “sınıf temsilcisi” seçer. Sınıf temsilcileri bir araya gelerek okul meclisini oluşturur. Okul meclisi, okul yöneticisinin ve okul meclisi çalışmalarından sorumlu öğretmenin belirlediği yer ve zamanlarda toplanır.

Sınıflardaki ğrenciler, okullarındaki ve okul çevrelerindeki sorunları sınıf temsilcisine iletirler. Sınıf temsilcisi, okul meclisi toplantılarında bu sorunları tartışmaya açarlar. Sorunlar üzerinde konuşularak çözümler bulunmaya çalışılır. Alınan kararlar, okul müdürüne tavsiye niteliğinde iletilir. Okul müdürü bu doğrultuda önlemler alır.

Cotmore’nin yaptığı araştırmaya göre okul meclisleri ğrencilerin;

1. Kendini değerli hissetmesini ve saygınlık kazanmasını,
2. Kendi yeteneklerinin farkına varmasını ve kendini ifade etmesini,
3. Kendi meseleleriyle ilgili görüşlerinin ciddiye alınmasını ve dinlenmesini,
4. Yaşamlarıyla ilgili kararlarını başkalarıyla paylaşmasını,
5. Düşünce, din ve vicdan hürriyeti olduğunu anlamasını,
6. Barış, arkadaşlık, eşitlik, hoşgörü içinde yaşamayı öğrenmesini,

7. Özel hayata saygıyı, disiplini öğrenmesini,

8. Okulunda hakların adil bir şekilde paylaşılıp paylaşılmadığını görmesini sağlar (Cotmore, 2004).

Geleceğimizin teminatı olan çocuklarımızda, demokrasi kültürünün oluşturulması; seçme-seçilme oy kullanma kültürünün kazandırılması; kendi sorunlarını kendi bakış açısıyla ele aldıkları, katılım ve hoşgörü anlayışının aşılandığı, tolerans, çoğulculuk, farklı din ve inançlara saygı, tartışma adabı ile bireyin önemini içeren ilkelerin yerleştiği bir demokrasi bilincinin oluşturulması büyük önem arz eder.

Meclislerde görev alan öğrenciler, kendisinden farklı düşünen kişilere kendi düşüncelerini anlatırken ne gibi tepkilerle karşılaşacağını görür, bu durumda karşısındakine nasıl davranması gerektiğine dair kendisine ait stratejiler geliştirip toplumda benzer bir olayla karşılaştığında daha önce edindiği alışkanlığını kullanırlar. Okul meclisleri onlara sabretmeyi ve ikna etme yollarını öğrenmede önemli kazanımlar sağlamış olur. Bebeklerle sanki bizi anlıyormuş gibi konuşuruz. Bebeklerle konuşula konuşula, bebekler konuşmayı öğrenirler. Cotmore de öğrencilerin katılımı sağlandığında, bilmedikleri bir şeyi, demokratik davranmayı, öğreneceklerini bunu alışkanlık hâline getirerek demokratik toplumların üyesi olmaya istekli olacaklarını belirtmiştir. (Cotmore, 2004).

Yapılan araştırmalarda meclislerin küçük öğrencilerin okullarında daha etkili olacağı sonucu ortaya çıkmıştır. Burada asıl önemli olan yetişkinlerin küçük çocukları yönlendirmesidir. Yetişkinler, küçük çocukları cesaretlendirdiklerinde çocuklar da ileri düzeyde yeteneklerini ortaya koyacaklardır.

Bugünün gençleri, ileriki yıllarda ülke yönetiminde çeşitli görevler alacak kişilerdir. Bu gençlerin demokrasi bilinciyle yetiştirilmesi için gerekli tüm olanakların sağlanması, ülke çıkarları açısından oldukça önemlidir (Yalçınkaya, 2001:8).

Bu bakımdan ilk önce gençlere demokrasinin özünün kavratılması gerekir. Demokrasi eğitimi verilerek demokrasinin ve onun özünün ne olduğu gençlere öğretilmelidir. Öğrenciler, demokrasiyi içtenlikle benimseyen vatandaşlar olarak demokrasiyi diğer yönetim biçimlerinden ayırabilmeli, üstünlüklerini görebilmelidir. Demokrasi bilincinin

yerleştirilmesi derslerde sunulan etkinlikler yanında okullarda kurulan meclislerin çalışmalarında öğrencinin aktif rol almasıyla mümkün olacaktır.

Okul meclisleri, Dünya’da 1996 yılından beri faaliyet göstermektedir. Ontario’da kanunî dayanağını 122 maddelik yönetmelik oluşturur. Ontario’daki okullarda oluşturulan öğrenci meclislerine gönüllü aileler yardım etmektedir. Kurulma ve meclisin işleyişinin sağlanmasında aileler de fikir bildirmektedirler. Ayrıca meslek kuruluşlarının da söz söyleme hakları vardır. Ontario’da aileler her türlü eğitimsel etkinliğin içinde oldukları için okul meclislerinde de yer almaktadır. Bu da okula kaynak sağlanması bakımından; ayrıca okul-aile-çevre ilişkisinin sağlanması bakımından önemlidir.

Okul meclisleri, ailelerin ve komisyon üyelerinin (sanayi kuruluşları vb.) bölgesel sorunlardan daha fazla haberdar olması ve bu konuda çözüm önerileri getirmesi için kurulmuştur. Ayrıca aileler de bu şekilde çocuklarının eğitimiyle ilgili sorunları çözmek için okulla işbirliğine girmeye daha gönüllü olurlar. Eğitim Bakanlığı bu durumun farkında olduğu için ailenin ve diğer sanayi kuruluşlarının okulla kaynaşması yönünde çalışmaktadır. Bu yüzden okul meclislerine önem vermektedir. Eğitim programlarında okul meclisleriyle ilgili düzenlemeler yapmaktadır (Cotmore, 2004: 55).

Okul meclisleri, okullarda oluşturulan gelişim planlarıyla ilgili bilgi sahibi olmalıdır. Böylece okullarda yapılan her türlü etkinliğin nedenini daha iyi anlayacak, bir sorun varsa erken tespit edildiği için çözümü de kolaylaşacaktır. İngiltere’de okul meclisleri sayesinde okul yönetimi de çocukların gerçekten neye ihtiyacı olduğunu anlamaktadır. Örneğin, okul meclisleri yaptığı çalışmalarla okuldaki seçmeli derslerin sıkıcı olduğunu belirterek farklı seçmeli dersler koyulmasını sağlamışlardır. Başka bir okulda ise bazı grupların ırkçılık politikaları yaparak huzursuzluk çıkardığının yönetime iletilmesiyle o okulda gerekli tedbir alınmıştır. Bu gibi konular hakkında okul meclislerinin öncesinde okul yönetimi, okulda var olan bu tür sorunlarla ilgili bilgi sahibi olmadığını anlamıştır. Okul meclisleri de gerekli tedbirlerin alınmasında öncü olmuştur.

ABD ve İngiltere’de okul müdürünün üzerinde bir kurul vardır. Bu kurulda öğrenci velilerinden, yerel yönetimden, işletmelerden temsilciler bulunur. Bazen bu kurulun toplantılarına okul meclisi başkanı da katılabilir. Bu kurulda okulun işleyişiyle ilgili konular konuşulur. Okulla ilgili memnuniyet ve aksaklıklarla ilgili toplantılar

düzenlenerek neler yapılacağına dair planlamalar yapılır. Yapılan toplantılarda, okul için ileride ciddi sorunlar yaratabilecek konular görüşülerek gerekli tedbirler alınır. Okul meclisi başkanı okul meclisi toplantılarında sorun olarak görülen konuları, bu kurulla yaptıkları toplantılarda tartışmaya açar, yapılabilecekler konuşularak çözüm bulunmaya çalışılır.

İngiltere’de bu sayede okul müdürlerinin bile farkında olmadığı birçok sorun büyümeden çözümlenmiştir (Rowe, Breslin, 2005). İngiltere’de okul meclisleriyle ilgili temel düşünce, öğrencilerin sorumluluk almasını sağlamaktır. Böylece öğrenciler, çevresindeki konulara seyirci kalmayacak, gerekli duyarlılığı gösterecektir. Olaylarla ilgili kendi düşüncesini belirtmekten çekinmeyecektir (Cotmore, 2004: 55).

İlköğretim ikinci kademedeki çalışan öğretmenler, derslerde toplumsal konulara eleştirel bakma yönünde çocukları yönlendirici bir tavır sergilemektedir. Ancak ilköğretim birinci kademe öğretmenlerinin çoğu, çocukların yaşlarının küçük olduğu için konuyu anlamayacakları yönünde yanlış bir tavır sergilemektedir. Oysa küçük yaş çocukları da yanlış görebilecek düzeydedir. Ancak çok karmaşık konuları anlamaması doğaldır. Bu aşamada yapılması gereken, çocuğunun toplumdaki sorunlar hakkındaki yorumları dinlenmemek değil, yorumlarını dinlerken çocukların yaşlarını göz önünde bulundurmaktır (Sungur, 2002: 26).

İngiltere Millî Eğitim Bakanlığı, okul meclisinin öğrencileri bir araya getirerek öğrencilerin, okullarında yapılmakta olan işlerin farkına varmalarını sağlayan bir yapı olduğunu ve okul meclisleri sayesinde öğrencilerin; dinleme yetenekleri, takım çalışması yapma isteği, problem çözme becerisi, ahlakî kurallar ve kendine güven duygusunun gelişeceğini belirtir (Davies, 1999:12). Farklı ve özgün olmayı isteyen birey, kendisine anlamlı gelen sorunlara el atar ve bu sorunları çözmeye çalışırken yetenekleri gelişir (Sungur, 2002: 26).

Öğrenciler, özellikle kendileriyle ilgili konularda kontrolü ele geçirmeyi isterler, ancak kontrol gücü kendilerine geçtiğinde ne yapacaklarını bilemezler. Bu gücü nasıl kullanacakları konusunda güçlük çekerler (Sungur, 2002:25). Okul meclisleriyle çocuklara kontrol gücü verilir. Öğrenciler, bu gücü kullanmak konusunda ilk başta korkak davranacaklardır. Ancak zamanla kendilerine verilen olanağın farkına vararak bu gücü kullanmayı alışkanlık hâline getireceklerdir.

Okullar için hazırlanan eğitim programlarında velilerin, öğrencilerin fikirleri de alınmalıdır. Eğitim programları, her şeyden önce eleştirel düşünme, problem çözme becerilerini kullanmayı sağlayacak şekilde düzenlenmelidir. Eğer bir örgüt, müşterilerinin isteklerini göz önünde bulundurmazsa varlığını sürdürülemez (Şişman, 2002: 84). Bu bakımdan okulla ilgili istekler konusunda ailelerin ve öğrencilerin beklentilerine dikkat edilmelidir.

Okul meclisleri sayesinde öğrenciler okulla ilgili isteklerini dile getirerek okulda verilen eğitimin daha kaliteli olmasını sağlamakta, yönetimin gözünden kaçan konulara dikkat çekmektedir. İlköğretim, bugünün çocuklarına gelecekte karşılaşacağı sorunlarla baş etmesi için birçok beceri kazandırmalıdır. Öğrenciye sorunları bulma ve çözümü için sorunların peşinden koşma cesareti kazandırmalıdır. Birey, sorunların kendisi için anlamını bir kez kararlaştırdıktan sonra onları çözmeye çalışırken düşünür, sorgular, karar verir ve sonuç olarak sorun çözmeyi öğrenir (Sungur, 2002: 25).

Okul meclisi çalışmalarına katılan çocuk, çeşitli konularda düşünmeyi, tartışmayı, kabul etmeyi ve reddetmeyi, kaynakların ve çeşitli zihinsel ve fiziksel faaliyetlerin planlamasını ve kontrolünü de öğrenir. Kendine güven duygusu gelişir. Ayrıca arkadaşlarıyla işbirliği içinde çalışmayı öğrendiğinden gelecekteki yaşantısında benzer durumlarda ne yapacağını bilir ve daha rasyonel kararlar alır (Yalçınkaya, 2001: 10).

1.9. Demokrasi Ve Vatandaşlık

Toplumda, adalet ve güven isteniyorsa, bu da var olan rejimin benimsenmesi ve o rejimin sınırları içerisinde görevlerin yerine getirilmesini gerektirir. Bu rejim, doğruyu ve adaleti içinde en çok barındıran cumhuriyet rejimidir. Kant bir cumhuriyeti “anne karnı” ve “baba ocağı” şeklinde nitelendirmiştir. “Metaphysics and Morals” kitabında, bir ülkenin yerlilerinin, bir milleti oluşturan insanların, öyle olmasalar bile ortak bir soyun evlatları olarak algılanabileceğini, entelektüel ve hukuki anlamda ise sanki aynı anadan (cumhuriyetten) doğmuş gibi düşünülebileceğini savunmaktadır (Kleingeld, 2003: 313).

Kleingeld’e göre, tüm bu aile ve ülke benzetmeleri ilk bakışta temel bir milliyetçi vatansever anlayışı temsil etse de bunun tam olarak böyle olmadığını, aile benzetmesindeki amacın ülke vatandaşlarının ailede olduğu gibi birbirlerine olan özel

bir duyguyu değil, eşitliğe dayalı bir anlayışı vurgulamaktadır. Ona göre bu benzetmeler, aile içindeki çocukların aynı doğum hakkına ve şartlarına sahip olduğu gibi tüm vatandaşların da, eşit vatandaşlık haklarına sahip olduğunu vurgulamaya yöneliktir (Kleingeld, 2003: 313).

Bütün bunlardan hareketle Kleingeld, Kant'ın anlattıklarında milliyetçi vatandaşlığa yönelik birçok yorum bulmasına karşın, gerçek anlamda bir milliyetçi vatanseverliği savunmadığını, dolayısıyla da yapılan milliyetçi vatanseverlik tartışmalarında kozmopolitlik ile bir çelişki aranamayacağını anlatmaktadır. Her türlü vatanseverliğin, diğer bireylere karşı duyulan görev ve sorumluluklardan kaynaklandığını, başka türlü bir vatanseverliğin, örneğin milliyetçi vatanseverliğin de, bunun dışına çıkmaması gerektiğini savunmaktadır (Kleingeld, 2003: 304).

Vatandaşlık kimliği çok önemli sorumlulukları ve ödevleri beraberinde getirir ki, bunlar yerine getirilmezse demokrasi işlemez hale gelir. Sorumlu bir vatandaşlığın görevleri arasında, vergi vermek, çağrıldığında ülkenin silahlı kuvvetlerinde hizmet vermek, hükümetteki temsilciler tarafından çıkarılan yasalara uymak, demokratik siyasi düzene bağlılık ve itaat sergilemek, bir vatandaş olarak mevcut yaşam şartlarını yapıcı bir şekilde eleştirmek ve de bu yaşam şartlarını geliştirebilmek için katılımında bulunmak vardır. Ayrıca vatandaşlığın bir sorumluluğu da ideal olan ile gerçek olan arasındaki farkı kapatmaya yönelik girişimde bulunmaktır. Örneğin, anayasal bir liberal demokraside iyi bir yönetimin en önemli standartları:

1. Tüm bireylerin haklarının eşit şekilde güvencesi,
2. Yönetilenin rızası ve güveni ile yönetme sayılabilir.

Demokrasiye bağlı vatandaşlar, hakları güvence altında olduğu sürece, bu hakların sorumluluklarını bilmelidirler. Öncelikle, başkalarının haklarına saygı duymalıdır. İkinci olarak kendilerinin ya da başkalarının haklarına bir saldırı gözlemlediklerinde, buna karşı koymalıdır. Üçüncü olarak da demokrasinin işleyebilmesi için, haklarını kullanmalı, uygulamaya geçirmelidirler. Oy verme, kamu meseleleri hakkında serbestçe konuşma, toplum örgütlerine katılabilme gibi haklar uygulamaya dökülmedikleri zaman yararsızdırlar.

Günümüzde demokratik ulus devletler, vatandaşların haklarının sağlanması ve sorumlulukların yerine getirilmesinde güvenilecek tek temel oluşumdur. Vatandaşlık, hakların bireysel sahiplerini devletin bu hakları koruyan birimlerine bağlayan temel kurumdur. Devlet bireylerin politik açıdan katılım yapabileceği ve yönetimde pay sahibi olabileceği kanalların açılmasını sağlar (Patrick, 1999:3). Ancak öncelikle bireyleri bu konuda eğitmek gereklidir. Vatandaşlık eğitimi sadece okulların değil aile ve çevrenin de sorumluluğundadır ve devletin gözetiminde yürütülmesi gereken bir faaliyettir.

1.10. İlgili Araştırmalar

Ülkemizde demokrasi ve eğitim ilişkisini konu alan araştırmaların oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Aşağıda demokratik tutum, demokratik bilinç ve demokratik eğitim ile ilgili doğrudan ya da dolaylı olarak ilgili olabilecek, yurt içi ve yurt dışı çalışmalardan ulaşılabilen araştırmalarla ilgili özetlere yer verilmiştir:

Atasoy'un (1997), "İlköğretim İkinci Kademedeki Demokrasi Eğitimi ve İlköğretim İkinci Kademe Öğretmen ve Öğrencilerinin Demokratik Tutum Davranışlarının Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi" adlı, yüksek lisans tezinde ilköğretim ikinci kademe öğretmen ve öğrencilerinin demokratik tutum ve davranışlarının karşılaştırmalı olarak incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın evreni Ankara ilidir. Hazırlanan anketler 189 öğretmene ve sekizinci sınıf öğrencisine uygulanmıştır. Araştırmada;

1. Öğretmenler öğrencilere göre daha demokratik tutuma sahiptirler.
2. Kız öğrenciler erkek öğrencilere göre daha demokratik tutum ve davranışa sahiptirler.
3. Üst sosyo-ekonomik çevredeki okullarda öğrenim gören öğrenciler, alt sosyo-ekonomik çevredeki okullarda öğrenim gören öğrencilere göre daha demokratik tutuma ve davranışa sahiptirler.
4. Üst sosyo-ekonomik çevredeki okullarda çalışan öğretmenler, alt sosyo-ekonomik okullarda çalışanlara göre daha demokratik davranışa sahiptirler.
5. Erkek öğretmenler kadın öğretmenlere göre daha demokratik davranışlara sahiptirler.
6. Öğrencilerin, eğitim ve öğretimde olumsuz davranışların düzeltilmesinde cezadan yana bir eğilim içerisinde oldukları görülmüştür.

7. Öğretmen davranışlarının, öğrencilerin çoğunluğunca benimsenen; kararlara uyma, sınıftaki azınlık görüşlerinin tartışılmasına fırsat verme, öğrenci başarısını değerlendirmede tarafsız davranma, öğrencilerin gerçekler ile şahsi görüşlerini birbirinden ayırabilmelerine yardımcı olma, öğrenci fikirlerinin oluşumuna rehberlik yapma, öğrencilere güven duygusu sezdirme, öğrencilerin tamamını sınıf faaliyetlerine katılmaya özendirme, kendileri gibi düşünmeyen öğrencileri suçlamaktan kaçınma konularında demokratik olduğu söylenebilir.

8. Öğrenci davranışlarından; görüş bildirme sınıf çoğunluğunun kararına uyma, sınıf başkanı seçme, kendileri gibi düşünmeyen öğretmen ve öğrenci arkadaşlarını suçlamaktan kaçınma, sınıfın tamamının derse katılmasını isteme konularında demokratik olduğu söylenebilir.

Biçer (2007), “Demokrasi Eğitimi ve Okul Meclisleri Projesi ile Öğrencilerde Demokrasi Kültürü Kazanımlarının Ortaöğretim Öğretmenlerince Değerlendirilmesine Yönelik Bir Analiz” (Kütahya Örneği) adlı yüksek lisans tezinde, demokrasi eğitimi ve okul meclisleri projesi ile öğrencilere kazandırılması hedeflenen becerilerin öğretmen görüşlerine yönelik cevaplarını incelemiş ve şu sonuçlara ulaşmıştır:

1. Demokrasi eğitimi ve okul meclisleri projesi ile hedeflenen becerilerin öğrencilere kazandırılma düzeyine ilişkin öğretmenlerin orta düzeyde kazandırdığı görüşünde oldukları saptanmıştır.

2. Demokrasi eğitimi ve okul meclisleri projesi ile hedeflenen tutumların öğrencilere kazandırılma düzeyine ilişkin öğretmenlerin çok kazandırdığı görüşünde oldukları saptanmıştır.

3. Demokrasi eğitimi ve okul meclisleri projesi ile hedeflenen kazanımların öğrencilere kazandırılma düzeyine ilişkin öğretmenlerin çok kazandırdığı görüşünde oldukları saptanmıştır.

4. Demokrasi eğitimi ve okul meclisleri projesi ile hedeflenen becerileri, tutumları ve kazanımları öğrencilerine kazandırma düzeyine ilişkin cinsiyet değişkeni açısından, öğretmenlerin görüşleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

5. Demokrasi eğitimi ve okul meclisleri projesi ile hedeflenen becerileri, tutumları ve kazanımları öğrencilerine kazandırma düzeyine ilişkin, branş değişkeni açısından, öğretmenlerin görüşleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

6. Demokrasi eğitimi ve okul meclisleri projesi ile hedeflenen becerileri, tutumları ve kazanımları öğrencilerine kazandırma düzeyine ilişkin, mesleki kıdem değişkeni açısından, öğretmenlerin görüşleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

7. Demokrasi eğitimi ve okul meclisleri projesi ile hedeflenen becerileri, tutumları ve kazanımları öğrencilerine kazandırma düzeyine ilişkin mezun olunan yükseköğretim kurumu değişkeni açısından öğretmenlerin görüşleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

8. Demokrasi eğitimi ve okul meclisleri projesinin öğrencilerde demokrasi kültürü oluşturma adına ortalama bir etkiye sahip olduğu saptanmıştır.

Büyükkaragöz (1990), “Ortaöğretimde Demokrasi Eğitimi” adlı araştırmasında amaç ortaöğretim kurumlarında, öğrencilere demokratik değerlerin kazandırılması için neler yapıldığını ve yapılabileceğini ortaya çıkarmak için lise seviyesindeki yönetici, öğretmen ve öğrencilerin tutum ve davranışlarını analiz etmektir. Bu araştırmaya Konya ili ve ilçe merkezlerinde bulunan 360 kişilik lise 3. sınıf öğrencileri ve bu öğrencilerin derslerine giren 99 kişilik öğretmenler ve 35 kişilik okul yöneticileri katılmıştır. Araştırma ile ilgili verilerin toplanmasında araştırmacı tarafından geliştirilen tutum ölçeği kullanılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre kadın ve erkek öğretmenlerin demokratik tutumları arasında fark bulunamamış; kız ve erkek öğrenciler arasında demokratik tutum ve davranışlar bakımından, kızlar lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Öğretmenler öğrencilere oranla demokratik olmasına rağmen davranış bakımından öğrencilerin daha demokratik olduğu görülmüştür ve il merkezlerinde öğrenim gören öğrencilerin ilçe merkezlerinde öğrenim gören öğrencilere oranla daha demokratik davranışlara sahip oldukları ortaya çıkmıştır.

Çalık (2002), “İlköğretim Okullarında Demokrasi Eğitimi Üzerine Bir Araştırma” adlı çalışmasında demokrasi eğitimiyle ilgili bilgilerin okullarda yapılan etkinliklerle pratiğe

dönüştürüleceğini belirtmiştir. Bu bakımdan okullarda demokratik yaklaşımları belirlemek amacıyla Manisa’da ilköğretim 5. ve 8. sınıf öğrencisi olmak üzere 370 öğrenciye uyguladığı veri toplama anketlerde 5. sınıf öğrencilerinin 8. sınıf öğrencilerine göre daha demokratik tutumlar sergilediği görülmüştür. Öğrencilerin oturdukları bölgeyle, ailesinin eğitim durumuyla, anne-babasının mesleğiyle demokrasiyi benimsemesi ve okulda yapılan etkinliklerde demokratik tavırlar sergilemesi arasında bir ilişki olduğu görülmüştür.

Genç’in (2006) yaptığı “Demokratik Kazanımların Gerçekleştirilmesinde İlköğretim Öğretmenlerinin Etkililiğinin Değerlendirilmesi” adlı araştırmasına Erzurum il merkezindeki 15 ilköğretim okulunda görev yapan 300 öğretmen katılmıştır. Veri toplamak için araştırmacı tarafından hazırlanan anket kullanılmıştır. Ankette, ilköğretim öğretmenlerinin demokratik kazanımların gerçekleştirilmesinde kullandıkları etkinlikleri belirlemeye yönelik 25 madde bulunmaktadır. Araştırma sonucunda, demokratik kazanımların gerçekleştirilmesinde ilköğretim öğretmenlerinin farklı etkinlikleri farklı oranlarda kullandıkları, diğer taraftan, demokratik kazanımların gerçekleştirilmesinde ilköğretim öğretmenlerinin kullandıkları etkinliklerin cinsiyetlerine ve okuttukları sınıflara göre değişkenlik göstermediği, mesleki kıdemlerine ve öğrenim durumlarına göre ise değişkenlik gösterdiği bulunmuştur.

Işıkgöz (1999), “Demokrasi Eğitiminde İlköğretim Okulu Yöneticilerinin Etkililiği” adlı araştırmasında; öğrencilerin ilköğretim çağından itibaren demokrasinin temel değerlerini yaşayarak öğrenebileceklerini, bu bakımdan okuldaki yönetici ve öğretmenlere çok iş düştüğünü belirtmiştir. Bu doğrultuda 10 ilköğretim okulu üzerinde yaptığı araştırmada 40 yönetici ve 138 öğretmene veri toplama aracı uygulamıştır. Anket sonuçlarına göre; yöneticilerin eğitsel kol çalışmalarını planlama, diğer okullarla yarışma türü faaliyetler düzenleme, öğrenci ile öğretmeni karara katma, demokrasiyle ilgili vakıf ve kamu kurum ve kuruluşlarıyla işbirliği yapma, öğretmenleri demokrasi eğitimiyle ilgili meslekî becerilerini geliştirici çalışmalara yönlendirme, öğrenci kulüpleri oluşturma gibi demokrasi eğitimine katkıda bulunacak faaliyetlerde, kendilerini çoğunlukla yeterli gördükleri; oysa öğretmenlerin bu konularda yöneticileri nadiren yeterli gördükleri belirlenmiştir.

Kaldırım (2003), “ İlköğretim 8.Sınıf Öğrencilerinin Demokrasi Algıları”, çalışmasında, ilköğretim 8.sınıf öğrencilerinin demokrasi algılarını tespit etmeye yönelik olarak inceleme yapmış ve aşağıdaki sonuçları elde etmiştir:

1. Öğrencilerin demokrasi kavramı içerisinde eşitlik, siyasi partiler, özgürlük ve milli egemenlik ile ilgili bazı konuları yanlış algıladıkları bulunmuştur.
2. Demokrasi kavramının eşitlik ve millî egemenlik boyutlarını ilköğretim 8. sınıf kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranla daha iyi anladıkları bulunmuştur. Demokrasi kavramının siyasi partiler ve özgürlük boyutunda cinsiyetin, ilköğretim 8. sınıf öğrencilerinin algıları etkileyen bir faktör olmadığı bulunmuştur.
3. Öğrencilerin anne ve babalarının eğitim düzeyi yükseldikçe demokrasi kavramını daha iyi anladıkları bulunmuştur.
4. Öğrencilerin okullarının sosyo-ekonomik düzeyi ile demokrasi kavramı içerisinde eşitlik, siyasi partiler ve özgürlük boyutlarını anlamaları arasında bir ilişki bulunamamıştır. Ancak okullarının sosyo-ekonomik düzeyini yükseldikçe, demokrasi kavramı içerisinde millî egemenlik boyutunu daha iyi anladığı görülmüştür.
5. Okulların öğrencilere demokratik davranışları tam olarak kazandıramadığı görülmüştür.
6. Öğrencilerin Türkiye ile ilgili ya da uluslararası konuları en fazla anne, baba ya da diğer yetişkin aile bireyleriyle tartışıyorlar. Bu konuları en az tartıştıkları kişiler ise öğretmenleridir.
7. Öğrencilerin Türkiye ile ilgili konuları kendi yaşlıları ve öğretmenleriyle tartışma sıklıkları öğrencilerin cinsiyetine göre değişmemektedir. Türkiye’yi ilgilendiren konularda anne, baba ya da diğer yetişkin aile bireyleriyle kız öğrencilerin daha fazla tartıştığı görülmüştür.
8. Öğrencilerin anne ve babalarının eğitim düzeyi yükseldikçe anne, baba ya da diğer yetişkin aile bireyleriyle Türkiye ve uluslararası konuları tartışma sıklıkları artmaktadır. Ancak anne ve babanın eğitim düzeyi ile öğrencilerin Türkiye ve uluslararası yaşlılarıyla ve öğretmenleriyle tartışma sıklığı arasında bir ilişki olmadığı bulunmuştur.

9. Öğrenciler ülkeleriyle ilgili konuları basın yayın organlarından sık sık takip etmektedirler. Uluslararası konuları Türkiye ile ilgili konulara daha az takip etmektedirler.

10. Okul türünün, demokrasi kavramının eşitlik, siyasi partiler ve özgürlük boyutlarında ilköğretim 8.sınıf öğrencilerinin algılarını etkilemediği ancak milli egemenlik boyutunu devlet okulunda öğrenim gören öğrencilerin özel okulda öğrenim gören öğrencilere oranla daha iyi anladıkları görülmüştür.

Kepenekçi (2003), "Demokratik Okur" adlı çalışmasında demokrasinin en iyi şekilde işleyebilmesi için, demokrasiyi bilen vatandaşların yetiştirilmesi gereğine değinmektedir. Bu gerekliliğin gerçekleşebilmesi için çocuğun içinde bulunduğu aile ve okul gibi kurumlarda demokratik değerlerin sergilenmesinin önemli olduğu belirtilmiştir. Bu çalışmada okulu demokratik yapan etmenler şöyle sıralanmıştır:

1. Okul ve sınıf iklimi
2. Okulda katılım
3. Öğretmen katılımı
4. Öğrenci katılımı
5. Aile katılımı

Çalışmada demokratik okulda demokratik sınıf ortamları oluşturulmasının önemine yer verilmiştir. Bu açıdan bakıldığında okuldaki tüm insanlar (yönetici, öğretmen, öğrenci, diğer personel ve hatta aileler) arasında demokrasinin öngördüğü ilişkiler ağının olması gerektiğine değinilmiştir. Ancak okuldaki bireyler arasındaki ilişkilerin demokratik olmasının tek başına okulu demokratik yapmaya yetmeyeceği, demokrasinin özünü oluşturan "katılım" ilkesinin okul ortamında da hayata geçirilmesinin şart olduğu belirtilmiştir. Katılımdan anlaşılması gerekenin, okulun eğitim, yönetim işleri ile ilgili alınacak kararlara ve yapılacak etkinliklere öğretmenlerin, öğrencilerin ve ailelerin katılımının sağlanması olduğu belirtilmiştir.

Meredith ve Steele (1995), Slovakya'da "Demokrasiyi Nasıl Öğretirsin?" adlı bir çalışma yapmışlar ve bu çalışmaya öğretmenler, yöneticiler, çocuklar, aileler, öğretmen

eğitmenleri ve hşkşmetin 3nde gelenleri katılmıştır. 16 deneyimli ilkokul 3đretmeni ile çalışma yapılmış ve bu 3đretmenler, 3đretmen lideri olarak yerleştirilmişlerdir. Meredith ve Steele g3re; demokratik toplumların gelişmesi için vatandaşların demokratik ideallerini destekleyici şekilde yaşamayı 3đrenmeleri gerekmektedir. Bu sadece oy vermekle olmayıp, ilişkilerde tutum ve davranışlarla karakterize edilmelidir.

Kendini ifade etme, diğerlerine hoşg3rşlş olma, gşcş paylaşmaya istekli olma, eleştirel dşşnme, biri adına sorumluluk alma, kendi dşşncelerini oluşturma, başkalarına ne olacağını dşşnme ve hissetme, deneyimlerden anlam çıkarma bunlara 3rnektir. Ayrıca demokrasiyi 3đrenmeye okul d3ngşsş içinde anaokulundan itibaren başlanması gerektiği, yşksekokulun demokrasiyi 3đrenmek için çok geç olacağı ileri sşrşlmşştşr. Bu projede, ilkokul 3đretmenleri 1–4. sınıflar ve 5–8. sınıflar olarak iki gruba ayrılarak eğitilmiştir. Bu bağlamda yapılan işler; 3đrencilere kendilerini ifade etme, paylaşma, fikir oluşturma aşamalarında cesaretlendirme yollarını kavratmak, okudukları metinleri tartışma, kendi deneyimleri ile karşılaştırma, kendi fikirlerini savunma yaklaşımlarını kazandırma yollarını kavratmak, kendi deneyimlerini kaybetme, olayların sorumluluğunu alma, dşşncelerini yayma, diğerlerinin dşşnceleri ile karşılaştırma ve bunları yazılı-s3zrlş ifade etme yollarını kavratmak, 3đrenci eğitiminde ailenin 3nemini kavratmaktır (Akt., Yurtsever, 2003).

Oğuz (2004), çalışmasında demokratik değerlerin kazandırılmasında 3đretmenlerin demokratik eğitim ortamlarını nasıl oluşturmaları gerektiğini ve demokratik eğitim ortamının sağlanması için hangi y3ntemleri uygulayabileceğini irdelemiştir. Araştırmada, demokratik eğitim ortamı nasıl oluşturulabilir? Demokratik eğitim ortamında 3đretmen ve 3đrencilerin rolş nedir? Demokratik değerlerin kazandırılmasında etkin 3đretim y3ntemleri nelerdir? Sorularına cevap aramaya çalışılmıştır. Araştırmacı 3đrencilere demokratik davranış kazandırılması için sınıfta uyulacak bazı ilkeleri s3yle sıralamıştır;

1. Etkin katılım sağlama,
2. 3đretimde ders kitabı baskınlığından kurtulma,
3. Yansıtıcı dşşnmeyi teşvik etme,
4. 3đrenciye karar alma ve problem çözme olanağı sağlama,

5. Tartışmalı konulara yer verme,
6. Bireysel sorumluluk verme,
7. İnsana saygıyı benimseme,
8. İlgı duymayı teşvik etme.

Demokrasi ve insan hakları eğitiminin iki yolla gerçekleştirilebileceğini belirten araştırmacı, bu yolları bilgi aktarma ve eğitim sistemi içinde yaşantılar yoluyla tutumlar kazandırma olarak açıklamıştır. Bu iki yaklaşımın birlikte uygulanmasının, yalnız bir tanesinin uygulanmasından daha etkili olduğu belirtilmiştir. Bu bağlamda öğretmenlerin, baskıcı olmaması, öğrencilerle iyi ilişkiler kurması ve model davranışlar göstermesinin önemi vurgulanmıştır.

Perliger ve Pedahzur (2006), “Lise Öğrencileri Arasındaki Demokratik Tutumlar: Sınıf Ortamı Anlayışının Oynadığı Rol” adlı araştırmada vatandaşlık eğitimi, sosyo-demografik özellikler, sınıf ortamının algılanışı ve demokratik tutumlar arasındaki ilişkileri çözmek amaçlanmıştır. Araştırmaya 2001 yılında İsrail’de beş farklı lisede öğrenim gören 10. ve 12. sınıf öğrencisi toplam 718 kişi katılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, vatandaşlık eğitiminin öğrencilerin demokratik tutumlarında küçük bir etkisi olduğu, bu çalışmaya katılan öğrenciler arasında demokratik sınıf ortamının demokratik tutumların içselleştirilmesinde önemli bir etkiye sahip olduğu ve sosyo-demografik özellikler ile demokratik davranışlar arasındaki ilişkinin demokratik sınıf ortamının algılanması ile kısmen ilişkili olduğu ortaya çıkmıştır.

Toper (2007), “İlköğretim İkinci Kademe Demokrasi Eğitimi: İkinci Kademe Öğretmenlerinin Demokratik Tutum ve Davranışları Sergileme Düzeyleri (Kars İli Örneği)” adlı çalışmasında ilköğretim okulu ikinci kademesinde demokrasi eğitiminin yerini, bu eğitimi anlatmak, tanıtmak ve benimsetmek için ne gibi etkinliklerin yapıldığını ve bu okullarda görev yapan öğretmenlerin demokratik tutum ve davranışlarının cinsiyet, branş ve kıdemlerine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemeye çalışmıştır. Araştırmanın evrenini 2006–2007 öğretim yılında Kars merkez ilköğretim okullarında görev yapmakta olan öğretmenler oluşturmaktadır. Verileri toplamak amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen “Demokratik Tutum ve Davranışları Ölçeği Anketi” kullanılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre örnekleme

oluşturan ilköğretim ikinci kademe öğretmenlerinin demokratik tutum ve davranışları yeterli düzeyde sergilemedikleri bulunmuştur.

Toy (2004), ilk ve ortaöğretim kademesinde görev yapan öğretmenlerin demokratik tutumlarının ne düzeyde olduğunu tespit etmeye yönelik bir çalışma yapmıştır. Araştırmanın örneklemini Gaziantep ili Şehitkâmil ve Şahinbey ilçesine bağlı ilköğretim okulu ve liseler oluşturmaktadır. Verilerin toplanmasında, Büyükkaragöz ve arkadaşlarının geliştirdiği “Öğretmenlerin Demokratik Tutum Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre öğretmenlerin demokratik tutum puanları ortalamanın üzerinde bulunmuştur. Ayrıca öğretmenlerin uzmanlık alanlarına göre demokratik tutumlarında anlamlı farklılık bulunmuştur.

Uslu (2003), ilköğretim ikinci kademe öğretmen ve öğrencilerinin demokratik davranışları sergileme düzeylerini belirlemek amacıyla "İlköğretim İkinci Kademe Demokrasi Eğitimi: Öğretmen ve Öğrencilerin Demokratik Davranışlar Sergileme Düzeyleri" adlı araştırmayı yürütmüştür. Araştırmanın evrenini Sakarya merkez ilköğretim okullarında çalışan tüm öğretmenler oluşturmuştur. Örnekleme ise, Sakarya ili merkez ilçesindeki ilköğretim okulları arasında tabakalı örnekleme yöntemi ile seçilen 12 ilköğretim okullarında eğitim gören 8. sınıf öğrencileri ile bu okullarda çalışan 8. sınıf öğretmenleri oluşturmuştur. Araştırma kapsamına alınan okullarda görevli öğretmenlerin tamamına, öğrencilerin ise örnekleme alınan kısmına, demokratik davranış ölçeği uygulanmıştır. Öğretmen ve öğrencilere uygulanan davranış ölçeği 20'şer maddeden oluşmuştur. Hazırlanan anketler 267 öğretmene ve 500 öğrenciye uygulanmıştır. Öğretmenlere uygulanan anketlerin 176'sı, öğrencilere uygulanan anketlerin 463'ü araştırma kapsamında kullanılabilir veri aracı olarak değerlendirilmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgular incelendiğinde, öğretmenler ile öğrencilerin demokratik davranışlar sergileme gereği üzerinde benzer görüşleri paylaştıkları ancak okul ve sınıflarda öğretmenlerin demokratik davranışlar sergileme konusunda çeşitli eksikliklerinin olduğu belirtilmiştir. Hem öğretmenler hem de öğrenciler disiplini ceza ile sağlama çabasıyla rahatsız olduklarını belirtmişlerdir.

Yanardağ'ın (2000) yaptığı “Üniversite Gençliğinin Demokratik Tutum ve Davranışları Üzerine Bir Araştırma” konulu araştırmasının sonucunda; gençlerin önemli bir çoğunluğunun demokrasi ve demokratik ilkeler konusunda tutum ve kanaatlerinin

olumlu yönde belirginleştiği ve rasyonel bir davranış sergiledikleri görülmüştür. Üniversite gençliğinin demokrasi kültürü ve uygulamaları konusunda problemleri olduğu, bu hususta grup ve bireysel olarak danışılacak, bilgilendirilecek bir merciinin eksikliği dikkat çekmektedir. Cinsiyet faktörü açısından kızların daha demokratik tutum sergiledikleri bulunmuştur. Kırsal kesimden gelen fakir öğrencilerin daha otoriter bir tutum sergiledikleri, zengin sayılabilecek durumdaki öğrencilerin ise demokratik tutumdan çok, kararsız bir tutum içinde oldukları gözlenmiştir. Ailenin sosyo-ekonomik durumuna paralel olarak sosyo-ekonomik durum yükseldikçe daha fazla demokratik tutum sergilendiği bulunmuştur.

Yeşil (2002) tarafından “Okul ve Ailede İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi” adlı doktora tez çalışmasında; demokrasi ve insan hakları kavramları ayrı ayrı ele alınarak her iki kavramın anlamları, nitelikleri, tarihsel gelişimleri incelenmiştir. Daha sonra insan hakları ve demokrasi eğitiminin özellikleri ve unsurları ile Türkiye’de ve dünyadaki insan hakları ve demokrasi eğitimi, dünyadan bazı örnekler verilerek açıklanmıştır. Son olarak da, çalışmanın asıl boyutunu oluşturan, okulda ve ailede demokrasinin ve insan haklarının yeri incelenmiştir. Bu amaçla Van ili merkez ilçe ilköğretim okullarının II. kademe öğrencileri ile bu öğrencilerin velileri ve derslere giren öğretmenlere yönelik anket uygulanmıştır. Araştırma sonucuna göre demokrasinin bir kültür ve zihniyet sorunu olup daha çok yaşanarak ve gözlemlenerek öğrenilebileceği, insan hakları ve demokrasi eğitiminde okul ve ailenin tek başlarına yeterli olmayıp bu konuda sıkı bir işbirliğinin sağlanmasının büyük önem taşıyacağı belirtmiştir. Yine, öğretim ortamının ve çevrenin, insan hakları ve demokrasi konularının öğrenilmesinde etkili olduğu, öğrenci davranışlarına yön verebilme gücü bakımından da, okul ve aileden çok, çocukların, arkadaşlarının davranışlarından etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır.

Yıldırım (1994) tarafından yapılan araştırmada, “İlköğretim Birinci Kademe Öğretmenlerinin Demokratik Tutum Ve Davranışları İle Öğrencilerin Demokratik Davranışları Arasındaki İlişkilerin Saptanması” adlı yüksek lisans çalışmasında, Antakya ilindeki on dört ilköğretim okulunda, 4. ve 5. sınıftaki sınıf öğretmenleri ve öğrencileri örnekleme alınmıştır. Görülmüştür ki, öğretmenlerin ölçek üzerinde tutumları demokratik iken, davranışlarının demokratik olma düzeyleri vasattır.

Öğretmenlerin demokratik tutumları ile öğrencilerin davranışları arasında ise bir paralellik kurulamamıştır.

Yurtseven'in (2003), ortaöğretim kurumlarında çalışan öğretmenlerin demokratik tutumlarını belirlemek amacıyla yaptığı araştırma tarama modelinde betimsel bir araştırmadır. Araştırmanın örneklemini 2002–2003 eğitim-öğretim yılında Adana ili Yüreğir ve Seyhan ilçelerindeki ortaöğretim kurumlarında görev yapan öğretmenler oluşturmaktadır. Verilerin toplanmasında araştırmacı tarafından geliştirilen ölçek kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda ortaöğretim öğretmenlerinin çoğunlukla katılımcı, hoşgörülü, eşitlikçi bir demokrasi anlayışına sahip oldukları bulunmuştur.

BÖLÜM 2: YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma alanı ve çalışma grubu, veri toplama aracının geliştirilmesi, veri toplama aracının uygulanması, verilerin toplanması, verilerin çözümlenmesi ve kullanılan istatistikî yöntemler hakkındaki bilgilere yer verilmiştir.

2.1. Araştırmanın Modeli

Sakarya ilinde devlete bağlı ortaöğretim kurumlarının son sınıflarında öğrenim gören öğrencilerin demokratik bilincini, belirlenen yedi faktöre göre değişip değişmediğini belirlemek amacıyla yapılan bu araştırmada, betimsel bir yöntem kullanılmıştır.

Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları, herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez (Karasar, 1998).

Betimsel tarama modelinde, belli bir zaman kesiti içinde çok sayıda denek ve objeden elde edilen verilerin analizi ile araştırma problemine veya problemlerine cevap aranır. Bu yöntemle ortaöğretim kurumlarının son sınıfında öğrenim gören öğrencilerin görüşlerine başvurulmuş ve geliştirilen veri toplama aracı uygulanmıştır.

Bu araştırmada bağımsız değişkenler olarak cinsiyet, öğrencilerin başarı durumu, öğrencilerin ailelerinin yaşadığı yer, öğrencilerin ailelerinin eğitim seviyesi, öğrencilerin ailelerin gelir seviyesi, öğrencilerin okuduğu okul türü ve ebeveyn tutumları ele alınmıştır.

Bağımlı değişken olarak ise lise son sınıf öğrencilerinin demokratik bilinçleri ele alınmıştır.

2.2. Çalışma Grubu

2.2.1.Araştırmanın Evreni:

Bu araştırmanın evrenini, Sakarya ilindeki devlet ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören lise son sınıf öğrencileri oluşturmaktadır.

Çalışma evreni, araştırma evrenini bütün nitelikleri ile temsil eden, araştırmacının örneklemini seçtiği evrendir (Karasar, 1998).

Örneklemden elde edilen verilerden yola çıkarak evren hakkında genellemeler yapılır. Bu sebeple örneklem büyüdükçe evren hakkında yapılan genellemelerde yanılma olasılığı azalır. Bu durum göz önüne bulundurulduğunda, araştırmacının uygun bir örneklem için, hem temsil yeteneği sağlayan bir örneklem büyüklüğünü hem de maliyet, zaman ve veri analizi şartlarını dikkate alarak bir dengeye ulaşması gerekir (Altunışık vd, 2004:124).

2.2.2.Araştırmanın Örneklemi:

Araştırmanın örneklemini Sakarya ili Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı devlet liselerinde öğrenim gören 5 farklı lise türünden kendi içinde rastgele yöntemiyle seçilen birer lise ve toplamda 249 öğrenciden oluşmaktadır.

Araştırma Örnekleminin Sosyo-Demografik Özellikleri:

Aşağıda araştırma kapsamına giren öğrencilerin cinsiyet, okul durumu ve yaşadığı yer durumlarına göre dağılımı verilmiştir.

Tablo 2. Araştırma Kapsamına Giren Öğrencilerin Cinsiyet, Okul Türü Ve Yaşadığı Yer Durumlarına Göre Dağılımı

Değişken	Kişi Sayısı		Yaşadığı Yer	
	Kız	Erkek	Şehir	Köy
Arifiye Anadolu Öğretmen Lisesi	40	56	60	36
75. Yıl Sağlık Meslek Lisesi	9	15	19	5
Mithatpaşa Şükrü Ayna Anadolu Lisesi	20	12	19	13
Erenler Lisesi	14	13	15	12
Adapazarı Kız Teknik Ve Meslek Lisesi	70	0	33	37
Toplam	153	96	146	103

Araştırmanın örneklemini lise son sınıflarından 96 erkek, 153 kız öğrenci oluşturmaktadır. Örnekleimde kızların sayısı daha fazladır

Öğrencilerin 96'sı Öğretmen liselerinde, 24'ü Sağlık liselerinde, 32'si Anadolu liselerinde, 27'si Genel liselerde, 70'i Kız Meslek liselerinde okumaktadır. Araştırmada Öğretmen lisesi ve Kız Meslek lisesi öğrencilerinin sayısının daha fazla olduğu görülmektedir. Öğrencilerden 146 kişi şehirde, 103 kişi köyde yaşıyor.

Aşağıda araştırma kapsamına giren öğrencilerin, başarı durumlarına göre dağılımı verilmiştir.

Tablo 3. Araştırma Kapsamına Giren Öğrencilerin Başarı Durumlarına Göre Dağılımı

Değişken	Kişi Sayısı	Yüzdeler
Düşük	23	9,2
Orta	101	40,6
Yüksek	105	42,2
Çok yüksek	20	8,0
Toplam	249	100,0

Öğrencilerin lise-1. , lise-2. ve lise-3. sınıf diploma ortalamalarına göre 23 öğrencinin başarı durumu düşük (0-40 puan), 101 öğrencinin başarı durumu orta (41-60 puan), 105 öğrencinin başarı durumu yüksek(61-80), 20 öğrencinin başarı durumu çok yüksektir (81-100). Orta derecede başarılı ve yüksek derecede başarılı öğrencilerin sayısı daha fazladır.

Aşağıda araştırma kapsamına giren öğrencilerin baba eğitim durumlarına göre dağılımı verilmiştir.

Tablo 4. Araştırma Kapsamına Giren Öğrencilerin Baba Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı

Değişken	Kişi Sayısı	Yüzdeler
İlkokul	111	44,6
Ortaokul	94	37,8
Üniversite	40	16,1
Yükseköğretim	4	1,6
Toplam	249	100,0

Öğrencilerin babalarının 111'i ilkokul mezunu, 94'ü ortaokul mezunu, 40'ı üniversite mezunu, 4 tanesi ise yükseköğretim mezunudur. Öğrencilerin babalarının çoğunun ilkokul veya ortaokul mezunu olduğu görülmektedir.

Aşağıda araştırma kapsamına giren öğrencilerin ekonomik durumlarına göre dağılımı verilmiştir.

Tablo 5. Araştırma Kapsamına Giren Öğrencilerin Ekonomik Durumlarına Göre Dağılımı

Değişken	Kişi Sayısı	Yüzdeler
0-500 TL	2	0,8
501-1000 TL	40	16,1
1001-2000 TL	128	51,4
2001 TL ve üstü	79	31,7
Toplam	249	100,0

Öğrencilerden 2 kişinin ekonomik durumu 0-500 TL arası, 40 kişinin ekonomik durumu 501-1000 TL arası, 128 kişinin ekonomik durumu 1001-2000 TL arası, 79 kişinin ekonomik durumu 2001 TL ve üstü. Ekonomik durumu 1001-2000 TL arası olan öğrencilerin sayısı daha fazladır.

Aşağıda araştırma kapsamına giren öğrencilerin ebeveyn tutumları durumlarına göre dağılımı verilmiştir.

Tablo 6. Araştırma Kapsamına Giren Öğrencilerin Ebeveyn Tutumları Durumlarına Göre Dağılımı

Değişken	Kişi Sayısı	Yüzdeler
Otoriter	27	10,8
Aşırı hoşgörülü	8	3,2
İlgisiz	3	1,2
Koruyucu-kaygılı	62	24,9
Demokratik	149	59,8
Toplam	249	100,0

Öğrencilerinin ailelerinden 27 kişi otoriter tutuma, 8 kişi aşırı hoşgörülü tutuma, 3 kişi ilgisiz tutuma, 62 kişi koruyucu-kaygılı tutuma, 149 kişi demokratik tutuma sahiptir. Öğrencilerin ailelerin çoğunun demokratik ebeveyn tutumuna sahip olduğu görülmektedir.

2.3. Araştırmada Kullanılan Veri Toplama Araçları

2.3.1. Verilerin Toplanması

Bu araştırmada, demokrasinin unsurları ile ilgili öğrencilerin görüşlerini tespit etmek amacıyla özgün bir ölçek geliştirilmiştir. Ölçek hazırlanmadan önce, araştırmanın kuramsal temelini oluşturabilmek, araştırmayı belirlenen amaçlara ulaştırabilmek ve uygun veri toplama aracını geliştirebilmek için literatür incelenmiştir. Veri toplama aracının hazırlanması sırasında önceden kullanılan veri toplama araçları incelenmiş ve konu ile ilgili kaynaklardan faydalanılmıştır ve demokrasinin unsurları tespit edilmiştir. Demokrasiye ilgili belirlenen unsurlar, konuyla ilgili uzmanlarla görüşme yapılarak çeşitli veriler elde edilmiştir. Elde edilen veriler, çözümlenerek maddelere dönüştürülmüştür.

Bu bilgiler doğrultusunda, hazırlanan ölçek taslağı; alan uzmanlarının kapsam geçerliği, anlaşılabilirlik ve uygulanabilirlik konularındaki görüşlerine sunulmuş ve eleştiriler dikkate alınıp gerekli düzenlemeler yapılmıştır.

Bu düzenlemeler sonucunda hazırlanan taslak ölçek, gerçek uygulama öncesi, ön denemeye tabi tutulmuştur. Ön deneme, aracın gerçek anlamda çalışıp çalışmadığını görme imkânı vermesi; işlemeyen soruların tespiti, gözden kaçmış ya da unutulmuş konuların, atlanmış soruların olup olmadığını görme imkânı vermesi bakımından önemli görülmüştür ve 'Demokratik Bilinç Ölçeği' son şeklini almıştır.

2.3.2. Bilgi Toplama Formu

Araştırmacı tarafından hazırlanan bilgi toplama formu katılımcılar hakkında sosyo-demografik bilgiler elde etmek için kullanılmıştır. Bu formda cinsiyet, okul türü, babanın eğitim seviyesi, okuldaki başarı durumu, ailenin yaşadığı yer, ebeveyn tutumu durumlarını belirlemeye yönelik sorular bulunmaktadır (Ek 1).

2.3.3. Demokrasî Bilinci Ölçeği (DBÖ)

DBÖ 24 maddelik ve tek boyutlu bir ölçme aracıdır. Ölçek “1” Katılıyorum, “2”, Kısmen katılıyorum, “3” Kararsızım, “4” Kısmen Katılmıyorum ve “5” Katılmıyorum şeklinde 5’li Likert tipi bir derecelendirmeye sahiptir. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarına ilişkin bulgular aşağıda verilmiştir.

2.3.3.1 Madde Analizi ve Güvenirlik

DBÖ’nün madde analizi için madde-toplam korelasyonları hesaplanmıştır. Yapılan analiz sonucunda ölçeğin düzeltilmiş madde-toplam korelasyonlarının ,32 ile ,63 arasında değiştii görülmüştür. Ölçeğin iç tutarlık güvenilirlik katsayısı ,90 olarak bulunmuştur. Bulgular Tablo 7’de gösterilmiştir.

Tablo 7. DBÖ Düzeltilmiş Madde-Test Korelasyonları

Madde No	r _{ix}	Madde No	r _{ix}
M1	,386	M13	,379
M2	,424	M14	,514
M3	,508	M15	,586
M4	,324	M16	,364
M5	,412	M17	,592
M6	,565	M18	,569
M7	,557	M19	,520
M8	,468	M20	,630
M9	,567	M21	,604
M10	,496	M22	,609
M11	,509	M23	,538
M12	,487	M24	,509
Cronbach Alfa İç tutarlılık Güvenirlik Katsayısı= ,90			

2.3.2.2. Yapı Geçerliği

DBÖ' nün geçerlik çalışması olarak yapı geçerliği kapsamında açıklayıcı faktör analizi (AFA) uygulanmıştır. AFA çok sayıda değişkenden (maddeden) bu değişkenlerin birlikte açıklayabildikleri az sayıda tanımlanabilen anlamlı yapılara ulaşmayı hedefler (Altunışık vd, 2004:124). DBÖ' nün faktör yapısını incelemek amacıyla yapılan AFA' da KMO örneklem uygunluk katsayısı 884, Barlett Sphericity testi χ^2 değeri ise 2430,315 ($p<.001$) bulunmuş ve ölçek maddelerine verilen cevapların faktörlenebileceği görülmüştür. AFA sonucunda toplam varyansın % 31,93'ünü açıklayan tek boyutlu bir yapı elde etmiştir. Ölçeğin faktör yükleri ,37 ile ,69 arasında sıralanmaktadır. Faktör yükleri Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8. DBÖ Faktör Yükleri

Madde No	Faktör yükü	Madde No	Faktör yükü
M1	,430	M13	,434
M2	,477	M14	,571
M3	,560	M15	,648
M4	,371	M16	,416
M5	,459	M17	,653
M6	,612	M18	,634
M7	,604	M19	,580
M8	,517	M20	,691
M9	,617	M21	,662
M10	,545	M22	,663
M11	,559	M23	,597
M12	,539	M24	,566

2.3.4. Verilerin Analizi

Son halini alan ölçme aracının çalışma grubuna uygulanması sonucunda toplam 249 öğrenciden görüş alınmıştır. Araştırmanın genel amaçları doğrultusunda hazırlanan ölçekle toplanan veriler üzerinde istatistiksel çözümler için SPSS (Statistical Package For Social Sciences) paket programı kullanılmıştır. Verilerin analizinde frekans ve yüzdeler kullanılmıştır. Ayrıca Tek Yönlü Varyans Analizi, Tukey Çoklu Karşılaştırma Testi ve ANOVA gibi yöntemlerle verilerin analizi yapılmıştır.

BÖLÜM 3: BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde araştırmanın bulguları, başka bir deyişle, sırası ile alt problemlerle ilgili bilgilere ait istatistikler özetlenmiş ve sonuçlar tablolarda gösterilmiştir. Bu araştırma; ortaöğretimde öğrenim gören öğrencilerin demokrasi bilincini; öğrencilerin cinsiyetine, öğrencilerin başarı durumuna, öğrencilerin okuduğu okul türüne, öğrencilerin ailelerinin; yaşadığı yere, ekonomik seviyelerine, başarı durumlarına ve ebeveyn tutumlarına göre incelemek amacıyla yapılmıştır.

Kız ve erkek öğrenciler arasındaki farklılıklar, şehirde ve köyde yaşayan öğrenciler arasındaki farklılıklar için “t” testi tekniği kullanılmıştır. Farklı liselerde öğrenim gören öğrenciler arasında anlamlı farklılık olup olmadığını, demokrasi bilinci düzeyleri açısından farklı gelir düzeyine sahip öğrenciler arasında anlamlı farklılık olup olmadığını, demokrasi bilinci düzeyleri açısından baba eğitim durumu farklı olan öğrenciler arasında anlamlı farklılık olup olmadığını, demokrasi bilinci düzeyleri açısından akademik başarı düzeyi farklı olan öğrenciler arasında anlamlı farklılık olup olmadığını ve demokrasi bilinci düzeyleri açısından ebeveyn tutumları farklı olan öğrenciler arasında anlamlı farklılık olup olmadığını belirlemek için ANOVA kullanılmıştır.

Öğrenim gördükleri lise türü farklı olan öğrencilerin demokrasi bilinci açısından puan ortalamaları arasındaki farkı belirlemek, akademik başarı düzeyleri farklı olan öğrencilerin demokrasi bilinci açısından puan ortalamaları arasındaki farkı belirlemek, demokrasi bilinci düzeyleri açısından baba eğitim durumu farklı olan öğrenciler arasında anlamlı farklılık olup olmadığını belirlemek için varyans analizi kullanılmıştır. Öğrencilerin puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farkın hangi lise türünden kaynaklandığını belirlemek amacıyla Tukey Çoklu Karşılaştırma Testi yapılmıştır.

Demokrasi bilinci açısından kız ve erkek öğrenciler arasında anlamlı farklılıklar var mıdır?

Demokrasi bilinci açısından kız ve erkek öğrenciler arasındaki farklılıklarının incelenmesinde iki ortalama arasındaki farkın anlamlılık testi olan “t” testi tekniği kullanılmıştır.

Tablo 9. Demokrasi Bilinci Açısından Kız Ve Erkek Öğrencilerin Cinsiyete Göre Karşılaştırılmasına İlişkin T Testi Tablosu

Değişken	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	Ss	t	Sd	p
Demokrasi Bilinci	Erkek	96	65,74	19,33	-0,72	247	.943
	Kız	153	65,88	13,41			

Tablo 9’da cinsiyet açısından öğrencilerin demokrasi bilinci düzeylerine ait ortalamalar ve standart sapmalar görülmektedir. Tabloya bakıldığında, erkek ve kız öğrenciler arasında demokrasi bilinci ($t_{0,05; 247}=-0,72$) açısından cinsiyete göre anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir.

Biçer (2007) tarafından yapılan araştırmada öğrencilerin demokrasi bilincini kazanma düzeyi, cinsiyet açısından anlamlı bir fark bulunmadığını saptamıştır. Bu sonuç, erkek ve kız öğrenciler arasında demokrasi bilinci açısından cinsiyete göre anlamlı bir farklılık olmadığı sonucunu destekler niteliktedir.

Büyükkaragöz (1990) tarafından yapılan araştırmada kadın ve erkek öğretmenlerin demokratik tutumları arasında cinsiyet değişkeni açısından anlamlı bir fark bulunmadığı saptanmıştır. Bu sonuç, erkek ve kız öğrenciler arasında demokrasi bilinci açısından cinsiyete göre anlamlı bir farklılık olmadığı sonucunu destekler niteliktedir.

Yanardağ (2000) tarafından yapılan araştırmada cinsiyet faktörü açısından kızların daha demokratik tutum sergiledikleri saptanmıştır. Bu sonuç, erkek ve kız öğrenciler arasında demokrasi bilinci açısından cinsiyete göre anlamlı bir farklılık olmadığı sonucunu desteklememektedir.

Kızların okuma oranı sürekli yükselmesi, hemen hemen her alanda iş hayatına atılması, erkeklerle aynı imkânlarla sahip olması gibi nedenlerle demokratik bilinç açısından anlamlı farklılık görülmemektedir.

Demokrasi bilinci açısından şehirde ve köyde yaşayan öğrenciler arasında anlamlı farklılıklar var mıdır?

Demokrasi bilinci açısından şehirde ve köyde yaşayan öğrenciler arasındaki farklılıklarının incelenmesinde iki ortalama arasındaki farkın anlamlılık testi olan “t” testi tekniği kullanılmıştır.

Tablo 10. Demokrasi Bilinci Açısından Şehirde Ve Köyde Yaşayan Öğrencilerin Yaşadığı Yere Göre Karşılaştırılmasına İlişkin T Testi Tablosu

Değişken	Yaşadığı yer	N	$\bar{X}$	Ss	t	Sd	p
Demokrasi Bilinci	Şehir	146	65,52	15,87	2,64	247	.792
	Köy	103	66,05	15,98			

Tablo 10’da yaşadığı yer açısından öğrencilerin demokrasi bilinci düzeylerine ait ortalamalar ve standart sapmalar görülmektedir. Tabloya bakıldığında, şehirde ve köyde yaşayan öğrenciler arasında demokrasi bilinci ($t_{0.05; 247}=-2,64$) açısından cinsiyete göre anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir.

Büyükkaragöz (1990) tarafından yapılan çalışmada il merkezlerinde öğrenim gören öğrencilerin ilçe merkezlerinde öğrenim gören öğrencilere göre daha demokratik davrandığını saptanmıştır. Bu sonuç, yaşadığı yerle demokrasi bilinci arasında anlamlı bir farklılık olmadığı sonucunu desteklemektedir.

Çalık (2002) tarafından yapılan çalışmada ise öğrencilerin oturdukları yere göre demokrasi bilinci açısından anlamlı bir fark bulunmuştur. Bu sonuç, şehirde ve köyde yaşayan öğrenciler arasında demokrasi bilinç açısından anlamlı bir farklılık olmadığı sonucunu desteklemektedir.

Teknolojinin her alana yayılması, en ücra köylerde bile televizyon, telefon ve internetin kullanımının artması, kulaktan dolma bilgiler yerine gençlerin araştırarak öğrenmesi veya televizyondan, internetten istediği bilgilere kolayca ulaşabilmesi gibi sebeplerle

şehirde ve köyde yaşayan öğrenciler arasında demokrasi bilinci açısından anlamlı farklılık görülmemektedir.

Demokrasi bilinci düzeyleri açısından farklı liselerde öğrenim gören öğrenciler arasında anlamlı farklılıklar var mıdır?

Demokrasi bilinci düzeyleri açısından farklı liselerde öğrenim gören öğrenciler arasında anlamlı farklılık olup olmadığını belirlemek için ANOVA kullanılmıştır. Öğrencilerin öğrenim gördükleri liseler; öğretmen lisesi, sağlık lisesi, anadolu lisesi, genel lise ve kız meslek lisesi şeklinde beş kategoride ele alınmıştır.

Demokrasi bilinci düzeyleri açısından lise türüne göre anlamlı farklılıklar olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan ANOVA sonucunda elde edilen bulgular tablo 11 ve tablo 12’de gösterilmektedir.

Tablo 11. Demokrasi Bilinci Düzeyleri Açısından Farklı Liselerde Öğrenim Gören Öğrencilerin Puanlarının Betimsel İstatistikleri

Lise türü	N	$\bar{X}$	Std. Sapma
Öğretmen Lisesi	96	69,39	16,50
Sağlık Lisesi	24	66,46	10,60
Anadolu Lisesi	32	71,22	16,78
Genel Lise	27	54,33	16,46
Kız Meslek Lisesi	70	62,71	13,32
Toplam	249	65,83	15,92

Tablo 12. Demokrasi Bilinci Düzeyleri Açısından Farklı Liselerde Öğrenim Gören Öğrencilerin Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Varyans Analizi Tablosu

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar arası	6400,463	4	1600,116	6,915	,000
Grup içi	56458,452	244	231,387		
Toplam	62858,916	248			

Tablo 11’de öğrenim gördükleri lise türü öğretmen lisesi, sağlık lisesi, anadolu lisesi, genel lise ve kız meslek lisesi olan öğrencilerin demokrasi bilinci puan ortalamaları ve standart sapmaları, tablo 12’de ise bu değerlere uygulanan Tek Yönlü Varyans Analizi sonuçları görülmektedir. Öğrenim gördükleri lise türü farklı olan öğrencilerin demokrasi bilinci açısından puan ortalamaları arasındaki farkı belirlemek amacıyla yapılan varyans analizi sonucunda, öğrencilerin puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu görülmüştür ($F_{4-244}=6,915$, $p<0.01$). Bu farklılığın hangi lise türünden kaynaklandığını belirlemek amacıyla yapılan Tukey Çoklu Karşılaştırma Testi sonucunda, farklılığın öğrenim gördüğü lise türü anadolu lisesi ($\bar{X}=71,22$) olan öğrenciler ile öğrenim gördüğü lise türü genel lise ($\bar{X}=54,33$) olan öğrenciler arasından kaynaklandığı bulunmuştur. Bu bulguya göre öğrenim gördüğü lise türü genel lise olan öğrencilerin, öğrenim gördüğü lise türü anadolu lisesi olan öğrencilere göre daha düşük demokrasi bilinci puanlarına sahip oldukları söylenebilir.

Araştırma sonucunda sadece öğrencilerin başarı seviyesine ve okudukları okul türlerinin başarı seviyesine göre demokratik bilinç düzeylerinde anlamlı bir farklılık görülmektedir. Anadolu lisesi öğrencileri genel lise öğrencilerine göre daha iyi bir eğitim aldığından dolayı başarı seviyeleri de daha yüksektir; bundan dolayı iyi bir eğitimde demokrasinin özelliklerini taşıdığı varsayıldığı için, demokratik bilinç düzeyleri daha yüksek olduğu söylenebilir

Demokrasi bilinci düzeyleri açısından farklı gelir düzeyine sahip öğrenciler arasında anlamlı farklılıklar var mıdır?

Demokrasi bilinci düzeyleri açısından farklı gelir düzeyine sahip öğrenciler arasında anlamlı farklılık olup olmadığını belirlemek için ANOVA kullanılmıştır. Öğrencilerin gelir düzeyleri; düşük, orta, yüksek ve çok yüksek şeklinde dört kategoride ele alınmıştır.

Demokrasi bilinci düzeyleri açısından gelir düzeyine göre anlamlı farklılıklar olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan ANOVA sonucunda elde edilen bulgular tablo 13 ve tablo 14’te gösterilmektedir.

Tablo 13. Demokrasi Bilinci Düzeyleri Açısından Farklı Gelir Düzeyine Sahip Öğrencilerin Puanlarının Betimsel İstatistikleri

Gelir düzeyi	N	$\bar{X}$	Std. Sapma
0-500 TL	23	65,04	19,82
501-1000 TL	101	64,39	15,13
1001-2000 TL	105	66,32	15,43
2001 TL ve Üstü	20	71,45	17,31
Toplam	249	65,83	15,92

Tablo 14. Demokrasi Bilinci Düzeyleri Açısından Farklı Gelir Düzeyine Sahip Öğrencilerin Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Varyans Analizi Tablosu

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar arası	882,078	3	294,026	1,162	,325
Grup içi	61976,838	245	252,967		
Toplam	62858,916	248			

Tablo 13'te gelir düzeyleri; 0-500 TL, 501-1000 TL, 1001-2000 TL ve 2001 TL ve üstü olan öğrencilerin demokrasi bilinci puan ortalamaları ve standart sapmaları, tablo 14'te ise bu değerlere uygulanan Tek Yönlü Varyans Analizi sonuçları görülmektedir. Gelir düzeyleri farklı olan öğrencilerin demokrasi bilinci açısından puan ortalamaları arasındaki farkı belirlemek amacıyla yapılan varyans analizi sonucunda, öğrencilerin puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı görülmüştür ($F_{3,245}=1,162, p>0.05$).

Kaldırım (2003) tarafından yapılan çalışmada öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeyle demokrasi bilinci arasında anlamlı bir fark bulunmadığı saptanmıştır. Bu sonuç, gelir düzeyleri farklı olan öğrencilerin demokrasi bilincinde anlamlı fark bulunmadığı sonucunu destekler niteliktedir.

Yanardağ (2000) tarafından yapılan çalışmada ailenin sosyo-ekonomik durumu ile demokratik tutum arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Bu sonuç, gelir düzeyleri

farklı olan öğrencilerin demokrasi bilincinde anlamlı fark bulunmadığı sonucunu desteklememektedir.

Üniversitelerin ve liselerin sayısının giderek artması en fakir öğrencilerin bile burs imkânlarıyla en iyi okullarda okuyabilmesi, öğrencilerin gelir durumu fark etmeksizin teknolojik imkânlar, medya gibi yollarla bilgiye kolayca ulaşabilmesi gibi sebeplerle farklı gelir düzeyleri ile demokratik bilinç arasında anlamlı bir fark görülmemektedir.

Demokrasi bilinci düzeyleri açısından baba eğitim durumu farklı olan öğrenciler arasında anlamlı farklılıklar var mıdır?

Demokrasi bilinci düzeyleri açısından baba eğitim durumu farklı olan öğrenciler arasında anlamlı farklılık olup olmadığını belirlemek için ANOVA kullanılmıştır. Öğrencilerin baba eğitim durumları; ilkokul, ortaokul-lise ve üniversite şeklinde üç kategoride ele alınmıştır.

Demokrasi bilinci düzeyleri açısından baba eğitim durumuna göre anlamlı farklılıklar olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan ANOVA sonucunda elde edilen bulgular tablo 15 ve tablo 16’da gösterilmektedir.

Tablo 15. Demokrasi Bilinci Düzeyleri Açısından Baba Eğitim Durumu Farklı Olan Öğrencilerin Puanlarının Betimsel İstatistikleri

Baba eğitim durumu	N	$\bar{X}$	Std. Sapma
İlkokul	111	63,98	13,89
Ortaokul-Lise	94	66,72	16,79
Üniversite	44	67,55	17,65
Toplam	249	79,00	26,00

Tablo 16. Demokrasi Bilinci Düzeyleri Açısından Baba Eğitim Durumu Farklı Öğrencilerin Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Varyans Analizi Tablosu

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar arası	1266,243	3	422,081	1,679	,172
Grup içi	61592,672	245	251,399		
Toplam	62858,916	248			

Tablo 15’de baba eğitim durumları; ilkokul, ortaokul-lise ve üniversite olan öğrencilerin demokrasi bilinci puan ortalamaları ve standart sapmaları, tablo 16’da ise bu değerlere uygulanan Tek Yönlü Varyans Analizi sonuçları görülmektedir. Baba eğitim durumu farklı olan öğrencilerin demokrasi bilinci açısından puan ortalamaları arasındaki farkı belirlemek amacıyla yapılan varyans analizi sonucunda, öğrencilerin puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı görülmüştür ($F_{3-245}=1,679$, $p>0.05$).

Biçer (2007) tarafında yapılan araştırmada mesleki kıdem değişkeni açısından demokrasi bilincini öğrencilere benimsetme arasında anlamlı bir fark olmadığını saptanmıştır. Bu sonuç, baba eğitim durumu farklı olan öğrencilerin demokrasi bilincinde anlamlı bir fark olmadığı sonucunu destekler niteliktedir.

Kaldırım (2003) tarafından yapılan araştırmada ise anne babaların eğitim durumu yükseldikçe öğrencilerin demokrasi bilincinin arttığı saptanmıştır. Bu sonuç, baba eğitim durumu farklı olan öğrencilerin demokrasi bilincinde anlamlı bir fark olmadığı sonucunu desteklememektedir.

Çalık (2002) tarafından yapılan araştırmada ise ailenin eğitim durumuyla öğrencilerin demokrasi bilinci arasında anlamlı bir fark bulunduğu saptanmıştır. Bu sonuç, baba eğitim durumu farklı olan öğrencilerin demokrasi bilincinde anlamlı bir fark olmadığı sonucunu desteklememektedir.

Babanın eğitim durumu ne kadar farklı olsa bile öğrencilerin eğitim seviyesi babanın eğitim durumlarıyla doğru orantılı değildir. Çünkü yatılı okulların, yurtların sayısının ve burs imkânlarının artması gibi sebeplerle okuma imkânlarını kolaylaştı. Bundan dolayı ailenin gelir durumu veya eğitimi seviyesi ne olursa olsun her öğrenci genellikle

okuyabildiği için, babanın eğitim seviyesi ile öğrencilerin demokrasi bilinci arasında anlamlı bir fark olmadığı söylenebilir.

Demokrasi bilinci düzeyleri açısından akademik başarı düzeyi farklı olan öğrenciler arasında anlamlı farklılıklar var mıdır?

Akademik başarı düzeyi farklı olan öğrenciler arasında demokrasi bilinci düzeyinde anlamlı farklılık olup olmadığını belirlemek için ANOVA kullanılmıştır. Öğrencilerin akademik başarı düzeyleri; kötü, orta, iyi ve pekiyi şeklinde dört kategoride ele alınmıştır.

Demokrasi bilinci düzeyleri açısından akademik başarı düzeyine göre anlamlı farklılıklar olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan ANOVA sonucunda elde edilen bulgular tablo 17 ve tablo 18’de gösterilmektedir.

Tablo 17. Demokrasi Bilinci Düzeyleri Açısından Akademik Başarı Düzeyi Farklı Olan Öğrencilerin Puanlarının Betimsel İstatistikleri

Akademik Başarı	N	$\bar{X}$	Std. Sapma
Kötü	2	62,00	33,94
Orta	40	63,58	16,75
İyi	128	66,25	15,83
Pekiyi	79	68,53	14,71
Toplam	249	65,83	15,92

Tablo 18. Demokrasi Bilinci Düzeyleri Açısından Akademik Başarı Düzeyi Farklı Olan Öğrencilerin Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Varyans Analizi Tablosu

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar arası	2053,470	3	684,490	2,758	,043
Grup içi	60805,446	245	248,185		
Toplam	62858,916	248			

Tablo 17’de akademik başarı düzeyleri; kötü, orta, iyi ve pekiyi olan öğrencilerin demokrasi bilinci puan ortalamaları ve standart sapmaları, tablo 18’de ise bu değerlere uygulanan Tek Yönlü Varyans Analizi sonuçları görülmektedir. Akademik başarı düzeyleri farklı olan öğrencilerin demokrasi bilinci açısından puan ortalamaları arasındaki farkı belirlemek amacıyla yapılan varyans analizi sonucunda, öğrencilerin puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu görülmüştür ($F_{3,245}=2,758$, $p<0.05$). Bu farklılığın hangi akademik başarı düzeyinden kaynaklandığını belirlemek amacıyla yapılan Tukey Çoklu Karşılaştırma Testi sonucunda, farklılığın akademik başarı düzeyi kötü ($\bar{X}=62,00$) olan öğrenciler ile pekiyi ($\bar{X}=68,53$) olan öğrenciler arasından kaynaklandığı bulunmuştur. Bu bulguya göre akademik başarı düzeyi kötü olan öğrencilerin, akademik başarı düzeyi pekiyi olan öğrencilere göre daha düşük demokrasi bilinci puanlarına sahip oldukları söylenebilir.

Atasoy (1997) tarafından yapılan araştırmada öğretmenlerin öğrencilere göre daha demokratik tutuma sahip olduğu söyleniyor. Öğretmenlerin eğitim seviyesi, başarı durumu, bilgi seviyesi, öğrencilerden daha fazla olduğuna göre çıkan sonuç yapılan araştırmayı destekler niteliktedir.

İyi bir eğitim görüp akademik seviyesini yükselten öğrencilerin demokrasi bilinci daha yüksek olduğu söylenebilir; çünkü anadolu lisesi gibi başarılı liselerde öğrencilerin demokratik bilinçlerinin genel liselere göre daha gelişmiş olması bu sonucu destekler niteliktedir.

Demokrasi bilinci düzeyleri açısından ebeveyn tutumları farklı olan öğrenciler arasında anlamlı farklılıklar var mıdır?

Demokrasi bilinci düzeyleri açısından ebeveyn tutumları farklı olan öğrenciler arasında anlamlı farklılık olup olmadığını belirlemek için ANOVA kullanılmıştır. Öğrencilerin ebeveyn tutumları; otoriter, aşırı hoşgörülü, ilgisiz, koruyucu-kaygılı ve demokratik olarak beş kategoride ele alınmıştır.

Demokrasi bilinci düzeyleri açısından ebeveyn tutumlarına göre anlamlı farklılıklar olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan ANOVA sonucunda elde edilen bulgular tablo 19 ve tablo 20’de gösterilmektedir.

Tablo 19. Demokrasi Bilinci Düzeyleri Açısından Ebeveyn Tutumları Farklı Olan Öğrencilerin Puanlarının Betimsel İstatistikleri

Ebeveyn tutumları	N	$\bar{X}$	Std. Sapma
Otoriter	27	67,26	20,94
Aşırı hoşgörülü	8	75,63	18,93
İlgisiz	3	64,00	5,57
Koruyucu-Kaygılı	62	65,60	16,05
Demokratik	149	65,18	14,77
Toplam	249	65,83	15,92

Tablo 20. Demokrasi Bilinci Düzeyleri Açısından Ebeveyn Tutumları Farklı Öğrencilerin Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Varyans Analizi Tablosu

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar arası	898,829	4	224,707	,885	,474
Grup içi	61960,087	244	253,935		
Toplam	62858,916	248			

Tablo 19’da ebeveyn tutumları; otoriter, aşırı hoşgörülü, ilgisiz, koruyucu-kaygılı ve demokratik olan öğrencilerin demokrasi bilinci puan ortalamaları ve standart sapmaları, tablo 20’de ise bu değerlere uygulanan Tek Yönlü Varyans Analizi sonuçları görülmektedir.

Ebeveyn tutumları farklı olan öğrencilerin demokrasi bilinci açısından puan ortalamaları arasındaki farkı belirlemek amacıyla yapılan varyans analizi sonucunda, öğrencilerin puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı görülmüştür.

İmkânların gelişmesiyle refah seviyesi artmaktadır ve bundan dolayı öğrenciler veya gençler eskiden daha fazla aileden bağımsız, özgür bireyler olmaktadır. Eskiden aileyle geçirilen zaman fazla iken şimdi ise televizyon, internet gibi iletişim araçlarıyla daha fazla zaman geçirilmektedir. Bu yüzden ailelerin öğrenci üzerinde etkisi azalabilmektedir. Bundan dolayı ebeveyn tutumları farklı olan öğrencilerin demokrasi bilincinde anlamlı bir fark olmadığı söylenebilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuçlar

Yapılan araştırmada şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Erkek ve kız öğrenciler arasında demokrasi bilinci açısından cinsiyete göre anlamlı bir farklılık olmadığı görölmektedir.
2. şehirde ve köyde yaşayan öğrenciler arasında demokrasi bilinci açısından anlamlı bir farklılık olmadığı görölmektedir.
3. Öğrenim gördüğü lise türü genel lise olan öğrencilerin, öğrenim gördüğü lise türü Anadolu lisesi olan öğrencilere göre daha düşük demokrasi bilinci puanlarına sahip oldukları söylenebilir.
4. Akademik başarı düzeyi kötü olan öğrencilerin, akademik başarı düzeyi pekiyi olan öğrencilere göre daha düşük demokrasi bilincine sahip oldukları söylenebilir.
5. Baba eğitim durumu farklı olan öğrencilerin demokrasi bilincinde anlamlı bir fark olmadığı görölmüştür.
6. Ailelerinin Gelir düzeyleri farklı olan öğrencilerin demokrasi bilincinde anlamlı bir fark olmadığı görölmüştür.
7. Ebeveyn tutumları farklı olan öğrenciler arasında demokrasi bilinci açısından anlamlı bir fark olmadığı görölmüştür.

Öneriler

Araştırmanın bu bölümünde elde edilen bulgulardan ve ulaşılan sonuçlardan faydalanılarak, ortaöğretimde öğrenim gören öğrencilerin demokratik bilincinden oluşabilecek eksikliklerin giderilmesi yolunda alınabilecek önlemlere yer verilmiş ve demokratik bilincin geliştirilmesi için önerilerde bulunulmuştur:

Araştırma Sonuçlarına Dayalı Öneriler

1. Demokrasi eğitiminin işlevsel olması için eğitim, çeşitli sosyal ve kültürel aktivitelerle desteklenmelidir.
2. Okullarda oturma düzeni, uyulması gereken kurallar, sınıf ortamını düzenlenmesi gibi konularda, karar verme sürecine öğrencilerin de katılımı sağlanmalıdır.
3. Dersin işlenişinde, sosyal kulüp çalışmalarında karşılıklı saygı, sevgi ve hoşgörüyeye dayalı grup çalışmalarına daha çok yer verilerek öğrenci aktivitesi maksimum düzeye çıkarılmalıdır.
4. Demokrasi eğitiminin amacının tam olarak gerçekleşmesi için öğrenci, öğretmen ve yöneticilerin görev, yetki ve sorumluluklarının farkına varılması sağlanmalıdır.
5. Demokrasi kültürünü topluma yayabilmek ve demokrasiyi yaşatabilmek için toplumun çekirdeği olan ailelerin demokratik uygulamalar konusunda bilinçlendirilmeleri gerekmektedir. Anne-babalara, evde demokratik ortamın sağlanmasına yönelik kurs ya da seminerler düzenlenmelidir.
6. Demokrasi Eğitimi ve Okul Meclisleri Projesi uygulamalarına daha fazla önem verilmeli, öğrenci meclisleri sembolik olmamalı, işlevsel hale getirilmelidir.
7. Kitle iletişim araçlarının her türlü şiddet ve ayrımcılık unsurlarından arınık olması ve sosyal çevrenin demokratik davranışları pekiştirmesi sağlanmalıdır.
8. Demokrasi kavramının ayrılmaz bir parçası olan insan hakları, vatandaşlık hak ve ödevleri konusunda öğrenciler bilinçlendirilerek, insan hak ve özgürlüklerine saygılı olma anlayışı geliştirilmelidir. Ülkemizde Avrupa Birliği uyum yasaları çerçevesinde, özellikle insan hakları ve demokrasi alanında önemli açılımlar yaşanmaktadır. Bu hızlı

değişime ayak uydurabilmek için, “vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları” eğitimiyle ilgili derslerin içerikleri sürekli güncelleştirilerek zenginleştirilmelidir.

9. Düşünce özgürlüğü eksenli bilimsel çalışmaların Türkiye’de demokrasinin gelişmesine yardımcı olacağı açıktır. O nedenle bu alandaki çalışmaların desteklenmesinin, araştırmacıların cesaretlendirilmesinde olumlu sonuçlar yaratacağı beklenmektedir.

10. Öğretmenler, kendi yaşantıları ve uygulamaları ile model olmalı, öncelikle öğrencilerin şahsına ve kişiliğine saygılı davranarak, düşüncelerine önem vererek, öğrencilerin eleştirel düşüncelerine olanak sağlayacak ve görüşlerini çekinmeden ifade edebilecekleri demokratik sınıf ortamı oluşturmalarıdır. Öğrencilerin demokratik davranışları öğrenebilmeleri için okul ortamında demokrasinin yaşıyor ve yaşatılıyor olmasına dikkat edilmelidir.

İleride Yapılabilecek Araştırmalara Yönelik Öneriler

1. Yapılan araştırma ortaöğretim kurumlarındaki lise son sınıf öğrencilerini kapsamaktadır. Benzer bir araştırma başka öğretim kademelerinde de yapılabilir.
2. Yapılan araştırma sadece devlet okullarını kapsamaktadır. Benzer bir araştırma özel okulları da içine alarak geniş örneklem grubu üzerinde yapılabilir.
3. Yapılan literatür taraması sonucunda öğrencilerin demokratik tutum düzeylerinin belirlenmesiyle ilgili yapılan çalışmalarda Türkiye genelini kapsayan bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bundan sonra yapılacak araştırmalarda Türkiye genelini kapsayan araştırmaların yapılması, öğrencilerin demokratik bilinç düzeylerine ayrıntılı şekilde ışık tutacaktır.
4. Yapılan araştırmada, öğrencilerin başarı seviyesine ve okudukları okul türüne göre demokrasi bilinci ciddi şekilde anlamlı bir değişiklik gösterdiği görülmektedir. Bu konuda daha detaylı araştırma yapılabilir.

KAYNAKÇA

- ALTUNIŞIK, Remzi ve Arkadaşları (2004), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı*, Sakarya Kitabevi, Sakarya.
- ASAN, Cüneyt (1998), *Öğretmenlik Mesleğine Giriş* (1. Baskı), Kardeşler Yayınları, Samsun.
- ATASOY, Ali (1997), *İlköğretim İkinci Kademedeki Demokrasi Eğitimi ve İlköğretim İkinci Kademe Öğretmen Ve Öğrencilerinin Demokratik Tutum ve Davranışlarının Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi*, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- ATEŞ, Turan (2007), *Demokrasi, Siyasi Partiler ve Seçim*, Beta Basın Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul.
- AYDIN, Ayhan (2000), *Sınıf Yönetimi*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- AYGÜNEŞ, Hüseyin (2004), “Demokrasi Eğitimi Ve Okul Meclisleri Projesi“, *Çayçiçeği Dergisi*, Esen Yayınları, Trabzon.
- BAŞAR, Hasan (1999), *Sınıf Yönetimi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- BAŞARAN, Zeki (2006), *Demokratik Yaşamın Gelişmesinde Sosyal Bilimler Dersinin Rolü ve Önemi*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Ana Bilim Dalı, Erzurum.
- BİÇER, Baykal (2007), *Demokrasi Eğitimi Ve Okul Meclisleri Projesi ile Öğrencilerde Demokratik Kültür Kazanımlarının Ortaöğretim Öğretmenlerince Değerlendirilmesine Yönelik Bir Analiz*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- BİLGİN, M. Feridun (2005), “Küreselleşme Demokrasiyi Zayıflatıyor mu?“, *Sivil Toplum Düşünce ve Araştırma Dergisi*, Sayı: 9, Atlas Yayıncılık Dağıtım, İstanbul.
- BÜYÜKDÜVENCİ, Sabri (1990), “ Demokrasi, Eğitim Ve Türkiye“, *Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt 23, Sayı:2, İstanbul.

- BÜYÜKKARAGÖZ, Savaş (1990), “Demokrasi Eğitimi Ve Okul“, *Demokrasi Dergisi*, Sayı:19, Ankara.
- BÜYÜKKARAGÖZ, Savaş (1998), *Demokrasi Eğitimi*, TDV Yayınları, Ankara.
- BÜYÜKKARAGÖZ, Savaş ve KESİCİ, Şahin (1998), *Demokrasi Ve İnsan Hakları Eğitimi*, Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, Ankara.
- CELEP, Cevat (2002), *Sınıf Yönetimi Ve Disiplini*, Anı Yayıncılık, Ankara.
- COŞKUN, Aydın (1999), “ Demokratik Öğretmen Davranışları“, *Öğretmen Dünyası Dergisi*, Sayı: 238: 32–35.
- ÇALIK, Dilek (2002), *İlköğretim Okullarında Demokrasi Eğitimi Üzerine Bir Araştırma (Manisa İli Örneği)*, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlköğretim Ana Bilim Dalı, Sosyal Bilgiler Eğitimi Programı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa.
- ÇEÇEN, Anıl (1984), *Sosyal Demokrasi*, Devinim Yayınları, Ankara.
- ÇELİK, Vehbi (2002), *Sınıf Yönetimi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- ÇETİN, Şaban (2001), İdeal Öğretmen Üzerine Bir Araştırma, *Milli Eğitim Dergisi*.
- ÇİFTÇİ, Nadir (2003), “Kohlberg’in Bilişsel Ahlak Gelişimi Teorisi: Ahlak ve Demokrasi Eğitimi”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, Sayı: 1, Bursa.
- DAVIES, Leon (1999), *School Councils And Pupil Exclusions, Research Project Report*, Scuk, London.
- DEMİR, K. Murat (2003), *İlköğretim Sınıf Öğretmenlerinin Gösterdikleri Demokratik Davranışlara İlişkin Öğrenci Görüşleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- DEMİRBOLAT, O. Ali (1998), “Demokrasi Ve Eğitim“, Türkiye, Türk Cumhuriyetler ve Asya Pasifik Ülkeleri Uluslararası Eğitim Sempozyumu, 24–26 Eylül 1997, Fırat Üniversitesi Basımevi, Elazığ.

- DEMİRTAŞ, Hasan (1999), “Sınıf İçinde Öğretmen Davranışları”, *Öğretmen Dünyası Dergisi*, Sayı: 238: 32–35.
- DEMİRTAŞ, Hasan ve Güneş, Hüseyin (2002), *Eğitim Yönetimi Ve Denetimi Sözlüğü*, Anı Yayıncılık, Ankara.
- DEMİRTAŞ, Hasan (2003), 13. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, Bildiri: “Demokratik Sınıf Yönetimi Ve İnönü Üniversitesi Öğrencilerinin, Öğretim Elemanlarının Sınıf Yönetimi Tutum Ve Davranışlarına İlişkin Görüşleri”, Sözlü Bildiri, Malatya.
- DEMİRTAŞ, Hasan (2008), “İnsan Hakları Ve Demokrasi Eğitiminin Önemi“, *Eğitim, Bilim Ve Sanat Dergisi*, Sayı: 20.
- DOĞAN, İsmail (2003), *Modern Toplumda Vatandaşlık, Demokrasi Ve İnsan Hakları, İnsan Hakları Kültürel Temelleri*, Pegem Yayıncılık, Ankara.
- DUMAN, Tayyip, KARAKAYA, Necmettin ve YAVUZ, Nuri (2001), *Vatandaşlık Bilgisi*, Gündüz Eğitim Yayıncılık, Ankara.
- DUMAN, Bilal (2004), “Öğrenme-Öğretme Sürecindeki Entelektüel Şizofrenizm” Uluslararası Demokrasi Eğitimi Sempozyumu (20–21 Mayıs 2004), Çanakkale.
- ERTÜRK, Selahattin (1994), *Eğitimde Program Geliştirme*, Meteksan Matbaacılık, Ankara.
- FİDAN, Nurettin ve ERDEN, Münire (1993), *Eğitime Giriş*(4. Baskı), Meteksan Matbaacılık, Ankara.
- GARRISON, Watson (2003), *Democracy, Experience And Education*, Phi Delta Kapan Publication, London.
- GENÇ, S. Zeki (2006), “Demokratik Kazanımların Gerçekleştirilmesinde İlköğretim Öğretmenlerinin Etkililiğinin Değerlendirilmesi”, *Milli Eğitim Dergisi*, Sayı:171, Ss: 43–54.
- GÖKÇE, Feyyat (2007), *Değişme Sürecinde Devlet ve Eğitim*, Tek Ağaç Eylül Yayıncılık (4.Baskı), Ankara.

- GÖMLEKSİZ, Müfit (1988), *Demokratik Bir Sınıf Ortamı Açısından Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Elemanlarının ve Öğrencilerinin Davranışlarının Değerlendirilmesi*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- GÖZÜTOK, F. Dilek (1995), *Öğretmenlerin Demokratik Tutumları*, Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, Ankara.
- GÜRSEL, Mehmet (1997), *Okul Yönetimi* (4. Baskı), Mikro Yayınları, Konya.
- IŞIKGÖZ, Enes (1999), *Demokrasi Eğitiminde İlköğretim Okulu Yöneticilerinin Etkililiği (Adapazarı Örneği)*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.
- KALDIRIM, Elif (2003), “İlköğretim 8. Sınıf Öğrencilerinin Demokrasi Algıları”, *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı:3, Ss:143–162.
- KARAKÜTÜK, Kasım (2001), *Demokratik Laik Eğitim*, Anı Yayıncılık, Ankara.
- KARASAR, Niyazi (1998), *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler* (8. Baskı), Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- KAYA, Y. Kazım (2003), *Demokrasi Eğitiminde Öneriler*, Demokrasi İçin Eğitim Paneli, Türk Eğitim Derneği Yayınları, Ss:158 – 176, Ankara.
- KEPENEKÇİ, Y. Kemal (2003), *Demokratik Okul*, Eğitim Araştırmaları Yayınları, Ankara.
- KILINÇ, N. Turgut (2005), “ Demokrasi Varlık Koşulu Olarak Çoğulculuk“, *Sivil Toplum Düşünce Ve Araştırma Dergisi*, Sayı: 9, Atlas Yayıncılık Dağıtım, İstanbul.
- KINCAL, Remzi ve IŞIK, Hüseyin (2003), “Demokratik Eğitim Ve Demokratik Değerler”, *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, Sayı:11, Ss:54–58.
- KINCAL, Remzi (2004), *Vatandaşlık Bilgisi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- KIŞLALI, A. Taner (2003), *Siyasal Sistemler-Siyasal Çatışma Ve Uzlaşma* (6. Baskı), İmge Kitabevi, Ankara.

- KLEINGELD, Peter (2003), *Kant's Cosmopolitan Patriotism*, Kant-Studien Publications, London.
- KONGAR, Emre (2005), *Demokrasi Ve Kültür* (5. Baskı), Remzi Kitabevi, İstanbul.
- KÖKER, Levent (2005), *Seçim Sistemleri Ve Siyasi Çoğulculuk Demokratik Meşruluk Açısından Bir Değerlendirme*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- KUZGUN, Yıldız (2000), *Eğitimde Kendini Gerçekleştirme*, Eğitim-Sen Yayınları, Ankara.
- KUZU, Burhan (1997), “Demokrasi Ve Gerekleri”, *Yeni Türkiye Dergisi*, Yıl 3, Sayı 17, Ss:103–110, İstanbul.
- LAROUSSE, Büyük (1993), *Demokrasi Nedir*, Milliyet Gazetesi Yayınları, İstanbul.
- LASKI, J.Harold (1962), *Demokrasi Nedir?*, Çev., Necati Hersek, Evren Yayınları, İstanbul.
- MAGENDZO, Abraham (1994), “Tensions And Dilemmas About Education In Human Rights In Democracy”, *Journal Of Moral Education*, Volume: 23, Number: 3, Pp:251-259, Newyork.
- OĞUZ, Aytunga (2004), “Demokratik Değerlerin Kazandırılmasında Etkin Öğretim Yöntemleri”, Uluslararası Demokrasi Eğitimi Sempozyumu, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Yayınları, Sayı: 362, Çanakkale.
- OĞUZKAN, Ferhat (1985), *Orta Dereceli Okullarda Öğretim*, Gül Yayınevi, Ankara.
- ÖKTEM, Filiz (1994), *Okul Aile İşbirliği, Aile Ve Eğitim*, TED Yayınları, Ankara.
- ÖNCÜL, Remzi (2000), *Eğitim Ve Öğretim Bilimleri Sözlüğü*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- ÖZBUDUN, Ergun (1989), *Tarihsel Gelişim İçinde Demokrasi Ve Eğitim: Demokratik Toplumun Temeli Olarak Eğitim*, Ss:3–33, TED Yayınları, Ankara.
- ÖZÜERMAN, Tülay (1995), “Demokrasi Anlayışında Çağdaş Gelişmeler”, *Demokrasi Gündemi Dergisi*, Sayı:22, Ankara.

- PATRICK, J. Jack (1999), *The Concept Of Citizenship In Education For Democracy*, Compass Publications, London.
- PERLIGER, Arie ve AMÍ, Pedahzur (2006), “Democratic Attitudes Among High-School Pupils: The Role Played By Perceptions Of Class Climate”, *School Effectiveness And School Improvement*, Volume:17, Ss:119-140, London.
- POLAT, Tarık (2003), “Güçlü Demokrasi Ve Okul”, Eğitim Yönetimi ve Üniversitelerde Demokratik Yapılanma Sempozyumu, Eğitim-Sen Yayınları, Ankara.
- ROWE, Don ve BRESLIN, Tony (2005), “Eğitim Yoluyla Yurttaşlık Yılı”, Eğitimcinin Eğitimi Semineri, Ankara.
- SARIBAY, A. Yaşar (1998), *Siyaset Demokrasi Ve Kimlik*, Asa Kitabevi, Bursa.
- SUNGUR, Nuray (2002), *Yaratıcı Okul Düşünen Sınıflar*, Evrim Yayınevi, İstanbul.
- ŞİMŞEK, Ali (2000), *Sınıfta Demokrasi*, Eğitim Sen Yayınları, Ankara.
- ŞİŞMAN, Mehmet (1999), *Öğretmenliğe Giriş*, Pegem Yayıncılık, Ankara.
- ŞİŞMAN, Mehmet (2002), *Öğretim Liderliği*, Pegem Yayıncılık, Ankara.
- TAŞKESEN, Abdullah (2005), *Demokrasi Ve Demokrasi Kültürü, Vatandaşlık Bilgisi*, Lisans Yayıncılık, İstanbul.
- T.C.Milli Eğitim Bakanlığı *Dördüncü Milli Eğitim Şurası* (1991), 22–31 Ağustos, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- TEZCAN, Mahmut (1988), *Eğitim Sosyolojisi* (5. Baskı), Bilim Yayınları, Ankara.
- TEZCAN, Mahmut (1997), *Eğitim Sosyolojisi*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara.
- TOCQUEVILLE, Alexis (1994), *Amerika’da Demokrasi*, Çev: İhsan Sezal, Fatoş Dilber, Yetkin Yayınları, Ankara.

- TOPER, Tuğba (2007), *İlköğretim İkinci Kademedeki Demokrasi Eğitimi: İkinci Kademe Öğretmenlerinin Demokratik Tutum Ve Davranışları Sergileme Düzeyleri (Kars İli Örneği)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlköğretim Anabilim Dalı, Kars.
- TOSUN, Ülkü (2001), *Öğretmenlerin Disipline İlişkin Tutumları Ve Toplam Kalite Modelinde Disiplin Anlayışı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- TOY, Sibel (2004), *İlk Ve Orta Öğretim Öğretmenlerinin Demokratik Tutumlarının Karşılaştırılması Olarak İncelenmesi (Gaziantep İli Örneği)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Gaziantep.
- USLU, Mehmet (2003), *İlköğretim İkinci Kademedeki Demokrasi Eğitimi: Öğretmen Ve Öğrencilerin Demokratik Davranışları Sergileme Düzeyleri, Sakarya İli Örneği*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya.
- YANARDAĞ, Alaattin (2000), *Üniversite Gençliğinin Demokratik Tutum Ve Davranışları Üzerine Bir Araştırma (Selçuk Üniversitesi Örneği)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- YAĞCI, Esed (1998), "Demokrasi Ve Eğitim", *Haccettepe Ü. Eğitim Ve Bilim Dergisi*, Cilt: 22, Sayı:107, Ss:15–22, Ankara.
- YALÇINKAYA, H. Basri (2001), *Çağdaş Yönetim Sisteminin Çağdaş Üniversite Anlayışına Getirileri Ve Bir Uygulama*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- YAVUZER, Hasan (2002), *Çocuk Psikolojisi (22. Baskı)*, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- YEŞİL, Rüştü (2002), *Okul Ve Ailede İnsan Hakları Ve Demokrasi Eğitimi*, Nobel Yayınları, Ankara.

YILDIRIM, Lale (1994), *İlköğretim Birinci Kademe Öğrencilerinin Demokratik Davranışları Arasındaki İlişkilerin Saptanması*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

YURTSEVEN, Reyhan (2003), *Ortaöğretim Kurumlarında Çalışan Öğretmenlerin Demokratik Tutumları*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Adana.

EKLER

EK 1: Demokratik Bilinç Ölçeği

Sevgili öğrenciler,

Bu araştırma formu, Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bilim dalınca yürütülmekte olan ‘‘Ortaöğretimde Okuyan Öğrencilerin Demokrasi Bilinci’’ tezimde kullanılmak üzere hazırlanmıştır. Araştırmada elde edilen bulgular, kesinlikle başka amaçlar için kullanılmayacaktır. Lütfen size göre en uygun yanıtı işaretleyiniz.

Bilimsel çalışmaya verdiğiniz katkı için teşekkür ederim.

Rehber Öğretmen-Psikolojik Danışman
Yunus AKAN

KİŞİSEL BİLGİLER

1) Cinsiyetiniz: Erkek (1) Kız (2)

2) Okul Türünüz:

Öğretmen Lisesi (1) Sağlık Lisesi (2) Anadolu Lisesi (3) Genel Lise (4)
Kız Meslek Lisesi (5)

3) Ailenizin ekonomik durumu:

0-500 TL (1) 501-1000 TL (2)
1001-2000 TL (3) 2001 TL ve üstü (4)

4) Babanızın eğitim seviyesi:

İlköğretim (1) Ortaöğretim(Lise) (2)
Üniversite (3) Yüksek lisans-Doktora (4)

5) Okuldaki başarı durumunuz(100 puan üzerinden):

0-40 (Kötü) (1) 41-60 (Orta) (2)
61-80 (İyi) (3) 81-100 (Çok iyi) (4)

6) Ailenizin yaşadığı yer:

Kentte (Şehir merkezleri) (1) Kırsal kesimde (İlçe, köy...) (2)

7) Ailenizde daha çok hangi anne-baba tutumu vardır?

Otoriter-baskıcı (1) Sınırsız özgürlükçü-serbest (2)
Aşırı koruyucu-kaygılı (3) Demokratik(Güven verici-hoşgörülü) (4)
İlgisiz (5)

DEMOKRATİK BİLİNÇ ÖLÇEĞİ

SIRA	MADDELER	Katılıyorum	Kısmen katılıyorum	Kararsızım	Kısmen Katılmıyorum	Katılmıyorum
1	Yaşadığım ortamlarda fırsat eşitliği uygulanır.	1	2	3	4	5
2	Okul derslerimdeki müfredatta demokrasiyle ilgili bilgilere yeterince yer verildiğini düşünüyorum.	1	2	3	4	5
3	Ortaöğretimde (Lisede) okurken öğretmenlerimiz, demokrasi hakkında bizi yeterince aydınlattı.	1	2	3	4	5
4	Demokrasi eğitimi doğrultusunda bütün okullarda yapılan okul meclis seçimlerinin, öğrencilerin demokrasi bilincine katkı sağladığını düşünüyorum.	1	2	3	4	5
5	Okul arkadaşlarım, insanları dil-din-ırk-mezhep-cinsiyet ayırmaksızın herkese önyargısız ve eşit davranır.	1	2	3	4	5
6	Okul arkadaşlarım, insanlara karşı dürüst davranır.	1	2	3	4	5
7	Ahlaki değerlere sahip olma konusunda okul arkadaşlarımı yeterli görüyorum.	1	2	3	4	5
8	Okul arkadaşlarım, konuşanı saygıyla dinleme becerisine sahiptir.	1	2	3	4	5
9	Okul arkadaşlarımın çevreye duyarlı olduğunu düşünüyorum. (Yerlere çöp atmama, okul araç-gereçlerine zarar vermeme, suyu ve elektriği tasarruflu kullanma...)	1	2	3	4	5
10	Okul arkadaşlarım, kendilerini geliştirmeye çaba gösterirler.	1	2	3	4	5
11	Okul arkadaşlarım onlardan farklı olan zevklerime, ilgilerime veya kişiliğime karşı hoşgörü gösterirler.	1	2	3	4	5
12	Okul ortamında arkadaşlarıma güven duyuyorum.	1	2	3	4	5
13	Öğretmenlerim; hatalarıma, zevklerime, ilgilerime veya kişiliğime karşı hoşgörü gösterir.	1	2	3	4	5
14	Öğretmenlerim, kurallara neden uymamız gerektiğini söyler.	1	2	3	4	5
15	Öğretmenlerim, sorumluluk bilincini taşır. (Örneğin: Öğretmenlik mesleğini hakkıyla yapma kaygısı taşır...)	1	2	3	4	5
16	Öğretmenlerimin, ideolojik düşünce ve amaçlarının olmadığını düşünüyorum	1	2	3	4	5
17	Ahlaki değerlere sahip olma konusunda öğretmenlerimi yeterli görüyorum.	1	2	3	4	5
18	Öğretmenlerim, insanları dil-din-ırk-mezhep-cinsiyet ayırmaksızın, herkese önyargısız ve eşit davranır.	1	2	3	4	5
19	Öğretmenlerim, gerektiğinde öğrencilerin fikirlerine başvurur.	1	2	3	4	5
20	Öğretmenlerim, kendilerini geliştirmeye çaba gösterir.	1	2	3	4	5
21	Okul yönetimi bana, ilgi ve yeteneklerimi geliştirme imkânı sağlar.	1	2	3	4	5
22	Okul yönetimi, öğrencilerin fikirlerini rahatça konuşup tartışmalarına imkân tanır.	1	2	3	4	5
23	Okul yönetimine şikâyet ve önerilerimi rahatça söyleyebilirim ve okul yönetimi, şikâyet ve önerilerimi dikkate alır.	1	2	3	4	5
24	Okul yönetimi veya öğretmenlerimiz, bizi ilgilendiren bir karar aldıklarında bizim görüşlerimize başvururlar.	1	2	3	4	5

ÖZGEÇMİŞ

17.02.1986'da Siirt'tin Eruh ilçesinde doğdu. İlköğrenimini Siirt-Eruh Cumhuriyet İlköğretim Okulu'nda; ortaöğrenimini Siirt-Eruh Lisesi'nde tamamlamıştır. 2005 yılında başladığı Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık bölümünden 2009 yılında mezun olmuştur. 2006 yılında İçişleri bakanlığı Bursa-Harmancık ilçe kaymakamlığında Veri Hazırlama ve Kontrol İşletmenliği sıfatıyla devlet memuru olarak kısa süre çalıştı. 2007 yılında Bursa Başaran Eğitim Danışmanlık Kurumunda "Hızlı Okuma Uzmanlık Eğitimi"ni aldı ve hızlı okuma uzmanı oldu. 2009 yılında Sakarya ili Arifiye merkez ilçesinde Bekir Sıtkı Durgun İlköğretim Okulu'nda Rehber Öğretmen olarak göreve başladı ve hala aynı yerde çalışmaktadır. 2009 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bilim Dalında yüksek lisans eğitimine başladı. 2010 yılında evlendi.